

DSJOURNAL

Diplomasi ve Strateji Dergisi
The Journal of Diplomacy and Strategy

**BAĞIMSIZ İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞUNUN ORTA
DOĞU'DAKİ ETKİLERİ VE 1948-1958 TÜRKİYE-İSRAİL
İLİŞKİLERİ**

Ercan KARAKOÇ & Ozan KESKİN

**GLOBAL WARMING AND RUSSIA: CHALLENGES AND
OPPORTUNITIES**

Dünya BAŞOL

**AN EVALUATION OF THE KOSOVO CRISIS AND NATO
INTERVENTION USING THE BASIC PRINCIPLES OF
REALISM (NEO-CLASSICAL REALISM)**

Muharem SHTAVICA

**2004'TEN 2024'E YIRMİNCİ YILINDA AVRUPA BİRLİĞİ
AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI'NIN SİYASİ ANALİZİ**

Ulvi Yener CEYHAN

**GÜÇ KULLANIMI BAĞLAMINDA NATO'NUN
KARADENİZ'İN KUZEYİNDE VE HAZAR'DA ENERJİ
GÜVENLİĞİ POLİTİKALARI**

Harun ÇETİNKAYA

Cilt 5 | Sayı 2 | Aralık | 2024
Volume 5 | Issue 2 | December | 2024

e-ISSN: 2717-7866

DİPLOMASİ VE STRATEJİ ÇALIŞMALARI DERNEĞİ
The Association of Diplomacy and Strategy Studies

DİPLOMASİ VE STRATEJİ DERGİSİ (DSJOURNAL)
The Journal of Diplomacy and Strategy

Baş Editör

Dr. İlkut Taha TASLI

Editör Kurulu / Editorial Board

Haşim KOÇ
Dr. Yusuf Kenan POLAT
Dr. Müge PALANCI

Dil Editörü

Dr. Vehbi Emrah ATASOY Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Yayın Kurulu/Publishing Board

Prof. Dr. Ercan KARAKOÇ - Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Kadir Murat ALTINTAŞ - Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Hanifi BAYRAM - Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Yusuf Ziya BÖLÜKBAŞI - Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Sanem ÖZER - Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan İZOL - Akdeniz Üniversitesi
Dr. Ahmet ATEŞ - Iğdır Üniversitesi
Dr. Aslı TOPSOY - Çanakkale 18 Mart Üniversitesi

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR - Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Behire Esra ÇAYHAN - Akdeniz Üniversitesi (E)
Prof. Dr. Oktay TANRISEVER - Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşegül SEVER - Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Tolga ÖZTÜRK - Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Doç. Dr. Özgür TÜFEKÇİ - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Şebnem UDUM - Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Alper Tolga BULUT - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ceren UYSAL OĞUZ - Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER - İstanbul Gelişim Üniversitesi
Doç. Dr. Fulya ÖZKAN - Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Samet ZENGİNOĞLU - Adıyaman Üniversitesi

Doç. Dr. Can Ozan TUNCER - İçişleri Bakanlığı Müşaviri
Doç. Dr. Senem ATVUR - Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Murat GÜNEYLİOĞLU - Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Pelin ALİYEYEV - Hasan Kalyoncu Üniversitesi

DSJOURNAL, covered and abstracted by following indexing services.

DSJOURNAL, aşağıdaki endeks - dizinler tarafından taranmaktadır.

Academic Resoruce Index
CiteFactor
Asos Index
İdeal Online
I2OR
DRJI
Advanced Science Index
EuroPub
Google Scholar
CrossRef

İletişim/ Contact
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/dsd>
www.dsjournal.org

editor@dsjournal.org

YAYIN İLKELERİ VE YAZAR REHBERİ

DSJOURNAL, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda 2 kez Diploması ve Strateji Çalışmaları Derneği tarafından yayımlanan hakemli-bilimsel dergidir.

Dergide Uluslararası İlişkiler, Güvenlik, Strateji ve Bölge Çalışmaları alanlarında Türkçe ve İngilizce dillerinde makaleler yayımlanmaktadır.

Yayınlanmak üzere gönderilen eserlerin başka bir yerde yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması gerekmektedir. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Dergide yayınlanacak eserlerin her türlü sorumluluğu yazar veya yazarlara aittir.

DSJOURNAL açık erişimlidir ve hiçbir aşamada (başvuru, hakemlik ve yayınlama) herhangi bir yayın ücreti talep etmemektedir.

DSJOURNAL'a DergiPark sistemi üzerinden (<http://dergipark.org.trtr/pub/dsd>) başvurulması gerekmektedir.

Yüklenen çalışmalar öncelikli olarak intihal tarama programı aracılığı ile taranmaktadır. Tarama sonucu %20'nin üzerinde olan makaleler RED edilmektedir.

Makaleler en az iki hakem tarafından kör hakemlik uygulamasıyla değerlendirilmektedir. **Yazım Kuralları** ve **Etik İlkeler ve Yayın Politikası** ile ilgili detaylı bilgiye <http://dergipark.org.trtr/pub/dsd> bağlantısından ulaşılabilir.

EDITORIAL PRINCIPLES AND GUIDE FOR AUTHORS

DSJOURNAL is a biannual (June and December) and peer reviewed scientific journal, which is publishing by the Association of Diplomacy and Strategy Studies.

DSJOURNAL publishes scientific articles on International Relations, Security, Strategy, and Regional Studies in English or Turkish.

Manuscripts submitted to the journal are only accepted if they have not been or will not be published and should not be under review elsewhere. Manuscript's language is Turkish and English. All responsibility of the studies belongs to the author(s).

DSJOURNAL is an open-access journal and does not charge any fee for any (article submission, peer review or publication) processes.

Submissions must be done via the Dergipark (<http://dergipark.org.trtr/pub/dsd>) system.

Each uploaded study is scanned primarily through plagiarism detection software. The articles that exceeded 20% of the results of the scan are REJECTED.

Double blind peer review is used for review process. Detailed information on the **Author Guidelines, Ethical Principles and Publication Policy** of DSJOURNAL can be found at <http://dergipark.org.trtr/pub/dsd>

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Araştırma Makalesi/Research Article

BAĞIMSIZ İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞUNUN ORTA
DOĞU'DAKİ ETKİLERİ VE 1948-1958 TÜRKİYE-İSRAİL
İLİŞKİLERİ / THE EFFECTS OF THE ESTABLISHMENT OF
THE INDEPENDENT STATE OF ISRAEL IN THE MIDDLE EAST
AND TÜRKİYE-ISRAEL RELATIONS BETWEEN 1948-1958

Ercan KARAKOÇ & Ozan KESKİN..... 216

Araştırma Makalesi/Research Article

GLOBAL WARMING AND RUSSIA: CHALLENGES AND
OPPORTUNITIES / KÜRESEL ISINMA VE RUSYA: ZORLUKLAR
VE FIRSATLAR

Dünya BAŞOL..... 265

Araştırma Makalesi/Research Article

AN EVALUATION OF THE KOSOVO CRISIS AND NATO
INTERVENTION USING THE BASIC PRINCIPLES OF REALISM
(NEO-CLASSICAL REALISM) / KOSOVA KRIZI VE NATO
MÜDAHALESİNİN REALİZMİN (NEO-KLASİK REALİZM) TEMEL
İLKELERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Muharem SHTAVICA..... 329

Araştırma Makalesi/Research Article

2004'TEN 2024'E YİRMİNCİ YILINDA AVRUPA BİRLİĞİ AVRUPA
KOMŞULUK POLİTİKASI'NIN SİYASİ ANALİZİ / POLITICAL
ANALYSIS OF EUROPEAN NEIGHBOURHOOD POLICY IN IT'S
TWENTY ANNIVERSARY FROM 2004 TO 2024

Ulvi Yener CEYHAN378

Araştırma Makalesi/Research Article

GÜÇ KULLANIMI BAĞLAMINDA NATO'NUN KARADENİZ'İN
KUZEYİNDE VE HAZAR'DA ENERJİ GÜVENLİĞİ POLİTİKALARI /
NATO'S ENERGY SECURITY POLICIES IN THE NORTHERN
BLACK SEA AND THE CASPIAN SEA IN THE CONTEXT OF THE
USE OF FORCE

Harun ÇETİNKAYA 440

EDİTÖRDEN

DSJOURNAL Editörlüğü, bu sayıdaki tüm yazarlara ve hakemlere zihni emekleri ile editoryal taleplere gösterdikleri hoşgörü için teşekkürü bir borç bilir.

DSJOURNAL'ın bu sayıdaki anahtar kelimeleri *İsrail'in kuruluşu, Arktik bölgesi ve Rusya, Kosova, Avrupa Komşuluk Politikaları ile NATO ve enerji güvenliğidir.*

Ercan KARAKOÇ ve Ozan KESKİN, İsrail'in kuruluşu ve Türkiye ile İsrail ilişkilerini konu alıyor. Özellikle arşivlere dayalı bu çalışma oldukça ilgi çekici. Orta Doğu'nun yeniden şekillenmesinde kritik bir rol oynayan İsrail'in kuruluş hikâyesi, sadece bir devletin doğuşunu değil, aynı zamanda bir bölgenin jeopolitik dengelerinin nasıl altüst olabileceğini gözler önüne seriyor. Bu olay, bir yandan tarihsel bir trajediyi diğer yandan diplomatik ilişkilerdeki pragmatizmi anlamak için önemli bir bağlam sunuyor. Makale, Türkiye-İsrail ilişkilerindeki stratejik hesapları ve bu ilişkilerin şekillendirdiği bölgesel politikaları detaylandırıyor.

Küresel ısınma ve Arktik bölgesindeki değişimler, günümüzün en çarpıcı çevresel ve jeopolitik sorunlarından birini oluşturuyor. Dünya BAŞOL da bu bağlamda, makalesinde Arktik bölgesini inceliyor. Rusya Federasyonu'nun Arktik stratejisi üzerine hazırlanan bu çalışma, permafrostun erimesinden kaynaklanan riskleri ve fırsatları ortaya koyarak çevresel meselelerin ekonomiye ve uluslararası siyasete nasıl etki ettiğini anlamamıza yardımcı oluyor. Bu bağlamda iklim değişikliğinin dünyamızı nasıl şekillendirdiği ve bunun uluslararası düzeydeki yansımalarının nasıl ele alınması gerektiğine dair önemli bir tartışma alanı açıyor.

Muharem SHTAVICA, eski Yugoslavya topraklarındaki etnik çatışmalar ve Kosova savaşının insani ve jeopolitik boyutlarına dair çalışmasında bu tarihsel olayı, sadece bir ülkenin çöküşü ya da bir

savaşın travmaları olarak değil, uluslararası müdahalelerin gerekçelerini ve etik boyutlarını da akademik bir şekilde ortaya koyuyor. Realist teorinin bu çatışmaları anlamlandırma çabaları ise akademik literatürdeki tartışmaları derinleştiriyor.

Ulvi Yener CEYHAN, Avrupa Komşuluk Politikaları gibi görece az çalışılan bir konuya odaklanmış. Ceyhan, Avrupa Birliği'nin yumuşak güç kavramıyla komşu ülkelerle olan ilişkilerini şekillendirme çabasını anlatıyor. Ancak bu politikanın sınırlı başarısı, normatif değerlerin sınırötesi etkisini sorgulamamıza neden oluyor. Bu çalışma, Avrupa'nın günümüzdeki krizlerle nasıl başa çıktığını ve AB dış politikasının gelecekteki yönünü sorguluyor.

Son olarak, Soğuk Savaş sonrası NATO'nun evrilen misyonu üzerine Harun ÇETİNKAYA'nın hazırladığı makale, örgütün enerji güvenliği, terörizm ve askerî müdahalelerle yeniden tanımlanan rolünü detaylandırıyor. Ukrayna Savaşı gibi güncel gelişmelerin NATO'nun gelecekteki yükümlülüklerini nasıl etkileyebileceğini ele alan çalışma, uluslararası ilişkilerde sert gücün uygulanabilirliğini sorguluyor.

Beş farklı konudaki makaleden oluşan bu sayı, araştırmacıları ve okurları, dünyayı anlamının ötesine davet ederek geleceği şekillendirme sorumluluğuna da dikkat çekmeyi amaçlıyor.

Dr. İlkut Taha TASLI

29.12.2024

Yıl/Year: 2024
Cilt/Volume: 5
Sayı/Issue: 2

Makale Geliş Tarihi: 01/09/2024
Received: 01/09/2024

Makale Kabul Tarihi: 24/11/2024
Accepted: 24/11/2024

Atıf Bilgisi/Citation

Karakoç, Ercan ve Ozan Keskin. “Bağımsız İsrail Devleti’nin Kuruluşunun Orta Doğu’daki Etkileri ve 1948-1958 Yılları Arasında Türkiye-İsrail İlişkileri”.
Diplomasi ve Strateji Dergisi, c.5 s.2 (2024): 216-264. DOI: 10.58685/dsd.1541721

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article

**BAĞIMSIZ İSRAİL DEVLETİ’NİN KURULUŞUNUN
ORTA DOĞU’DAKİ ETKİLERİ VE 1948-1958 YILLARI
ARASINDA TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ**

Ercan KARAKOÇ¹

Ozan KESKİN²

Öz

I. Dünya Savaşı ile birlikte Orta Doğu’da yeni bir düzen oluştu. Bu yeni düzenin bir üyesi ise İsrail adında bir Yahudi devletiydi. II. Dünya Savaşı’nın ardından bağımsızlığını kazanan İsrail devleti, Orta Doğu siyaseti için günümüze kadar süren büyük bir kaos oluşturdu. Yeni İsrail devletinin bütün komşuları, düşmanları olan Arap devletlerinden oluşuyordu. İsrail ise bölgedeki yalnızlığını, Müslüman, ama Arap olmayan ülkelerle gidermeye çalıştı. Bu doğrultuda İsrail’in bölgede kendisine en yakın gördüğü ülke ise Türkiye idi. Osmanlı İmparatorluğu’nun vârisi olan Türkiye için Soğuk

¹ Prof. Dr.

Yıldız Teknik Üniversitesi
ercankarakoc@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-5859-8661

² Bağımsız Araştırmacı
ozankeskin0434@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3856-2493

Savaş'ın patlak vermesiyle tek güvenlik sorunu, bölgede herhangi bir komünist devletin veya yapının olmamasıydı. Bu yüzden İsrail ile diplomatik ilişkiler kurmasında herhangi bir beis yoktu. Bu makalede, İsrail'in kuruluş sürecinin Orta Doğu'daki etkilerinin yanı sıra Türkiye'nin İsrail'i ivedi bir şekilde tanınmasının dinamikleri irdelenmiştir. Yapılan literatür taraması ve doküman analizi sonucunda her iki ülkenin de bölgesel ve küresel politik çatışmalardan dolayı birbirleriyle ilişkilerini geliştirmek zorunda kaldıkları, ancak bu ilişkinin başka iç ve dış politik olaylara yansdığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Türkiye, Arap Dünyası, Bağdat Paktı, Çevresel Pakt.

THE EFFECTS OF THE ESTABLISHMENT OF THE INDEPENDENT STATE OF ISRAEL IN THE MIDDLE EAST AND TÜRKİYE-ISRAEL RELATIONS BETWEEN 1948-1958

Abstract

With the end of World War I, a new political order emerged in the Middle East. One key element of this new order was the establishment of Israel as a Jewish state. After World War II, Israel declared its independence, creating a long-lasting conflict in the region. Surrounded by hostile Arab states, Israel faced isolation and sought to counter this by building strategic relationships with Muslim, non-Arab countries. Among these, Israel saw Türkiye as a key ally. As the successor to the Ottoman Empire, Türkiye's main security concern during the Cold War was to prevent the spread of communism in the region. Therefore, establishing diplomatic relations with Israel posed no significant issue for Türkiye. This paper explores the impact of Israel's establishment on the Middle East and examines the reasons behind Türkiye's swift recognition of Israel. Through the analysis of various sources, it becomes clear that both nations felt compelled to strengthen their ties due to regional and global political pressures, though this relationship also had broader implications for their domestic and foreign policies.

Keywords: Israel, Türkiye, Arab World, Baghdad Pact, Peripheral Pact.

EXTENDED ABSTRACT

This article examines the political and diplomatic effects of the establishment of the State of Israel in the Middle East,

especially its relations with Türkiye between 1948 and 1958. Israel's declaration of independence led to serious tensions with the Arab states in the region and constituted an important turning point in Türkiye's regional foreign policy. In this context, Israel's efforts to establish relations with Muslim but non-Arab countries such as Türkiye in order to overcome its isolation in the Middle East and the strategic reasons behind Türkiye's taking these diplomatic steps are analyzed. In addition, how these relations affect the dynamics with other states in the region has also been one of the focal points of the article.

The uncertainties created by the British and French mandates in the region during the establishment of Israel, the efforts of the Jews to strengthen their presence in Palestine, and the international dynamics brought about by the Cold War after the Second World War are carefully examined. The background of Türkiye's recognition of Israel as the first Muslim country to do so is analyzed in detail in the light of historical documents, UN resolutions and diplomatic correspondence of the period. These sources provide a critical basis for understanding the evolution of Türkiye-Israel relations and their impact on other states in the Middle East.

In developing relations with Israel, Türkiye was motivated by the desire to join the Western bloc against the rising threat of communism in the region. Israel, on the other hand, sought to

alleviate its strategic isolation with non-Arab Muslim states in the region. These strategic relations between Türkiye and Israel played a decisive role in shaping the regional and international policies of both countries. As the first Muslim country to recognize Israel, Türkiye took steps to establish closer relations with the Western bloc against the growing threat of communism in the region. While Türkiye's foreign policy was initially aligned with the Arab world, it shifted more towards the Western alliance due to the security concerns of the Cold War. As Türkiye improved its relations with Israel, its ties with Arab countries weakened, leading Türkiye to reassess its diplomatic position in the Middle East.

This close relationship with Israel led to a significant change in Türkiye's foreign policy, especially in the 1950s, as the country sought to gain a stronger foothold in the Western bloc. Türkiye's foreign policy during this period sought to maintain the difficult balance between maintaining balanced relations with the Arab world and integration into the Western bloc. However, the relations with Israel weakened Türkiye's relations with the Arab countries over time and led to shifts in the diplomatic balance in the region. The rapid political changes in the Middle East and the Eastern Mediterranean have led to constant shifts in Türkiye's foreign policies. However, Ankara was faced with the weakening of its traditional ties with the Arab countries in the Middle East. When the Middle East policy it wanted to establish with the Baghdad Pact failed, it

determined a new Middle East policy with the Peripheral Pact established by Israel.

Giriş

Orta Doğu'daki Osmanlı düzeninin sona ermesiyle birlikte bölgede bir kaos ortaya çıktı. Yüzyıllardır bir düzen içinde yaşayan Orta Doğu halkları, I. Dünya Savaşı'nın ardından kendi kaderini tayin etme hakkı için harekete geçti. Arapların birleşik bir Arap krallığı kurma hayali ile Yahudilerin bağımsız bir devlet kurma arzusu çatışınca, bölgenin en büyük siyasi sorunlarından biri doğdu. 1918'den 1948'e kadar Orta Doğu siyasetinin en önemli meselelerinden biri olan bu mesele, ilerleyen yıllarda daha da büyük bir sorun haline geldi.

II. Dünya Savaşı'nın ardından İngiltere ve Fransa'nın bölgeden çekilmesiyle birlikte Yahudiler 1948'de İsrail'in bağımsızlığını ilan etti. İsrail, tüm komşularının düşman olduğu bir coğrafyada varlığını sürdürmeye çalışırken, Araplar bir Yahudi devletinin varlığını kabul etmeme konusunda kararlıydı. Türkiye ise Sovyet tehdidine karşı Batı Bloku ile yakınlaşmaya çalışıyordu. 1948'de Türkiye'nin İsrail'i tanıması, Batı ile entegrasyonunu hızlandırmış, ancak Arap ülkeleri ile olan ilişkilerde gerilimlere yol açmıştı. 1948-1958 dönemi, hem Türkiye-İsrail ilişkileri hem de Orta Doğu'nun siyasi dengeleri açısından kritik bir dönem olarak öne çıkmıştır.

1955'te Türkiye, Bağdat Paktı'nı kurarak komünizme karşı bir savunma hattı oluşturmayı amaçlamış, ancak Mısır gibi

Arap ülkelerinin katılmaması nedeniyle istenilen başarıyı elde edememiştir. 1958’de Türkiye, İsrail ve İran ile birlikte “Çevresel Pakt”ı imzalayarak bölgedeki stratejik izolasyonunu aşmaya çalışmış, bu da Türkiye’nin Batı Bloku’na olan bağlılığını ve bölgesel dinamiklere uyum arayışını yansıtmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin İsrail’i tanıma sürecinde ortaya çıkan dinamikleri incelemek ve İsrail’in Türkiye de dahil olmak üzere Arap olmayan Müslüman ülkelerle kurduğu ilişkilerin altında yatan motivasyonları eleştirel bir perspektiften değerlendirmektir. İsrail’in bölgesel yalnızlığını aşmak için Türkiye gibi ülkelerle geliştirdiği stratejik dostluklar ve bu dostlukların iki ülke dış politikası üzerindeki etkileri, çalışmanın temel sorunları olarak ele alınmaktadır. Bu süreçte Türkiye’nin Batı Bloku ile entegrasyon arayışları, İsrail’le kurduğu ilişkiler ve bunun sonucunda Arap ülkeleriyle yaşadığı gerilimler analiz edilerek, Orta Doğu’daki stratejik dengeler açısından bu ilişkilerin önemi sorgulanmaktadır. Çalışmamızda kullanılan kimi kaynaklar ve belgelerin bazıları daha önceki çalışmalarda kullanılmış bazıları ise ilk defa çalışmamızda incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

1. Orta Doğu’nun Yeni Devleti: İsrail

19. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu’nun yaşadığı askeri ve siyasi mağlubiyetler Balkanlar’dan geri çekilmesine neden olmuş, İstanbul’un merkezi otoritesi başta Balkanlar olmak üzere çoğu bölgede zayıflamıştı. Durumun

farkında olan Avrupalı devletler hem kendi sömürgeci emelleri hem de Osmanlı İmparatorluğu'na son vermek için Orta Doğu'da siyasi faaliyetlere girişmişti. Ancak İmparatorluğun Orta Doğu toprakları, İngiltere ve Fransa arasında anlaşmazlıklara neden oluyordu. İki taraf arasındaki anlaşmazlığın çözülmesi adına İngiliz elçi Mark Sykes ve Fransız elçi François Georges-Picot, Londra'da masaya oturmuş kendi adlarını verdikleri Sykes-Picot Antlaşması'nı hazırlamışlardı. İngiltere ve Fransa arasında yapılan bu antlaşma, Rusya'nın da onayını alındıktan sonra 16 Mayıs 1916'da imzalanmıştı (Ulrichsen 2014, 156).

İngilizler, Orta Doğu'daki Osmanlı hâkimiyetini zayıflatmak adına neredeyse bütün etnik ve dini gruplara sözler veriyordu. 24 Ekim 1915'te Mekke Emiri Şerif Hüseyin ile İngiltere'nin Mısır Valisi McMahon arasındaki görüşmelerde de Arapların geleceğine dair sözler verildi. Yapılan görüşmelerde Britanya'nın, sınırlarını Şerif Hüseyin'in belirleyeceği büyük Arap Krallığı'nı tanıyacağı bildiriliyordu (Cleveland ve Bunton 2009, 158). Ayrıca 2 Kasım 1917'de İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Arthur Balfour, Siyonist lider Lord Rothschild'e bölgede "Yahudi halkının milli yurdu" kurulabileceğini, daha sonra kendi adıyla anılacak Balfour Deklarasyonu ile bildirmişti (Arı 2012, 81).

Harita 1: Sykes-Picot Antlaşması

Kaynak: “BBC Türkçe - Sykes-Picot: Yüz yıldır hınç yaratan harita”

Bölgede Avrupalıların eliyle bir Yahudi Devleti kurulması fikri ilk defa ortaya atılmıyordu. Bu plan, daha önce 1798’de Mısır’ı işgal eden Fransa İmparatoru Napolyon tarafından da önerilmişti. Ancak Akka önlerinde aldığı yenilgiden sonra bu plan sessizce unutulmuştu (Darwish ve Abdel Kadir 2021, 5). Fransızların ardından İngilizlerin de Orta Doğu’da bir Yahudi Devleti kurma projesi tam bir kaosa neden olmuştu. Bu sorunun çözülmesine yönelik olarak, I. Dünya Savaşı’nın ardından yapılan Paris Barış Konferansı’nda Hicaz Kralı Şerif Hüseyin’in oğlu Emir Faysal ile Dünya Siyonist Teşkilatı’nın önemli

isimlerinden Haim Weizmann arasında bir anlaşma yapılmıştı. Bu anlaşmaya göre, İngiltere'nin vaat ettiği Büyük Arap Krallığı gerçekleşirse Emir Faysal, bölgede bir Yahudi Devleti'nin kurulmasını kabul edecekti. Ancak, İngilizler Büyük Arap Krallığı vaadini yerine getirmeyince, iki taraf arasında yapılan bu anlaşma doğrudan hükümsüz oldu (Lewis 1987, 177).

Hem Fransızlar hem İngilizler bölgede bir Yahudi devletini kurmaya çalışırken Avrupa'daki zengin ve güçlü Siyonist grupların desteğini de yanlarında bulmak istiyorlardı. Savaş pahalı bir işti ve bu ekonomik açığın karşılanması için zengin Siyonist sermayedarların desteği elzemdi. Siyonist gruplar da hem Almanlar hem de İngilizlerle bağımsız bir Yahudi devletinin kurulması için diplomatik temaslarda bulunuyorlardı (Murat 2019, 453). İngiltere'nin Balfour Deklarasyonu hamlesi öncesinde, Alman Dışişleri Bakanı Zimmermann, hem Alman hem de Osmanlı İmparatorluğu idarecilerini Yahudilerin lehine bir bildiri yayınlanması için ikna etmeye çalışmış ama başarılı olamamıştı. Bu başarısızlığın ardından İngilizler, Balfour Deklarasyonu ile öne geçmişti (Anderson 2001, 354). İngilizlerin bir diğer planı ise Süveyş Kanalı'nın doğu yakasını güvence almaktı. Böylece başta Hindistan olmak üzere Asya'daki sömürelere giden en önemli yol korunacak, ayrıca ele geçirilen yeni petrol sahaları (Kerkük ve Musul'dan çıkarılan petrol) Hayfa Limanı'ndan Avrupa'ya ulaştırılacaktı (Barr 2012, 10).

Harita 2: İngiliz Mandası iken Filistin Coğrafyası

Kaynak: BBC Türkçe - "İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı?"

Savaşın ardından, 18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı'nda İngiltere, Filistin ve Ürdün arasında bir bölünme önerdi. 18-26 Nisan 1920 arasında yapılan San Remo Konferansı'nda ise bölünme önerisi kabul edildi ve Filistin'de bir İngiliz Mandası kuruldu. Bölgede İngiliz Mandası'nın kurulmasının ardından, Filistin'de büyük bir Arap isyanı patlak verdi. Kudüs Baş Müftüsü Hacı Emîn el-Hüseynî ve İzzeddin Kassâm gibi yerel liderlerin ön plana çıktığı bu isyan süreci, 1930'lu yıllara damgasını vurmuştu (Elpeleg 1999, 73). İsyanın en ağır silahlı çatışma süreci 1936-1939 arasında yaşanmıştı.

İngilizler bu isyanı sert bir şekilde bastırmıştı. Bu durum bölgedeki Filistinli Arapların askeri direnişini büyük ölçüde zayıflatmıştı (Bozarslan 2011, 81). Fakat isyanın bastırılmasının ardından işler bu sefer Yahudiler için ters gidecekti. Zira Avrupa’da II. Dünya Savaşı’nın ayak sesleri duyulmaya başlamıştı. İngilizler, yaklaşan savaşa karşı önlem almak için mandalarındaki bölgelerde temkinli politikalar uygulamaya başlamıştı. Bu doğrultuda attıkları ilk adım ise 17 Mayıs 1939’da politik ilkeler beyannamesi “White Paper”ı ilan etmekte.

“White Paper” olarak bilinen belgeyle birlikte Londra, Filistin’e yapılan Yahudi göçlerine kota uygulamasına gitmeye karar vermişti. Gelecek 10 yıl içinde en fazla 75.000 kişilik bir Yahudi göçünün kabul edileceğini açıklayan İngiliz Hükümeti, ayrıca bölgede bir Yahudi devleti kurma politikasından vazgeçtiğini ima eden esaslar açıklamıştı (Mansfield 2012, 299). İngilizler, bölgede Yahudi devleti kurmaktan ziyade, Arap ve Yahudi halklarının eşitliğine dayanan bir devlet kurma konusunda karar vermiş görünüyordu. Bu durum Yahudiler arasında şok etkisi yaratmıştı. Zira İngilizlerin yaklaşan büyük savaş öncesi Arap tarafını memnun etmek için yaptığı bu açıklama, Yahudilerin aleyhineydi. Ancak Avrupa’da Yahudilere karşı uygulanan Nazi zulmü ve Antisemitizm, Filistin’deki Yahudileri İngilizlerle iş birliğine mecbur kılıyordu. Bu yüzden İngilizlerle hem askeri hem de politik anlamda daha fazla çatışmaya girilmek istenmiyordu (Shlaim

2022, 68). Araplar için ise durum oldukça kırılgandı. İngilizlerin bölgedeki stratejik dengeleri ve petrol kaynaklarını korumak için bu politikayı izlediği belliydi. Nitekim savaş sırasında bölgede çıkabilecek büyük bir Arap isyanı veya Nazi Almanya'sı ile Faşist İtalya'nın herhangi bir askeri veya siyasi dahli, İngilizlerin bölgedeki varlığı için kaos doğurabilirdi. "White Paper" her ne kadar Yahudilerin aleyhine bir belge gibi görünse de Araplar tarafından da benimsenmemişti. Araplar, Filistin'de bir Arap devleti kurulması şartının yanı sıra Yahudi göçlerinin kısıtlanmasını değil, tamamen kesilmesini istemişlerdir (Halloum 1989, 165).

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle İngiltere kazanan taraftaydı ama savaş hem ekonomisini hem de sömürge ve mandalarındaki siyasi hâkimiyetini zayıflatmıştı. Savaşın bitmesiyle Irgun ve Lehi gibi Yahudi paramiliter terör grupları, İngilizlerin bölgeden çekilmesini hızlandırmak için çeşitli silahlı saldırılarda bulunuyordu. Aynı zamanda bu gruplar bölgede bir Yahudi Devleti'nin kurulması için bütün askeri yöntemleri deniyordu (Sağlam 2023, 1675). Savaşın ardından İngiltere'de Muhafazakâr Parti lideri Winston Churchill seçimleri kaybetmiş ve yerine İşçi Partisi lideri Clement Attlee başbakan olmuştu. Yeni hükümet, Yahudi paramiliter grupların bölgede yarattığı kaos ve kargaşadan bıkmıştı. Ayrıca Başbakan Clement Attlee, İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sonrası yeni dünya konjonktürünü dikkate alarak bir güvenlik paradigması oluşturmasının gerekliliğini vurguluyordu (Irkıçatal 2012, 33). 14 Şubat

1947’de Londra, Filistin mandasından çekileceğini ve sorunu Birleşmiş Milletlere (BM) devredeceğini açıklamıştı. İngiliz temsilci BM’de bu durumu, “Yahudilerin nefreti ve Arapların intikam hissi bizi bunu sonlandırmaya mecbur bıraktı” şeklinde özetlemişti (YouTube, Al Jazeera Turk, Belgesel: Büyük felaket 2. Bölüm, 2015, 46:38, Erişim Tarihi: 01.09.2024).

İngilizler, Filistin meselesinde çözümsüzlüğe girince, 1937 yılında hazırlanan Peel Komisyonu raporu doğrultusunda 29 Kasım 1947’de BM’ye bölgede taksim kararı uygulamasını teklif etmişti. Araplar komisyon raporuna karşı çıkmıştı. Bölgede bağımsız bir Yahudi devletinin kurulmasının yanı sıra, Türk-Yunan mübadelesi gibi bölgede nüfus değişikliklerinin yapılması teklifi, Araplar tarafından kesinlikle reddediliyordu. Yahudi Konseyi ise teklif konusunda ikiye bölünmüş ve kararsızlık içinde kalmıştı. Zira Yahudiler bu kararın ne getireceği konusunda emin değillerdi (Podeh 2015, 28). Peel Komisyonu’nun ardından Woodhead Komisyonu oluşturulmuş ve bu komisyon da taksime dair teklifler ortaya atmıştı. Ancak komisyonların ortaya koyduğu tasarılar başarısız oldu. Bu çözümsüzlük ortamında İngilizlerin teklifi doğrultusunda BM’de 28 Nisan 1947 tarihinde 11 devletten oluşan Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (UNSCOP) kuruldu (Taşdemir 2000, 210). Bu komite nüfus yoğunluğuna dair çalışma yapacak ve Filistin meselesinde nasıl bir çözüme kavuşulabileceğine dair sahada yaptığı araştırmalar ve çalışmalarla raporlar oluşturacaktı (Pappe 2007, 168). Hazırlanan raporlar BM Genel Sekreterliğine

sunulmuştu. Raporlar iki plan içermekteydi: Birincisi, komisyon üyelerinin çoğunluğunun kabul ettiği bölgeyi üçe bölen “çoğunluk planı”; ikincisi, diğer üye devletlerin önerdiği federal bir devletin kurulmasını öngören “azınlık planı” idi.

Harita 3: BM Filistin Paylaşım Planı

Kaynak: BBC Türkçe --“İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı?”

Taksim Planı 29 Kasım 1947’de BM Genel Kurulu’nda oylandı. 33 kabul, 13 ret ve 10 çekimsiz oyla Birleşmiş Milletler 181 Sayılı Genel Kurul Kararı olarak kabul edildi. Bu karara göre Filistin üçe bölünecekti: Filistin; bir Arap, bir Yahudi devleti olarak iki ayrı devlet ve ayrıca Kudüs, uluslararası gözetimde olan bir birim corpus separatum (Latince bir terim olup, “ayrı bir varlık” veya “özel bir bölge” anlamına gelir. Genellikle bir şehrin ya da bölgenin uluslararası gözetim altında,

özel bir statü ile yönetilmesini ifade eder. Bu terim, Filistin'in taksim planında Kudüs'ün uluslararası bir yönetim altında, bağımsız ve tarafsız bir bölge olarak yönetilmesini tanımlamak için kullanılmıştır) olacaktı (Lewis 1996, 362).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Fransa taksim lehinde oy kullanırken, İngiltere çekimser kaldı. Türkiye ise taksime ret oyu verdi. Yahudiler, BM'nin taksim planını Kudüs konusundaki itirazlarına rağmen kabul ettiler. Araplar ise planı reddettiler. Bu planın oylanmasında İngilizler, giderayak bölgedeki siyasi ve ekonomik çıkarlarını korumak için tarafsız kalmıştı. Ancak ABD, İngilizlerin yarattığı boşluğu dolduracak ve yeni kurulacak Yahudi devletine gereken desteği verecekti. ABD'nin yanı sıra, SSCB, bölgede İngilizlerin etkisinin kırıldığına inanıyor, özellikle Rusya'dan Filistin'e göçen Yahudilerin sosyalist-komünist düşüncelerinin İsrail'i siyasi ve ekonomik anlamda etkileyebileceğini düşünüyordu (Primakov 2010, 310).

O dönem gerçekten İsrail'in sosyalist veya komünist bir ideolojide olabileceğine dair bir beklenti vardı. Ankara da bu beklenti içerisindeydi ve İngilizlerin bölgeden çekilmesiyle birlikte oluşabilecek büyük bir kaostan endişe eden Türk tarafı, bu durumda Sovyetlerin bölgede askeri ve siyasi olarak nüfuz kazanmasından çekiniyordu (Bayur 1948). Ayrıca, Türk kamuoyunda İngilizlerin Filistin'den çekilirken bölgeyi Araplara

teslim edeceği yönünde yanlış bir algı da vardı (Us 1948). İsrail konusundaki bu türden yanlış okumalar, Türkiye'yi Filistin meselesinde Arapların yanında durmaya itiyordu. BM'de yapılan Filistin'in taksimi oylamasında Türkiye'nin "Hayır" oyu vermesindeki en önemli etkenlerden biri buydu. Türkiye'nin taksim meselesinde Arap devletlerinin yanında durması, Türkiye'nin Orta Doğu'daki prestijini önemli ölçüde arttırmıştı. Arap Dünyası'nın çeşitli ülkelerinden teşekkür ve tebrik telgrafları alınmış, BM'deki Türk delegasyonu Arap ülkelerinin delegasyonları tarafından tebrik edilmişti. Hatta BM'de alınan kararın ardından, Şam ve Beyrut'ta düzenlenen protesto gösterilerinde ABD ve SSCB elçilikleri önünde tepki gösterilirken, Türk elçiliğine minnet ve teşekkür gösterileri yapılmıştı (CDAB, Yer: 266-793-49, 8 Aralık 1947). Mısır gibi önemli Arap ülkelerinin gazetelerinde de yer alan bu karar, Araplar ve Türkler arasındaki dayanışmanın artırılması yönünde çağrılara neden olmuştu (Fenik 1947).

Bu kararın aleyhine oy kullanan diğer ülkeler ise şunlardı: Afganistan, Suudi Arabistan, Küba, Mısır, Yunanistan, Hindistan, İran, Irak, Lübnan, Pakistan, Suriye, Yemen, Küba ve Yunanistan. Kararın kabulünün ardından Yahudiler, İngilizlerin gözetiminde yeni devletlerinin ilanına hazırlık yaptı. Bölgedeki İngiliz mandası 14 Mayıs 1948'de resmen sona erdi. İngilizlerin çekilmesinin aynı günü, İsrail Ulusal Konseyi'nin Başkanı David Ben-Gurion, Tel Aviv'de "Bağımsızlık Bildirgesi"ni okudu ve yeni İsrail Devleti'ni bütün dünyaya duyurdu. ABD,

bu duyuruyu 11 dakika, SSCB ise bu duyuruyu 3 gün sonra cevaplayıp, İsrail Devleti'ni resmen tanıyacaktı. Ayrıca, SSCB, Çekoslovakya üzerinden İsrail'in silah ihtiyacını karşılayacaktı (Johnson 2001, 609).

Bağımsızlık ilanı Araplar tarafından hiç hoş karşılanmadı ve bağımsızlığın ilan edildiği aynı gün Mısır, Ürdün, Suriye ve Irak, İsrail'e savaş ilan etti; böylece ilk Arap-İsrail Savaşı patlak verdi. Ancak İsrail, büyük bir başarı göstererek savaşı kazandı. Tarihe “en-Nakba” (Büyük Felaket) olarak geçen bu savaşın sonunda, İsrail 1947'deki Taksim Planı ile elde ettiği %56'lık Filistin toprağını %78'e çıkarmıştı. Bu süreçte 15.000 Filistinli hayatını kaybederken, 800.000 Filistinli mülteci konumuna düşmüştü. İsrail'in işgal ettiği topraklarda 150.000, Ürdün'ün eline geçen Batı Şeria'da 400.000 ve Mısır'ın kontrolündeki Gazze'de ise 50.000 Filistinli kalmıştı. Filistinlilerin başka ülkelere göçü ve Yahudilerin Filistin'de gün geçtikçe artan nüfusu, demografik yapıyı kalıcı bir şekilde değiştirmiş ve günümüzde hâlen devam eden Filistinli mülteciler sorununa neden olmuştur (Yaşar & Özcan & Kor 2011, 41).

I. Arap-İsrail Savaşı ile birlikte duran diplomatik çözüm arayışları, 20 Mayıs 1948'de İsveç kralının yeğeni ve İsveç Kızılhaç Teşkilatı'nın Başkanı Kont Folke Bernadotte'un BM'nin beş daimi üyesi tarafından BM Filistin Arabulucusu olarak seçilmesiyle yeniden başladı (Armaoğlu 1989, 96). Kont Bernadotte, Filistin'de artan zorluklara çözüm getirmek

amacıyla hazırladığı raporda, Filistinli mültecilerin geri dönüşü, geri dönemeyenler için tazminat ödenmesi, Kudüs'e uluslararası statü verilmesi ve Filistin'deki kutsal mekanların korunmasıyla serbest erişimin sağlanması gibi taleplerde bulundu. Bu çalışmaların yanı sıra bir uzlaştırma komisyonunun kurulmasına dair karar alındı. Komisyonu oluşturmak üzere sırayla Fransa, Türkiye ve ABD'den temsilciler seçildi. Araplar, Türkiye'nin komisyonda yer almasından rahatsız olmuştu. Ancak yine de Ankara bu komisyona katılmakta herhangi bir beis görmemişti. Türkiye adına, bu komisyona Bakanlar Kurulu'nun aldığı kararla Hüseyin Cahit Yalçın temsilci olarak atanmıştı (CDAB, Yer: 118-87-1, 1 Ocak 1949). Hüseyin Cahit Yalçın'ın delegeliği sırasında Türkiye, Filistin-İsrail meselesine daha yakından bakma fırsatı bulmuş ve İsrail'e yapılan ziyaretler ile görüşmeler sonucunda, Tel-Aviv'in komünist ve SSCB dostu olacağına dair şüpheleri ortadan kalkmıştı (Küçük 2023, 300).

Harita 4: I. Arap-İsrail Savaşı'ndan Sonra Filistin

Kaynak: BBC Türkçe - "İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı?"

Komisyon, her iki tarafın yetkilileri ile görüşmeler yapmıştı. Ancak, Arap devletlerinin Filistinli mültecilerin yurtlarına geri dönebilmesine dair taleplerine karşın İsrail'in taviz vermemekte ısrarlı tutumu nedeniyle görüşmelerden umut kesilmişti. Arap tarafı, İngilizlerin kendilerine verdikleri sözleri tutmadıklarını ve İsrail konusunda ise en fazla özerklik tanınabileceğini bildiriyordu (Doğrul 1948). Yahudiler için bağımsız bir devlet elzemdi. Tam böyle bir ortamda Kont Bernadotte, Yahudi Lehi Örgütü'nün suikastına uğramıştı. Bu suikast, tüm diplomatik çözüm umutlarını sona erdirmişti. Radikal Yahudi terör grupları için bu ortamda diplomatik bir çözüm kabul edilemezdi, çünkü herhangi bir barış anlaşması, hem toprak kazanımı bakımından İsrail'i sınırlayacak hem de BM'nin Filistinli göçmenler konusunda adım atmasını gerektirecekti. Bu suikastı gerçekleştiren Lehi Örgütü'nün o dönemki başkanı İzak Şamir'di, kendisi ayrıca 1983 yılında İsrail Başbakanı olacaktı (Pedahzur ve Perliger 2011, 28).

2. Dönemin Türk Dış Politikasının Temel Dinamikleri

Bir dönem Orta Doğu coğrafyasında tek hâkim güç olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan cumhuriyet dönemine geçiş sürecinde Türkiye'nin dış politikası, Orta Doğu'daki sorunlara yaklaşımında önemli değişiklikler göstermişti. Osmanlı Devleti'nin halifelik üzerinden İslam dünyasıyla kurmuş olduğu bağlar, Cumhuriyet döneminde laiklik ilkesi doğrultusunda terk edilmişti. Aslında Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat

Dönemi'yle başlayan modernleşme ve laikleşme hareketleri, Batı ile artan diplomatik temasların bir sonucuydu. Tanzimat Fermanı ile başlayan bu süreç, Osmanlı devlet mekanizmasında dinin etkisinin azalmasına ve seküler bir idari yapının oluşturulmasına yönelik ilk adımdı. Bu dönemde devletin laikleşme politikaları, Batılı güçlerle ilişkilerin derinleştirilmesi ve modern hukuk sistemlerine entegrasyon yoluyla dış politikada Batı ile daha yakın ilişkilerin kurulmasını sağlamıştı (Mardin 2000, 105). Tanzimat Devri'nde başlayan bu devlet geleneği cumhuriyet ile tamamen benimsenmişti. Ayrıca, Mustafa Kemal Atatürk'ün belirlediği “Yurtta sulh, cihanda sulh” politikası gereği, ülke herhangi bir tehdit algılamadığı zaman dış politikada komşularla iyi geçinme politikası uygulanmıştı (Lewis 1968, 483). Laiklik ilkesi, Türkiye'nin Orta Doğu ile ilişkilerinde modern ulus-devlet prensiplerini temel almasına ve dini temelli yaklaşımları dışlayarak Batı'ya yakın, seküler bir dış politika izlemesine yol açmıştı (Ahmad, 2008, s. 173). Ayrıca Türk kamuoyunun hafızasında, Filistin ve diğer Arap topraklarından çekilmenin en büyük nedenlerinden biri olarak, I. Dünya Savaşı sırasında Araplar ve İngilizler arasındaki iş birliği yer alıyor ve bu yüzden bölgede yeni maceralar aranmıyordu (Can 1948).

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı arifesine kadar Doğu ve Batı dünyası arasındaki ilişkileri başarılı bir şekilde dengelediği söylenebilir. Hatta o dönem Batı dünyası tarafından tecrit edilen SSCB ile bile ilişkileri iyi düzeydeydi. Türk-Sovyet ilişkileri,

Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ile uzun süreli rekabetinden sonra, 20. yüzyıl başlarında yeni bir döneme girmişti. I. Dünya Savaşı sonrası Lenin ve Mustafa Kemal Paşa arasında stratejik bir yakınlaşma başlamıştı. Sovyetler, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin anti-emperyalist savaşını desteklerken, Mustafa Kemal, Sovyetlerin komünist ideolojisine mesafeli yaklaşmış ve Türkiye'nin milli bağımsızlık ideallerini ön plana çıkarmıştı (Gökay 2006, 34). Ancak II. Dünya Savaşına doğru, SSCB ve Nazi Almanyası arasında yapılan ittifak Türk-Sovyet ilişkilerinde dönüm noktası oldu (Deringil 2014, 80). Türk tarafı bu ittifakın ilk kurbanı olan Polonya'dan sonra sıranın kendisine geleceğine ve her iki gücün işgaline uğrayacağına inanıyordu. "Polonya Sendromu" olarak da adlandırılan bu süreç ile Ankara güvenlik stratejisini İngiltere, Fransa ve ABD ortaklığında aramaya başladı. Sovyetler, Ankara için artık güvenilmez bir konumdaydı. Moskova'da yapılan görüşmelerde Türk tarafına Polonya'nın başına gelenlerden bahsedilip, göz dağı verilmişti. Bunun yanı sıra Moskova'nın, Ankara'ya Berlin'le yaptıkları pakta katılmasına yönelik teklifleri de kabul edilemezdi (İşçi 2021, 64). SSCB de, Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939'da yaptığı Yardımlaşma Antlaşması (Trait  d'Assistance Mutuelle) rahatsız olmuştu (Soysal 1982, 367). Naziler ile yapılan ittifakın bozulması sonrası Türkiye'nin Müttefikler lehine savaşa girmeyi kabul etmemesi gibi gelişmeler savaş yıllarına damga vurmuştu. Savaş sonrası, Stalin'in yaptığı pervasızca açıklamalar ve Sovyetlerin boğazlar ve sınırlar

konusunda Türk tarafının kabul edemeyeceği tekliflerde bulunması, dış politikada yeni bir güvenlik algısının yaratılmasına neden olmuştu (Tellal 2018, 502).

SSCB ile ilişkilerin bu şekilde kötüleşmesinin ardından Türkiye'nin Batı Bloku ile ilişkilerinin kurulması, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen uluslararası dengelerle yakından bağlantılıydı. SSCB'nin yayılcı politikalarına karşı Türkiye Batı'ya yakınlaşma ihtiyacı hissetmişti. Balkanlar'da komünist rejimlerin iktidara gelmesi üzerine ABD, iç savaşta olan Yunanistan'ı ve komşusu Türkiye'yi, SSCB'nin nüfuzundan korumak için Truman Doktrini'ni açıklamıştı (Sander 2013, 187). Bu doktrinle birlikte, 1947-1951 yılları arasında her iki ülkeye toplamda 400 milyon dolar yardım yapıldı; bu yardımların 250 milyon doları Yunanistan'a, 150 milyon doları ise Türkiye'ye verildi. Böylece, Moskova'ya karşı Batı ile kurulan ittifakta Londra'nın yerini Washington resmen almıştı (McGhee 1990, 23).

Truman Doktrini'nin ilanının ardından ABD, kendi cephesindeki Avrupa ülkeleri ve Türkiye'ye Marshall Planı kapsamında siyasi, ekonomik ve askeri yardımlarını sürdürdü. ABD'nin SSCB'ye karşı uyguladığı Çevreleme Politikası (Containment Policy) gereği kurulan North Atlantic Treaty Organization (NATO) yapısına Ankara'nın katılma süreci, milli bir mesele haline gelmişti. Bu örgüte katılabilmek için dış politikada Batı dünyası, özellikle de ABD ile eşgüdüm içinde

olunması gerekiyordu (Çalış 2020, 71). İşte bu ortamda, Filistin-İsrail meselesinde Ankara, Batı dünyasının meseleye bakış açısına öncelik vermeye başladı. Ayrıca, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hükümeti, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Türkiye'nin Orta Doğu'daki gelişmelere müdahil olmaktan kaçınarak, bölgedeki gerilimlere karşı temkinli ve dengeli bir duruş sergilemiştir. CHP'nin bu yaklaşımı, Türkiye'nin iç güvenliğini koruma ve Batı Bloku ile ilişkilerini ön planda tutma stratejisine dayanıyordu. Ancak, Demokrat Parti (DP) hükümeti 1950'de iktidara geldikten sonra bu duruş değişmeye başlamıştır. DP, Soğuk Savaş'ın getirdiği uluslararası konjonktürde daha aktif bir dış politika izlemeyi tercih etmiş ve özellikle Batı ile yakın ilişkilerini güçlendirme adına Orta Doğu meselelerine daha fazla dahil olmuştur. Bu, Türkiye'nin ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesindeki yardımları ile bölgedeki stratejik çıkarlarına daha fazla odaklanmasına neden olmuş, dolayısıyla DP hükümeti Orta Doğu'daki krizlere daha müdahaleci bir tutum sergilemiştir (Zürcher 2004, 234).

3. Türk-İsrail İlişkilerinin Kuruluş Süreci

Filistin-İsrail meselesinde açık bir taraftarlık politikasından kaçınmaya çalışan Ankara, ilk Arap-İsrail Savaşı sürecinde tarafsız kalmıştı. Türkiye, Arapların kendilerine silah satması yönündeki talebini de reddetmişti (Cankara 2018, 78). İsrail'in savaş sonrası uluslararası arenada meşruiyet

kazanmasıyla, o dönemde BM'ye üye olan 58 devletten 40'ı İsrail'i tanıma kararı almıştı. Bu ortamda dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Ankara'nın BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyesi olmasından dolayı İsrail'i tanımada geç kalındığını, bu durumun sonsuza kadar devam edemeyeceğini ve Araplar ile dengeyi bozmadan İsrail'in tanınması konusunda adım atılması gerektiğini yazdığı raporlarda belirtmişti. Sadak ayrıca, Türkiye ile İsrail arasında kurulabilecek ticari ilişkilerin Türkiye'nin yararına olacağını ifade etmişti. Bu gelişmeler ışığında Ankara, 24 Mart 1949'da Bakanlar Kurulu kararı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün imzasıyla İsrail'i resmen tanımıştı (CDAB, Yer: 118-08-03, 24 Mart 1949).

Türkiye'nin İsrail'i tanıma kararı, bölge siyaseti için bir dönüm noktası olmuştu. Ankara laik bir rejim benimsemesine rağmen Müslüman çoğunluğa sahip bir ülkeydi. İsrail için, çoğunluğu Müslüman olan bir ülke tarafından tanınmak önemli bir kazanımdı. Ancak Türkiye için İsrail meselesi çok yönlü bir konuydu. Uzun süre “bekle ve gör” politikası uygulayan Ankara, bölgesel düzenden ticari ve ekonomik çıkarlara kadar birçok alanda ulusal çıkarlarını gözeterek İsrail'i tanıma kararı almıştı (Akdevelioğlu & Kürkçüoğlu 2018, 640). Nitekim Türkiye'deki Yahudi Cemaati'nin Ankara ile ilişkilerini bile bu dönem oluşan çıkar ortamı belirliyordu. 1947'ye kadar Türk Hahambaşılığının Dünya Siyonist Kongresi'ne bile katılmasına izin vermeyen Ankara, İsrail konusundaki politika değişikliği sonrası Türkiye'deki Yahudilerin, Filistin'e gitmesine izin

vermiş ve Yahudi cemaatlerine davranışıyla özellikle ABD siyasetinde önemli bir gücü olan Yahudi lobisini etkileyebileceğini düşünmüştü (Şenel 2014, 169).

İsrail'in resmen tanınmasından sonra, 9 Mart 1950'de Türkiye ile İsrail arasında ilk maslahatgüzarlar (siyasal temsilciler) göreve başladı (CDAB, Yer: 210-37-2, 26 Kasım 1949). Karşılıklı resmi tanınmalar ve elçilerin atanmasının ardından, o dönemde Dışişleri Bakanlığı'nda Umumi Kâtip İktisadi İşler Muavini olan Fatin Rüştü Zorlu, iki ülke arasında 4 Temmuz 1950'de imzalanacak olan Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları'nın görüşmelerini yürütmek üzere görevlendirildi (CDAB, Yer: 122-23-14, 10 Mart 1950). Bu durum, Türk dış politikasında önemli bir noktayı işaret ediyordu. Her ne kadar görüşmeler CHP döneminde başlamış olsa da bu anlaşmanın onaylanması DP döneminde gerçekleşmişti. Her iki parti iç politikada farklı yöntemler benimsemiş fakat dış politikada, özellikle Filistin-İsrail meselesinde benzer bir politikayı sürdürdüler.

Türkiye ve İsrail arasında 4 Temmuz 1950'de imzalanan ticaret ve ödeme anlaşmasında İsrail ile çok boyutlu ve yönlü ticari anlaşmalar yapılmıştı. 15 farklı başlık altında toplanan anlaşma koşullarıyla her iki taraf birbirine siyasi, ticari hükümlerin geliştirilmesi konusunda karşılıklı iyi niyet sergileneceğinin taahhüdünü vermiş ve gerçekten bu doğrultuda adımlar atılmıştı. Örneğin ticaret ve ödeme anlaşmasına ek

olarak Modüs Vivendi, anlaşması yapılmıştır. Anlaşmada iki ülke arasındaki ilişki şu şekilde tarif ediliyordu: “birbirlerine karşılıklı olarak en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesini uygulayacaklardır.” (CDAB, Yer: 43755-205820–4, 26 Temmuz 1950).

Tarım konusunda o dönem yetersiz seviyede olan İsrail buğday ihtiyacını da Türkiye’den karşılamıştı. Türkiye’nin tarım alanında verimli geçen yılları bu ekonomik ilişkiye de yansımış ve anlaşmalar yapılmıştı (CDAB, Yer: 131-25-10, 4 Nisan 1953). İki taraf arasında devam eden ekonomik ilişkiler ilerleyen süreçte artırılmıştı. Nitekim 1950’de yapılan ticaret ve ödeme anlaşmasında belirlenen 840.000 dolarlık ticaret hacmi önce 1.300.000 dolara yükseltilmiş, daha sonra bu rakam yapılan ek protokol anlaşmasıyla 1.500.000 dolara çıkartılmıştı (CDAB, Yer: 134-102-17, 25 Aralık 1953).

Kapitalist-liberal ekonomi modelinin açıkça benimsenmesiyle birlikte Türkiye, özel sektörün sanayide güçlenme çabalarına desteği arttırmıştı. Ayrıca özel sektörün dış ticarete girmesine de izin vermişti. Bu dönem oluşturulan “Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi” ile yabancı sermayenin ülkeye gelmesi desteklenmişti. Bu doğrultuda örneğin Koç firmasının İsraili firmalar ile yapmak istediği ticari faaliyetler talebi Bakanlar Kurulunca görüşülmüş, bu talebin onaylanmasına ve desteklenmesine dair onay verilmişti (CDAB, Yer: 135-43-2, 30 Nisan 1954). Bu dönem İsrail donanmasının

İstanbul limanını ziyaret etmesine izin verilmesinin yanı sıra (CDAB, Yer: 136-48-3, 20 Mayıs 1954), İsrail'in Birmanya'ya (Myanmar) sattığı 20-23 adet askeri uçağın Türkiye hava sahasını kullanmasına izin verilmesi, İsrail'in, Türkiye üzerinden rahatça iş yapabildiğini göstermesi bakımından önemlidir (CDAB, Yer: 138-112-4, 4 Şubat 1955). İsrail ile ilişkilerin kurulmasıyla birlikte Arap devletleriyle ilişkiler bozulmuş olsa da Türkiye, Filistinlilere yardım konusunda BM tarafından yapılan çalışmalara katılmış ve delegeler yollamıştır. 8 Nisan 1950'de Beyrut'taki Birleşmiş Milletler Orta Doğu Filistin Mültecilerine Yardım ve Bayındırlık Ajansı'nın (UNRWA) Türkiye delegesi olarak Milli Mücadele döneminin önemli isimlerinden Refet Bele atanmıştı. Bele, bu görevini 22 Şubat 1961'e kadar sürdürmüştü (CDAB, Yer: 122-32-5, 8 Nisan 1950).

4. Stratejik İlişkiler ve Çekinceler: Türkiye'nin Komünizm, Arapların Siyonizm Korkusu

BM üyesi olarak uluslararası alanda meşruiyetini arttırmaya çalışan İsrail, 23 Ocak 1950'de Kudüs'ü başkent olarak ilan etti. İsrail'in bu adımına karşın, Arap ülkeleri ateşkes anlaşmaları imzalamış olmalarına rağmen bir barış anlaşması imzalamamıştı. Özellikle İngiltere, Fransa ve ABD, bölgede herhangi bir savaşın çıkmaması, sınırların değişmemesi ve SSCB'nin etkinliğinin artmaması için "Üçlü Deklarasyon" ilan etmişlerdi. Bu deklarasyonla, Batılı büyük güçler, Orta Doğu'da

Arap ülkeleri ve İsrail üzerinden ilk kez silahlanmayı kontrol altına almaya çalıştı (Pirinççi 2018, 379). Bu deklarasyon sayesinde, en azından 1956'daki Süveyş Krizi'ne kadar bölgede herhangi bir savaş çıkması engellenmişti. Nitekim, bu ambargoyu ilk delen ülke Fransa olacaktı. Fransa'nın gizli bir şekilde İsrail'e silah sağlaması, Arap devletlerini endişelendirmişti. Mısır ise buna cevap olarak Çekoslovakya üzerinden SSCB ile ağır silah anlaşması yaparak silah ambargosunu de facto olarak etkisiz hale getirmişti (Glassman 1975, 11).

Batı Bloku'nun Orta Doğu'da SSCB'nin nüfuz alanını kırmaya çalışması, Ankara için memnuniyet vericiydi. Zira Ankara, Sâdâbâd Paketi'nde olduğu gibi, Batı destekli bir ittifak oluşturmak istiyordu. Bu ortamda İngiltere, Türkiye'nin öncülüğünde "Orta Doğu Komutanlığı Projesi" adı altında bir bölgesel savunma ittifakı kurmayı önerdi (Kürkçüoğlu 1972, 34). İngilizler bu proje ile iki stratejik hamle planlıyordu: Birincisi, Mısır ile tıkanan bağımsızlık görüşmelerinde Süveyş Kanalı üzerindeki çıkarlarını korumak; ikincisi, Türkiye'nin NATO'ya katılma taleplerini engellemekti (Çelik 2023, 101).

İngiltere'nin NATO planından haberdar olmayan Türkiye için gayet makul olan bu bölgesel savunma projesi, Mısır için kabul edilebilir değildi. Mısır, İngilizlerin bölgeden tamamen çekilmesini istiyordu ve İsrail ile iş birliği yapan bir ülkeyle aynı blokta yer almayı reddederek projeyi geri çevirmişti. Türkiye,

bu projeyi yanlış değerlendirmişti; Ankara, kendi güvenlik kaygılarını ön planda tutarak, Arap ülkelerinin hassasiyetlerini yeterince dikkate almamıştı. Türkiye, “Komünizm” korkusuyla hareket ederken, Araplar “Siyonizm” korkusuyla hareket ediyordu (Bilgin 2017, 254).

Mısır’ın projeyi reddetmesi üzerine İngilizler, bir başka Arap devleti olan Irak’ı projeye dahil etmeye çalıştı. Ancak İngilizlerin hesaba katmadığı bir faktör vardı: Mısır, dönemin en güçlü ve etkili Arap devletiydi. Mısır’ın onaylamadığı veya dahil olmadığı bir projeye diğer Arap ülkeleri kolayca katılmaya cesaret edemezdi. Bununla birlikte, İngilizler isim değişikliği yaparak Orta Doğu Savunma Örgütü (Middle East Defence Organization) adı altında yeni bir bölgesel savunma projesi ortaya koymaya çalıştı. Ayrıca, ABD de bu projede aktif rol alacaktı. Yeni plana göre, savunma örgütünün merkezi Mısır’dan Kıbrıs’a taşınacak ve örgütün savunma hinterlandı Orta Doğu’dan Doğu Akdeniz’e kaydırılacaktı. Ancak, bu projeye Arap ülkelerinin ilgisiz kalması ve Doğu Akdeniz’deki İngiliz hâkimiyetine karşı Yunanistan ve İtalya’dan gelen itirazlar nedeniyle proje askıya alınmıştı (Armaoğlu 1995, 201).

Batılı ülkeler ve Türkiye, Orta Doğu’da SSCB’ye karşı kurmayı planladıkları yapıyı çok yanlış bir zemin üzerine oturtmaya çalışıyordu. Arap devletleri için, İsrail’in yanı sıra, eski sömürgeciler İngiltere ve Fransa ile iş birliği içinde olmak oldukça zordu. Ayrıca, bağımsızlıklarını yeni kazanmış Arap

devletleri için milliyetçilik yükselişte olan bir akımdı. 1948’de İsrail’e karşı alınan yenilgi, Arap dünyasını kültürel, politik ve ekonomik olarak birleştirmeyi amaçlayan Pan-Arabizm ideolojisini güçlendirmiş ve özellikle İsrail konusunda kırmızı çizgiler çizilmesine zemin hazırlamıştı. (Danış 2019, 151). Filistin’in yanı sıra, Cezayirlilerin Fransızlara karşı verdiği bağımsızlık savaşı da Batılılara karşı sürekli tansiyonun yükselmesine neden oluyordu. Sadece Arap dünyasında değil, aynı zamanda İran’da Başbakan Muhammed Musaddık’ın 1951’de petrol endüstrisini millileştirmesiyle başlayan ve uluslararası gerilim yaratan Musaddık Krizi de Müslüman dünyasında Batı ve iş birlikçilerine karşı ciddi bir hassasiyetin oluşmasına katkıda bulunmuştu. Bu ortamda Türkiye’nin Filistin ve Cezayir konusunda Batılı ülkelerle söz ve eylem birliği yapması hem iç kamuoyunda hem de Batı karşıtı dünyada Ankara’nın aleyhine olan gelişmeleri tetiklemişti. (Armaoğlu 2000, 151). Hatta dış politikadaki bu tavır, Türkiye için “emperyalizmin Orta Doğu’daki temsilcisi” gibi yakıştırmalara sebebiyet vermişti (Fırat & Kürkçüoğlu 2018, 635).

Orta Doğu’da kurulması planlanan savunma örgütlerinin kurulamamasının ardından Türkiye, Kore Savaşı’na katılarak uluslararası sahnedeki konumunu pekiştirmiş ve 18 Şubat 1952’de NATO’ya üye olmuştu. NATO üyeliği sonrasında Arap devletleri ile yeniden masaya oturan Türkiye, komünizme karşı bir ittifak oluşturulmasını ısrarla talep ederken, Araplar, Siyonizm’e ve İsrail’e karşı bir ittifak kurulmasının gerekliliğini

vurguluyordu (Karpaz 2012, 200). Ayrıca, Türkiye'ye yöneltilen bu şart ile birlikte, Arap ülkeleri ABD-İsrail ortaklığına stratejik bir mesaj vermek istiyordu. Eğer Türkiye, Arap devletleriyle anlaşmak uğruna İsrail'i tanımaktan vazgeçerse, İsrail'i tanımayan tek NATO üyesi olacaktı. Böyle bir adım, ABD'ye güçlü bir mesaj göndermiş olacaktı (Armaoğlu 2020, 191). Ancak bu hamle Ankara'nın asla kabul edebileceği bir durum değildi.

ABD, bu süreçte İngiltere'nin bölgedeki eski gücünü yitirdiğini ve herhangi bir pakt oluşturmadığını gözlemledikten sonra daha etkin bir dış politika sergilemeye karar verdi. Bu kapsamda, ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Orta Doğu turuna çıkarak Mısır'ı ziyaret etti. Mısır ziyareti sonrasında Dulles, Arap devletlerini İsrail nedeniyle herhangi bir bölgesel savunma paktına dahil edemeyeceğini anladı. Ancak Dulles, bölgesel bir savunma paktının kurulması konusunda kararlıydı. Bu kez diplomatik girişimlerini, Müslüman ama Arap olmayan ülkeler olan Türkiye ve İran üzerine yoğunlaştırdı (Yeşilbursa 2000, 93).

Türkiye, bu süreci Orta Doğu'da kendi liderliğinde bir güvenlik paktı oluşturulması yönünde bir fırsat olarak gördü. Bu doğrultuda, Arap ülkeleriyle diyalog yollarını arayan Ankara, umduğunu bulamadı. Yalnızca Irak ile masaya oturabilen Ankara, 24 Şubat 1955'te Bağdat'ta sekiz maddelik Karşılıklı Güven ve Savunma İş Birliği Antlaşması'nı imzaladı. Bu

antlaşmaya 4 Nisan 1955'te İngiltere, 23 Eylül 1955'te Pakistan ve 3 Kasım 1955'te de İran'ın da imza koymasıyla iki ülke arasındaki savunma paktı "Bağdat Paktı" adıyla bölgesel bir savunma paktına döndü (Dursun 1991, 446).

Türkiye, bu paktın teşkiliyle Batı ile iş birliğine açık bir müttefik grubu toplamış olduğunu düşünüyordu. Ancak bu durum, istemeden de olsa başka iki grubun düşmanlığını ve tepkisini üstüne çekti. Öncelikle, katı bir şekilde oluşturduğu Anti-Komünist çizgiyle SSCB ve müttefikleriyle ilişkileri daha baştan zedelemişti. Ardından, Mısır başta olmak üzere, Arap dünyasının tepkisini de çekmişti. Böylece Türkiye, Batı bloğunun sadık bir üyesi olmanın bedelini, kendine düşman bloklar yaratarak ödüyordu (McGhee 1990, 141).

Paktın diğer katılımcı üyeleri için pakta katılmanın asıl nedeni; SSCB'nin tehdidinden ziyade, ABD'nin sunduğu zengin kredi ve askeri destek imkanlarından faydalanmaktı. Her bir üyenin ulusal ve bölgesel çıkarları da paktın oluşmasında kritik bir rol oynamıştı. Örneğin, bölgede bölünmüş büyük bir Kürt nüfusu ve bölge ülkeleri tarafından pek hazzedilmeyen sınırlar vardı (Karpas 2001, 173). Ayrıca, İran Şahı'nın Musaddık Darbesi sonrası koltuğunu korumak için bu pakta sarılması tesadüf değildi. Bu tür örnekler, Batı karşıtı dünyadan pakt aleyhine seslerin yükselmesine neden oluyordu (Yeşilbursa 2007, 129). Özellikle Pan-Arap bloğun sözcüsü ve lideri konumundaki Mısır Cumhurbaşkanı Nâsır, paktın aleyhine

devletleri ve toplulukları harekete geçirmeye çalışıyordu (Aburish 2004, 83). Ayrıca Bağdat Paktı aleyhine yaptığı propagandalarda paktın asıl amacının İsrail'i korumak olduğunu ve Türkiye'nin Batı desteğiyle bölgede Neo-Osmanlılık politikası güttüğüne dair söylemlerde bulunuyordu (CDAB, Yer: 62-380-10, 5 Mayıs 1954).

Bağdat Paktı, Orta Doğu'da SSCB'nin etkisini kırmayı amaçlamış olmasına rağmen, beklenenin tam aksine Sovyetlerin Arap ülkelerinde nüfuz kazanmasına neden olmuştu. Ayrıca, paktın kuralları gereği, üye devletler tarafından tanınmayan bir devletin pakta dahil edilmesi yasaktı. Bu nedenle İsrail, Irak tarafından tanınmadığı için pakta dahil olamıyordu. Ankara'nın, Filistin-İsrail konusunda Bağdat'ın hassasiyetlerini yansıtan açıklamalar yapması, Tel Aviv'in hoşuna gitmedi ve İsrail de pakta karşı tavır aldı. Böylece dönemin Türk dış politikası Filistin-İsrail çatışmasında bir ilki gerçekleştirmişti. Hiçbir konuda anlaşamayan her iki taraf, paktın kendileri için zararlı olduğu konusunda hemfikir olmuştu (Erkin 1987, 505).

Ankara ve Tel-Aviv arasında Bağdat Paktı ile sarsılan ilişkiler, Süveyş Krizi ile daha da olumsuz etkilenmişti. Zira İsrail'in İngiltere ve Fransa ile birlikte Mısır'a yönelik işgal girişimi hem bölgede hem de dünya siyasetinde İsrail aleyhine bir ortam oluşturmuştu. Bu durumda, Ankara'nın ve Bağdat Paktı'nın diğer üyelerinin İsrail konusunda adım atmaları gerekiyordu. Ankara, elçileri karşılıklı çekerek bir çözüm

bulmuştu. Ayrıca, Bağdat Paktı aracılığıyla İsrail'in işgal eylemi kınanmıştı. 1948'den beri iki taraf arasındaki gelişen ilişkiler ilk defa bu kadar sınırlandırılmıştı. Ekonomik ve siyasi ilişkiler asgari düzeye indirilmiş, fakat Arap ülkelerinin bu konudaki tavrı ve şartları değişmemişti. Ankara'nın bu tavrı siyasi bir manevra olarak görülüyordu ve Arap ülkeleri bunun farkındaydı. İlişkilerin görece bozulmasına rağmen Ankara, Tel Aviv ile olan bağları tamamen kesemezdi. Zira bölgesel siyaset ve istihbarat konularında kurulan çeşitli iş birlikleri nedeniyle bu ilişkileri sonlandırmak kolay değildi (Kuneralp 1999, 75).

1956 Süveyş Krizi, İsrail için bölgedeki işleri zorlaştırmıştı. İsrail, savaş sahasında kazanan taraf olsa da diplomasi masasında net bir şekilde kaybetmişti. İngiltere ve Fransa ile giriştiği macera nedeniyle, en büyük destekçisi ABD'nin bile tepkisini çekmişti. Diğer süper güç SSCB ise tamamen Mısır'ın yanında yer almış ve Sovyetler ile Arap dünyası arasındaki ilişkiler en parlak dönemine girmişti. Ayrıca, Nâsır net bir şekilde Arap dünyasının siyasi lideri olarak öne çıkmıştı (Maalouf 2000, 70).

Tel Aviv, Arap ülkeleriyle barışçıl bir uzlaşa sağlama ihtimalinin olmadığını gördüğünde stratejisini Arap olmayan Müslüman devletler ve topluluklar üzerine yoğunlaştırdı. Bu doğrultuda, David Ben-Gurion liderliğindeki İsrail Hükümeti, Çevre Doktrini olarak bilinen yeni bir dış politika geliştirdi. Bu doktrin kapsamında İsrail, Müslüman olan ama Arap olmayan

ülkelerle iş birliği yaparak, Arap dünyasının baskısını dengelemeyi hedefledi. Bu kapsamda, İsrail, ilk başta İran ve Etiyopya ile diplomatik temaslar başlatarak hem istihbarat hem de ekonomik iş birliği alanında görüşmelere başladı. Alınan olumlu sonuçların ardından İsrail, sadece devletlerle değil, aynı zamanda Suriye Nusayrileri, Lübnan Marunileri, Ermeniler, Kürtler ve Süryaniler gibi bölgede ciddi nüfusa sahip ve siyasi etki yaratabilecek gruplarla da görüşmeler yürütüyordu. Bu paktı, herhangi bir geniş çaplı Arap Birliği saldırısına karşı koymak adına genişletmek istiyorlardı (Kıllıoğlu 2021, 54).

Bağdat Paktı'nın Süveyş Krizi başta olmak üzere Suriye, Lübnan ve Ürdün krizi gibi olaylarda sarsılması, pakt içindeki birliği ve ilişkileri zedelemişti. Ayrıca, BM'de ve çeşitli uluslararası platformlarda gündeme gelen Kıbrıs Sorunu'nda Arap ülkelerinin (zaman zaman Irak'ın da dahil olduğu) Rum tarafının tezlerini desteklemesi, Ankara'nın başka ittifaklar ve çözümler aramasına neden oluyordu (Bengio 2010, 37). İsrail'in ortaya attığı "Çevre Doktrini" oldukça cazip bir teklifti. Ayrıca, bu güvenlik doktrini ABD tarafından da sıkı bir şekilde destekleniyordu. Eisenhower Doktrini ile gelen yardımlardan sonra İsrail ile ilişkilerin daha da iyileştirilmesi Washington'un da hoşuna gidecekti. Menderes Hükümeti, İsrail konusunda bu tarz adımlar atmanın ekonomik ve siyasi yardımları arttıracığına dair bir beklenti içindeydi. Bu şartlar altında, İsrail Başbakanı David Ben Gurion, Dışişleri Bakanı Golda Meir, Dışişleri Müsteşarı Şimon Peres ve Genelkurmay Başkanı Zvi Zur, 28

Ağustos 1958’de gizli bir şekilde Türkiye’ye geldi. Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile yapılan son derece gizli görüşmeler sonucunda, Türkiye de bu doktrini kabul etti (Dursunoğlu 2005, 43).

Bu doktrin, Türkiye ve İsrail arasında güvenlik ve stratejik iş birliğinin temellerini atmayı amaçlıyordu ve özellikle istihbarat konularında iş birliğini esas alıyordu. Ayrıca bu doktrinle sadece MOSSAD (HaMossad leModi’in uleTafkidim Meyuhadim) ve MAH (Millî Amale Hizmeti) arasında ilişkiler geliştirilmiyor, İran istihbaratı SAVAK (Saziman-ı İtilât ve Emniyet-i Keşver) da bu iş birliğine dahil edilerek “Trident” adı altında ortak bir bölgesel iş birliği kuruluyordu. Ancak kurulan bu ortaklık Ankara tarafından tamamen saklanmaya çalışılacaktı. Ankara’nın bu tutumu Tel Aviv açısından yadırganan bir durumdu. İsrail Başbakanı Ben Gurion, Ankara’nın bu siyasetini “evlilik dışı metres ilişkisini gizli tutma” ya benzeterek durumdan şikayetini dile getirecekti (Baş 2018, 32).

Sonuç

Çalışmanın bulguları, Türkiye-İsrail ilişkilerinin, sadece iki ülke arasındaki diplomatik bağlarla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda bölgesel güvenlik stratejilerinin şekillenmesinde de önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Türkiye’nin, komünizm tehdidine karşı Batı bloğuna daha yakın durma isteği, İsrail ile olan ilişkilerinin derinleşmesine katkıda bulunmuştur.

Bu süreçte, İsrail'in bölgedeki yalnızlığı, Türkiye gibi ülkelerle kurduğu ittifaklarla aşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, İsrail'in kuruluş süreci ve sonrasındaki gelişmelerin, Orta Doğu'daki diplomatik ve güvenlik dengelerini nasıl etkilediğini ele almaktadır. Türkiye-İsrail ilişkileri, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin dış politikası üzerinde belirleyici bir etki yaratmış ve bu ilişkiler, Türkiye'nin Batı bloğuna entegrasyonu sürecinde kritik bir unsur olmuştur.

Bağımsız İsrail Devleti'nin 1948 yılında kuruluşu, Orta Doğu'daki siyasi dengeleri derinden sarsmış ve bölgedeki güç dinamiklerini yeniden şekillendirmiştir. Arap devletleri, İsrail'in varlığını bölgesel bir tehdit olarak algılamış ve bu durum, Orta Doğu'da uzun süreli bir çatışma ortamının oluşmasına neden olmuştur. İsrail'in varoluş mücadelesi ve Arap devletleri ile savaşlar ve bölgesel düzene ilişkin sorunlarını beraberinde getirmiştir. İsrail'in bölgedeki yalnızlığını aşmak amacıyla Müslüman, ancak Arap olmayan ülkeler ve gruplarla stratejik ilişkiler kurma çabaları, bu sürecin önemli bir parçası olmuştur.

Ontolojik güvenlik perspektifinden bakıldığında, İsrail'in kuruluş süreci ve Arap devletleriyle olan savaşları, tarafların kimlik ve varoluş kaygılarını anlamada derin bir analiz sunar. İsrail'in kuruluşu, Yahudi halkının diaspora sürecinde korunan kimlik ve tarihi ev arayışının bir yansıması olarak, sadece fiziksel güvenliği değil, kültürel kimliğin sürdürülmesini de hedeflemiştir. Arap devletleri açısından ise İsrail'in Filistin

topraklarında varlığı, yalnızca toprak kaybı değil, Müslüman kimliği ve Filistinlilerin haklarına yönelik bir tehdit olarak algılanmış ve bu durum, savaşlarda kimlik temelli bir savunma motivasyonu doğurmuştur. Bu çerçevede, ontolojik güvenlik bakışı hem İsrail'in hem de Arap devletlerinin varoluşsal güvenlik kaygılarını, kimliklerini ve tarihsel anlatılarını koruma çabalarını anlamaya olanak tanır.

1948-1958 yılları arasında Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler, Soğuk Savaş'ın getirdiği stratejik zorunluluklar çerçevesinde şekillenmiştir. Türkiye'nin, Sovyetler Birliği'ne karşı Batı bloğu ile ittifak kurma isteği, İsrail ile diplomatik ilişkilerin kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olması, Batı ile olan ilişkilerini güçlendirme amacı taşırken, aynı zamanda Orta Doğu'daki Arap devletleriyle olan bağların iç ve dış kamuoyunda tartışılmasına neden olmuştur. Bu durum, Türkiye'nin dış politikasında yeni bir yönelimi de beraberinde getirmiştir. Türkiye, Bağdat Paktı ile Orta Doğu'da Sovyetler Birliği'nin etkisini sınırlamayı ve bölgesel güvenliği güçlendirmeyi amaçladı. Bu pakt, Soğuk Savaş döneminde Batı bloğuna entegre olma stratejisinin bir parçasıydı ve komünizm tehdidine karşı bir savunma hattı oluşturmayı hedefliyordu. Ancak pakt, Mısır gibi önemli Arap devletlerinin katılmaması nedeniyle istenilen başarıya ulaşamadı. Arap dünyasında yükselen milliyetçilik ve İsrail karşıtlığı, Bağdat Paktı'nın etkinliğini sınırladı ve Türkiye'nin beklediği bölgesel desteği

bulmasını engelledi. Bu başarısızlık, Türkiye'yi Orta Doğu'daki stratejik izolasyonunu kırmak için yeni ittifaklar aramaya yöneltti. Bu bağlamda, İsrail'in uyguladığı Çevresel Doktrini politikası, Orta Doğu stratejilerinde önemli bir dönüm noktası oldu.

Bu makalenin yanı sıra, konu ile ilgili şu başlıklarda da çalışmalar yapılabilir: İsrail'in Yahudi kimliği temelinde ulus-devlet inşa etme çabası, bu sürecin güvenlik politikalarıyla ilişkisi; Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olarak Batı ile geliştirdiği stratejik yakınlaşma ve bunun bölgedeki diplomatik dengelere etkisi; Arap dünyasının İsrail'in kuruluşuna karşı tutumu ve bu tepkinin Orta Doğu'daki güç dengelerini nasıl şekillendirdiği, gibi başlıklarda çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar, akademik literatüre kimlik ve güvenlik perspektifinden analizler katarak, İsrail'in varoluşsal güvenlik kaygıları ile Türkiye'nin stratejik yönelimlerinin kesişim noktalarını anlamamızı sağlar. Ayrıca, Orta Doğu'da kimlik çatışmaları, güvenlik iş birlikleri ve Soğuk Savaş dönemi diplomasisi açısından değerli bir tarihsel bağlam sunarak, modern bölgesel ilişkiler üzerine kapsamlı değerlendirmelere olanak tanır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, “BM Filistin Komitesi’nde Filistin’in Paylaşılması Kararı Aleyhine Oy Kullanmamıza Karşılık Arap Ülkelerinden Gelen Teşekkürler”, Yer: 266-793-49, 8 Aralık 1947.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, “BMGK 3.Paris Toplantısında Filistin Durumu İçin Kurulması Kabul Edilen Üçlü Uzlaştırma Komisyonunda Türkiye’yi Temsilen Hüseyin Cahit Yalçın’ın Katılması”, Yer: 118-87-1, 1 Ocak 1949.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, “İsrail Devleti’nin Tanınması”, Yer: 118-08-03, 24 Mart 1949.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, “Ortaelçi Payesiyle İsrail Elçiliği’ne Seyfullah Esin, Maslahatgüzar Ünvanı İle Orhan Conker’in İsrail Elçiliği Başkatipliğine Tayinleri”, Yer: 210-37-2, 26 Kasım 1949.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, “İsrail Hükümeti Ticaret Ve Ödeme Anlaşması Akdi İçin Müzakereler Yapmak Ve Tesbit Edilecek Metinleri Hükümet Adına İmza Etmek Üzere Fatin Rüştü Zorlu’ya Yetki Verilmesi”, Yer: 122-23-14, 10 Mart 1950.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, “Filistin Mültecileri İstişare Komisyonu’na Türk Delegeleri Olarak Refet Bele’nin Katılması Ve Kendisine Gündelik Verilmesi”, Yer: 122-32-5, 8 Nisan 1950.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, “İsrail ile Türkiye Arasında Ticari ve Ödeme

Anlaşmalarına Dair Yapılan Modüs Vivendi.”, Yer: 43755-205820–4, 26 Temmuz 1950.

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, “İsrail’e Buğday Satışı Hususunda Mektup Teatisi Suretiyle Anlaşma Yapmak Ve Anlaşmayı İmzalamak İçin Turgut Menemencioglu’na Yetki Verilmesi”, Yer: 131-25-10, 4 Nisan 1953.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, “Türkiye İle İsrail Arasında İmzalanan 4.7.1950 Tarihli Ödeme Anlaşmasına Ek Protokolün Onaylanması”, Yer: 134-102-17, 25 Aralık 1953.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, “V.Koç Firmasının İsrail Tel-Aviv’de Kurulmuş Palalum Ltd.Şti. İle Müşterek Kurulacak Olan Emaye Fabrikası İçin Göndereceği Makine Ve Tesis Malzemesinin Kanunundan Faydalandırılması”, Yer: 135-43-2, 30 Nisan 1954.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, “Bağdat Paktı aleyhindeki propaganda hakkında Mısır Hariciye Vekili ile Ankara Elçiliği Arasındaki Yazışma”, Yer: 62-380-10, 5 Mayıs 1954.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, “İsrail Donanmasına Mensup 3 Harp Gemisinin İstanbul Limanı’na Gelmesine İzin Verilmesi”, Yer: 136-48-3, 20 Mayıs 1954.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, “Wampire Tipi Suriye Bayrağı Taşıyan 13 Suriye Uçağı İle İsrail’den Satın Alınan 20 İle 23 Adet Av Uçağının İran’a Gitmek Üzere Türkiye Üzerinden Uçmalarına İzin Verilmesi”, Yer: 138-112-4, 4 Şubat 1955.

Kitaplar ve Makaleler

- Aburish, Saïd K. 2004. *Nasser: The Last Arab*, New York: Thomas Dunne Books.
- Ahmad, Feroz. 2008. *From Empire to Republic: Essays on the Late Ottoman Empire and Modern Turkey*. Istanbul: Istanbul Bilgi University Press.
- Akdevelioğlu, Atay. Kürkçüoğlu, Ömer. 2018. “Türkiye’nin İsrail’i Tanıması.” *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980* içinde, derleyen Baskın Oran, 635-652. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anderson, Matthew Smith. 2001. *Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*. Çeviri, İdil Eser. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir. 1995. “Amerikan Belgeleri ile Orta Doğu Komutanlığı’ndan Bağdat Paktı’na 1951-1955”. *Bellekten* (59) 224: 189-236.
- Armaoğlu, Fahir. 2000. “Arap Milliyetçiliğinin Gelişmesi Sırasında Türk-Arap İlişkileri (1945-1970)” *İki Tarafın Bakış Açısından Türk-Arap Münasebetleri* içinde, derleyen Ekmeleddin İhsanoğlu, 151-197. İstanbul: İslâm, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir. 1989. *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir. 2020. *Türk Dış Politikası Tarihi*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Arı, Tayyar. 2012. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Bursa: MKM Yayıncılık.

- Baş, Arda. 2018. “1958 Türkiye-İsrail Periferik Anlaşması”. *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 20: 17-39.
- Barr, James. 2012. *A Line in the Sand: The Anglo-French Struggle for the Middle East, 1914-1948*. New York: W.W. Norton & Company.
- Bengio, Ofra.2010. *The Turkish-Israeli Relationship: Changing Ties of Middle Eastern Outsiders*. London: Palgrave Macmillan.
- Bilgin, M. S. 2017. “Turkey’s Foreign Policy towards the Middle East in the 1950’s and Its Impact On Turco-Arab Relations.” *Gazi Akademik Bakış* 11 (21): 245-259.
- Bozarslan, Hamit. 2011. *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi*. Çeviri, Ali Berktaş. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cankara, Pınar Özden. 2018. *İslamcıların Filistin Sorununa Yaklaşımı*. İstanbul: İyidüşün Yayınları.
- Cleveland, William & Bunton, Martin. 2009. *A History of the Modern Middle East*. Boulder: Westview Press.
- Çalış, Şaban Halis. 2020. *Turkey’s Cold War Foreign Policy and Western Alignment in the Modern Republic*. London: I.B.Tauris & Co. Ltd.
- Çelik, Sinem. “Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye’de NATO Şüpheliği.” *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 13 (25): 95-111.
- Danış, Mehmet Fahri. 2020. “Bir Anka Kuşu: Arap Milliyetçiliği.” *Ortadoğu’yu Kuran İdeolojiler* içinde, derleyen Zekeriya Kurşun, 71-119. İstanbul: Vadi Yayınevi.

Darwish, Mahmoud Ahmed ve Huda Abdel Rahim Abdel Kadir. 2021. "Napoleon Bonaparte's Declaration for the Estbalishment for of the National Home for the Jews in Palestine". *International Journal of Cultural Inheritance & Social Sciences* 3 (6): 1-30.

Deringil, Selim. 2014. *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Dursunoğlu, Alptekin. 2005. *Stratejik İttifak: Türkiye-İsrail İlişkilerinin Öyküsü*. İstanbul: Anka Yayınları.

Dursun, Davut. 1991. "Bağdat Paktı." *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde, c. 4: 446-447.

Elpeleg, Zvi. 1999. *Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu: Hacı Emin el-Hüseyni*. Çeviri, Dilek Şendil. İstanbul: İletişim Yayınları.

Erkin, Feridun Cemal. 1987. *Dışişlerinde 34 Yıl: Vaşington Büyükelçiliği II. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Fırat, Melek. Kürkçüoğlu, Ömer. 2018. "1958 Lübnan ve Ürdün Olaylarında Türkiye'nin Tutumu" *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980* içinde, derleyen Baskın Oran, 615-635. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gökay, Bülent. 2006. *Soviet Eastern Policy and Turkey, 1920-1991: Soviet Foreign Policy, Turkey and Communism*. New York: Routledge.

Glassman, John D. 1975. *Arms For The Arabs*. London: The Johns Hopkins University Press.

Halloum, Ribhi. 1989. *Belgelerle Filistin*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

- İrkıçatal, Eftal. 2012. “İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere’nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs’ın Stratejik Önemi Ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15: 31-59.
- İşçi, Onur. 2021. *Turkey and the Soviet Union during World War II*. London: I.B. Tauris.
- Johnson, Paul. 2001. *Yahudi Tarihi*. Çeviri, Filiz Orman. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Karpat, Kemal Haşim. 2001. *Ortadoğu’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*. Çeviri, Recep Boztemur. Ankara: İmge Kitabevi.
- Karpat, Kemal Haşim. 2012. *Türk Dış Politikası Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kıllıoğlu, Mehmet Erkan. 2021. “Türkiye-İsrail Çevresel (Hayalet) Paktı”. *Yeni Türkiye Dergisi* (4) 7: 47-65.
- Kuneralp, Zeki. 1999. *Sadece Diplomat: Anılar-Belgeler*, İstanbul: İsis Ltd.
- Küçük, Enes. 2023. “Türkiye’deki Kaynaklar Temelinde İsrail’in Kuruluşundan 2000’li Yıllara Türkiye İsrail Eğitim ve Kültür İlişkileri”. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 14 (1): 295-322.
- Kürkçüoğlu, Ömer. 1972. *Türkiye’nin Arap Orta Doğu’suna Karşı Politikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Lewis, Bernard. 1987. *Semites and Anti-Semites: An Inquiry into Conflict and Prejudice*. New York: W. W. Norton & Company.
- Lewis, Bernard. 1968. *The Emergence of Modern Turkey*. Oxford: Oxford University Press.

- Lewis, Bernard. 1995. *The Middle East: A Brief History of the Last 2,000 Years*. New York: Scribner.
- Maalouf, Amin. 2000. *Ölümcül Kimlikler*. Çeviri, Aysel Bora. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mansfield, Peter. 2012. *Ortadoğu Tarihi*. Çeviri, Hüsrev Yolsal. İstanbul: Say Yayınları.
- Mardin, Şerif. 2000. *The Genesis of Young Ottoman Thought: A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas*. New York: Syracuse University Press.
- McGhee, George. 1990. *The US-Turkish-NATO Middle East Connection: How the Truman Doctrine Contained the Soviets in the Middle East*. New York: Palgrave Macmillan.
- Murat, Turgay. 2019. "İsrail Devletinin Kuruluşu ve Türk Basınına Yansımaları". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 29 (2): 449-468.
- Pappe, Ilan. 2007. *Modern Filistin Tarihi: Tek Ülke, İki Halk*. Çeviri, Nuri Plümer. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Pedahzur, Ami ve Arie Perliger. 2011. *Jewish Terrorism in Israel*. New York: Columbia University Press.
- Pirinççi, Ferhat. 2012. "Ortadoğu'da Silahlanmayı İlk Kontrol Girişimi: Üçlü Deklarasyon." *History Studies Ortadoğu Özel Sayısı*: 376-389.
- Podeh, Elie. 2015. *Chances for Peace: Missed Opportunities in the Arab-Israeli Conflict*. Austin: University of Texas Press.
- Primakov, Yevgeni. 2010. *Rusların Gözüyle Ortadoğu*. Çeviri, Olga Tezcan. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Sağlam, Mete. 2023. “İngiliz Manda Yönetimi Altındaki Filistin’de Yahudilerin Uyguladığı Baskı ve Şiddet (1920-1948)”. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi* 23 (3): 1664-1679.
- Sander, Oral. 2013. *Türkiye’nin Dış Politikası*. Derleyen Melek Fırat, Ankara: İmge Kitabevi.
- Shlaim, Avi. 2022. *Demir Duvar: İsrail ve Arap Dünyası*. Çeviri, Tuba Demirci. İstanbul: Küre Yayınları.
- Soysal, İsmail. 1982. “1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı.” *Belleten* 46: 367-414.
<https://doi.org/10.37879/belleten.1982.367>.
- Şenel, Burak. 2014. “İsrail Devleti’nin Kuruluşunda Türkiye’nin İsrail’i Tanıma Süreci”. *Akademik Orta Doğu* (9) 1: 157-178.
- Taşdemir, Fatma. 2000. “İsrail-Filistin Sorununun Selfdeterminasyon Hakkı Çerçevesinde Analizi”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (2) 2: 209-226.
- Tellal, Erel. 2018. “Sovyet İstekleri ve Değerlendirmesi.” *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980* içinde, derleyen Baskın Oran, 499-521. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ulrichsen, Kristian Coates. 2014. *The First World War in the Middle East*. London: Hurst & Company.
- Yaşar, Fatma Tunç. Özcan, Sevinç Alkan. Kor, Zahide Tuba. 2011. *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*. İstanbul: İHH Kitap.
- Yeşilbursa, Behçet Kemal. 2000. *İngiltere ve Amerika’nın Ortadoğu Savunma Projeleri ve Türkiye (1950-1954)*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Yeşilbursa, Behçet Kemal. 2007. *Orta Doğu'da Soğuk Savaş ve Emperyalizm*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Zürcher, Erik Jan. 2004. *Turkey: A Modern History*. New York: I.B. Tauris.

Gazete Haberleri

Bayur, Hikmet. “Arap-Yahudi İhtilafının Doğurabileceği Tehlikeler”. *Kudret Gazetesi*, 13 Ocak 1948.

Can, Sabah. “Manda Vefat Ederken”. *Ulus Gazetesi*, 15 Mayıs 1948, s. 3

Doğrul, Ömer Rıza. “Ürdün Kralı Abdullah'ın Cumhuriyete Beyanatı”. *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Mayıs 1948, ss. 1-3.

Fenik, Faruk. “Türk Delegatesi Filistin Davasında Türkiye'nin Kararını Söylüyor”. *Vatan Gazetesi*, 2 Mayıs 1947, ss.1-3.

Us, Asım. “Kudüs'ü Araplar mı Yoksa Yahudiler mi İşgal Edecek?”. *Yeni Gazete*, 5 Mayıs 1948.

Haritalar ve İnternet Kaynakları

Harita 1: Sykes-Picot Antlaşması, BBC Türkçe “Sykes-Picot: Yüz yıldır hınç yaratan harita”, (Erişim Tarihi: 01.09.2024)

<https://124.im/WMUCJ>

Harita 2: İngiliz Mandası iken Filistin Coğrafyası, BBC Türkçe “İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı?” (Erişim Tarihi: 01.09.2024)

<https://www.bbc.com/turkce/articles/crg3gv17p00o>

Harita 3: BM Filistin Paylaşım Planı, BBC Türkçe “İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı?” (Erişim Tarihi: 01.09.2024)

<https://www.bbc.com/turkce/articles/crg3gv17p00o>

Harita 4: I. Arap-İsrail Savaşı'ndan Sonra Filistin, BBC Türkçe
“İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı?” (Erişim Tarihi:
01.09.2024)

<https://www.bbc.com/turkce/articles/crg3gv17p00o>

YouTube, Al Jazeera Turk, Belgesel: Büyük Felaket 2. Bölüm,
2015. (Erişim Tarihi: 01.09.2024)

<https://www.youtube.com/watch?v=mlcesHavMA0>

Yıl/Year: 2024
Cilt/Volume: 5
Sayı/Issue: 2

Makale Geliş Tarihi: 14/12/2024
Received: 14/12/2024

Makale Kabul Tarihi: 27/12/2024
Accepted: 27/12/2024

Atf Bilgisi/Citation

Başol, Dünya. "Global Warming and Russia: Challenges and Opportunities".
Diplomasi ve Strateji Dergisi, c.5 s.2 (2024): 265-328. DOI: 10.58685/dsd.1601348

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article

**GLOBAL WARMING AND RUSSIA: CHALLENGES
AND
OPPORTUNITIES**

Dünya BAŞOL¹

Abstract

Global warming presents both profound challenges and strategic opportunities for the Russian Federation, particularly in its vast Arctic and permafrost regions. This article explores the multifaceted impacts of permafrost thawing, examining its environmental, economic, and geopolitical dimensions. On the one hand, thawing permafrost accelerates greenhouse gas emissions, destabilizes infrastructure, and disrupts ecosystems and traditional livelihoods. On the other hand, it unlocks access to untapped natural resources, expands arable land, and facilitates the development of the Northern Sea Route (NSR) as a strategic alternative to traditional maritime routes. This analysis highlights how these dynamics are reshaping Russia's Arctic strategy, influencing global energy markets, and contributing to a potential shift in agricultural and geopolitical landscapes. The article also evaluates the Russian government's policies, juxtaposing short-term adaptive measures with long-term strategic ambitions, and discusses the

¹ Dr. Öğr. Üyesi
Batman Üniversitesi
dunya@basol.info
ORCID: 0000-0002-9227-0838

broader implications for international relations and global climate governance.

Keywords: *Russia, Global Warming, Hybrid Warfare, Arctic Security, Permafrost.*

KÜRESEL ISINMA VE RUSYA: ZORLUKLAR VE FIRSATLAR

Öz

Küresel ısınma, özellikle geniş Arktik ve permafrost bölgelerinde Rusya Federasyonu için hem zorluklar hem de stratejik fırsatlar sunmaktadır. Bu makale, permafrostun çözülmesinin çok yönlü etkilerini çevresel, ekonomik ve jeopolitik boyutlarını incelemektedir. Permafrostun çözülmesi sera gazı emisyonlarını hızlandırıp bölgedeki altyapıyı tesislerinde hasarlar meydana getirirken, mevcut ekosistemler ile geleneksel geçim kaynaklarını bozar. Öte yandan, daha önce kullanılması mümkün olmayan doğal kaynaklara erişimi olanaklı hale getirirken ekilebilir arazileri genişletmekte ve geleneksel deniz yollarına stratejik bir alternatif olarak Kuzey Denizi Rotası'nun (NSR) gelişimini kolaylaştırmaktadır. Makalede bu dinamiklerin Rusya'nın Arktik stratejisini nasıl yeniden şekillendirdiğini, küresel enerji piyasalarını nasıl etkilediğini, tarımsal ve jeopolitik alanlarda potansiyel bir değişime nasıl katkıda bulunduğunu incelemektedir. Makalede ayrıca Rus hükümetinin politikaları değerlendirilirken kısa vadeli uyarlanabilir önlemlerle uzun vadeli stratejik hedefler karşılaştırılmakta ve uluslararası ilişkiler ile küresel iklim yönetimi açısından daha geniş kapsamlı etkiler tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Rusya, Küresel Isınma, Hibrit Savaş, Arktik Güvenliği, Permafrost.*

Introduction

Since the late 1980s, global warming has emerged as one of the most critical challenges of the 21st century, reshaping ecosystems and economies worldwide. Its impacts extend to geopolitical dynamics, with the Arctic regions particularly vulnerable. In the Russian Federation, where permafrost spans vast Arctic territories these effects are profound. Permafrost not

only serves as a reservoir of greenhouse gases but also underpins essential infrastructure and economic activities critical to regional sustainability.

The rising global temperatures and accelerating permafrost thaw present a dual reality for Russia. On one hand, the thaw contributes to greenhouse gas emissions, infrastructure damage, and economic disruptions. On the other hand, it opens opportunities for resource extraction, agricultural expansion, and Arctic navigation. This article examines the interconnected environmental, economic, and geopolitical dimensions of permafrost thaw in Russia, exploring the strategies needed to address challenges and capitalize on emerging opportunities.

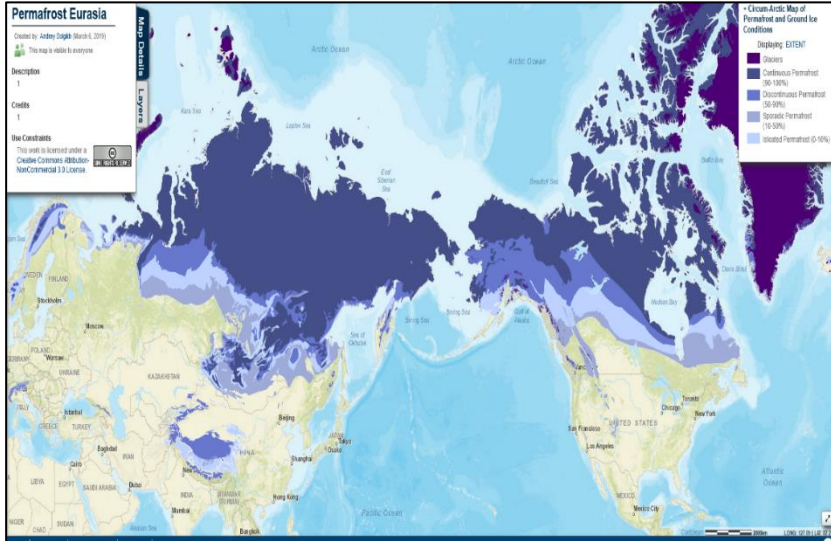
Although Russian President Vladimir Putin initially dismissed the seriousness of global warming during the early years of his presidency, suggesting that “for a northern country like Russia, a temperature increase of two or three degrees wouldn’t be so bad... [as a result of global warming] we could spend less on fur coats and grain harvests might increase (“The Putin Puzzle” 2015), he later described climate change as “one of the greatest challenges facing humanity” in 2015. This shift in rhetoric is primarily due to the Russian Federation’s growing vulnerability to the irreversible impacts of climate change. While the rapid melting of ice in the Arctic Ocean has garnered significant international attention, the changes occurring in the vast Siberian region -largely covered by permafrost- are equally

critical. For centuries, Siberia has been integral to the military security and resource wealth of the Russian Empire, the Soviet Union, and, subsequently, the Russian Federation.

1. The Environmental Challenges of Thawing Permafrost

Permafrost, encompassing soil, rock, ice, or organic matter, is ground that remains frozen at or below 0°C for at least two consecutive years (Everdingen 2005). Globally, it accounts for 17% of the Earth's landmass, covering 25% of the exposed surface in the Northern Hemisphere (Biskaborn et al. 2019). In Russian, the term for permafrost is “вечная мерзлота-Vechnaya merzlota” (eternal frost), and such terrains cover around 80% of Alaska, 50% of Canada, and 60% of Russia's Arctic regions (Gruber 2011). The presence of permafrost acts as a global cooling agent by maintaining heat balance and storing large amounts of organic matter -such as plant, animal, microbe, and virus remains- beneath the frozen surface. The permafrost layer contains twice the amount of carbon and mercury found in the current atmosphere (Schuur et al. 2015).

Map 1: Permafrost in Northern Hemisphere

Source: Yegorov 2023

Highly sensitive to climate change and rising temperatures, permafrost is rapidly thawing, and the permafrost-covered regions in the Russian Federation are warming at a much faster rate than the global average. According to the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), if global warming is limited to below 2°C, 25% of the permafrost will have melted by 2100. However, if greenhouse gas emissions continue to rise at their current rate, this figure could reach 70%. (Pörtner et al. 2019) With the current rate of warming at 1°C every decade, it is expected that the permafrost layer in the Russian Federation will lose its frozen state within 30 years. Given that Russia is warming 2.5 times faster than the global

average, the magnitude of the problem becomes even more evident. (Heather A. Conley and Cyrus Newlin 2021)

According to the Russian Cryosphere Institute, the boundary of the permafrost region has shifted 30 kilometers northward over the past 40 years (Heather A. Conley and Cyrus Newlin 2021). The Stanford University Center on Food Security and the Environment predicts that, due to global warming, countries located below a line drawn at the latitude of the northern borders of the United States (US) and China will experience significant production and income losses (Burke, Hsiang, and Miguel 2015). By 2100, it is projected that the per capita income in the United States could be one-third lower compared to a world unaffected by global warming. Meanwhile, India's per capita income is expected to decrease by approximately 92%, and China's future growth will be nearly halved (Abrahm Lustgarten 2020). On the other hand, countries located north of the specified latitude are expected to experience significantly higher economic growth potential due to global warming. Canada, the Scandinavian countries, Iceland, and the Russian Federation could see up to a fivefold increase in per capita gross domestic product (GDP) by the end of the century, provided they have sufficient human resources to sustain such economic expansion (Abrahm Lustgarten 2020). The thawing of permafrost is not only an environmental issue but also a threat multiplier that negatively impacts national security. Many

national governments, defense ministries, and international organizations have integrated climate change into their current policies. Some military forces and international military alliances have recently begun adapting to climate change across various domains, from doctrines and equipment to operational training (Mlissa Levailant 2021).

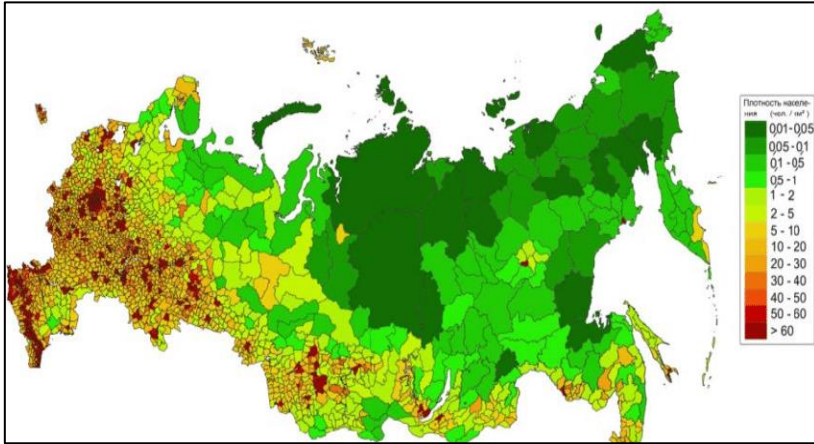
The Russian Federation has taken a more composed and pragmatic approach to global warming, delaying international agreements that could impose economic constraints and attempting to minimize the damage. At the same time, Russia is developing various policies to turn the situation to its advantage in the Arctic Ocean and permafrost regions. Indeed, in the case of Siberia, global warming presents not only significant challenges for the Russian Federation but also potential advantages.

2. Economic Implications of Permafrost Thaw

While the thawing permafrost poses significant environmental risks, its economic implications are equally critical, particularly for Arctic regions where infrastructure and industries are directly tied to permafrost stability. Despite being home to just 1.5% of Russia's population, the Arctic region contributes approximately 10% of the nation's GDP, underscoring its economic significance (Maria Polovtseva 2020). The region's impact on the Russian economy is substantial and to sustain this economic contribution, the

environmental challenges associated with the region must be addressed. Alexander Kislov from Moscow State University has warned that the melting of permafrost could reduce Russia's GDP by 8.5% by 2050 (Angelina Davydova 2020). Similarly, a report published by the Accounts Chamber of the Russian Federation in 2020 indicated that climate change could decrease Russia's GDP by 3% annually by 2030, suggesting that a Russian Federation unable to resolve its ecological issues will fall short of its defined goals (Ekaterina Mereminskaja 2020). The changes in the permafrost areas present significant geopolitical (loss of coastal areas and small Arctic islands due to erosion), social (impact on traditional lifestyles and public health), natural (food security and changes in flora and fauna), infrastructural (damage to transport and facilities), and climatic (effects on global climate through greenhouse gas emissions) challenges for the Russian Federation. Each of these issues is particularly striking and demands urgent attention.

Map 2: Population Density of Russian Federation

Source: Kiuskina and Lukutin 2018

According to Dmitry Drozdev, the Director of the Cryosphere Institute of the Russian Federation, up to 500 square kilometers of land in the permafrost region of Siberia is sliding into the Arctic Ocean and disappearing each year, and this process has become irreversible (Valerij Matycin 2015). In Eastern Siberia, more than 10 square kilometers of coastal land is lost each year, a figure that rises to 30 square kilometers across the entire Arctic coastline. The situation in the Arctic Ocean carries also significant importance from a geopolitical perspective. The damage caused by erosion to military facilities along the coast is substantial. Some islands in the Arctic Ocean, such as Sannikov Island, have long been dissolving into the ocean (Anisimov et al. 2010) and disappearing entirely, and the land masses of other islands continue to diminish (Klyuyev, Kotyukh, and Olenina 1982). This situation also holds the

potential to weaken the Russian Federation's position in the impending disputes over the continental shelf in the Arctic Ocean.

Another negative consequence of the melting ice in the Arctic Ocean is the 85% increase in black carbon, which results from the use of heavy fuel oil by the rising number of oil tankers and cargo ships navigating the region's waterways as they become more accessible. Black carbon, a type of air pollution caused by the incomplete combustion of fossil fuels, accelerates melting when it settles on snow or ice by causing darkening. Black carbon is not the only factor contributing to the warming of the Arctic and the melting of permafrost; as global warming erodes and dissolves the Arctic coastline, bacteria break down the organic matter in the soil, releasing large amounts of carbon dioxide and methane into the atmosphere. The release of these greenhouse gases leads to further warming of the Earth, and this warming cycle originating from the Arctic regions causes the permafrost layer to disappear at a much faster rate.

Although climate change may expand the amount of arable land in permafrost regions, the soil in these areas tends to be thinner and more prone to acidification compared to the fertile southern regions of Russia. In fact, due to soil acidification caused by permafrost thaw, the region's arable land area was reduced by more than half in 2017 (Heather A. Conley and Cyrus Newlin 2021). We can better understand the reasons

behind the reduction in arable land by examining examples from Yakut Republic of Russian Federation. The permafrost in Yakutia is more glacial in nature and thicker compared to other regions, and it is uniquely referred to as “Yedoma.” According to Yakut scientist Roman Desyatkin, while in previous years the ground in the Middle Kolyma region north of the Zyryanka River would thaw to a depth of around 60 centimeters each summer, it now thaws to more than a meter. Calculations indicate that the Yedoma layer, covering approximately 2.5 square kilometers, releases nearly 10,000 tons of additional water into the environment each year (Anton Troianovski and Chris Mooney 2019). As a result, the presence of water forming large patches on top of the soil in the region leads to a decrease in the amount of arable land.

3. Food Security, Infrastructure Changes and Social Implications to the Local Population

Since Siberia has been largely covered by ice and permafrost throughout much of human history and was largely inaccessible, it was considered an ideal location for the disposal of chemicals, biological hazards, and even radioactive materials. Furthermore, due to its low population density and its distance from any military threats to the Russian Federation, Siberia was historically considered ideal for the disposal of hazardous substances. However, the risks associated with these materials, particularly as permafrost thaws, remain insufficiently

understood (Renee Cho 2022). The potential for radioactive waste, mercury, and radon to mix with soil and water as a result of permafrost thaw is a major source of concern. While cases of mercury poisoning from water sources have been reported in the region, radon -a primary trigger of lung cancer- has also become a more frequent health threat, as its prevalence has been linked to permafrost thaw in the area (Katarina Kertysova and Akash Ramnath 2021b). Regarding the soil, the use of pesticides in subarctic regions has certain disadvantages. Synthetic pesticides decompose much more slowly in cold climates, accumulating in the soil and agricultural products, and their concentrated re-release as the soil thaws due to global warming poses a threat to human health.

According to J. D. Ford, G. McDowell, and J. Jones, climate change is a significant driving force, as it affects marine and terrestrial ecological dynamics, which in turn have a strong impact on commercial harvests and subsistence-based livelihoods (Ford, McDowell, and Jones 2014). In recent years, water and food security in Siberia and the subsequent social and demographic issues triggered by climate change have become some of the most significant threats facing the Russian Federation. Numerous studies, including the European Union's "Nunataryuk" research program -focused on the permafrost regions of the Northern Hemisphere- are not only examining the organic matter released from thawing permafrost but also

investigating the risks this thaw poses to infrastructure, indigenous and local communities, their health, and its long-term impacts on global climate and the economy which raises the concerns about the food security, (“Understanding the Threat of Arctic Permafrost Thaw” 2019) which is defined as “the condition in which all people, at all times, have physical and economic access to safe and nutritious food that meets their dietary needs for an active and healthy life” (“Report of the World Food Summit” 1996). Considering this definition, the challenges faced by the Russian population living in permafrost regions regarding access to clean water and safe food highlight that food security is an ongoing threat in these areas.

Geopolitical concerns and strategic ambitions are compounded by pressing social and infrastructure challenges, including food security, deteriorating transport networks, and permafrost’s impact on public utilities. In terms of access to clean water, particularly in Yakutia, there is salinization as a result of overgrazing and excessive irrigation with carbonated water, which are among the negative environmental impacts (Alexey Naumov et al. 2020). In shallow water bodies, longer warming periods and the thawing of septic materials previously trapped in the permafrost can lead to outbreaks of intestinal infections (Bogdanova et al. 2021). The poor condition of state-owned water supply systems and the low quality of drinking

water, particularly in the Russian Arctic, Siberia, and the Far East regions, is widely acknowledged by the public. Inadequate water supply systems, insufficient water treatment and disinfection facilities, and poor drinking water quality are pervasive challenges across the Russian Federation, particularly in its Arctic and permafrost regions. At the core of these infrastructural problems lies the damage caused by the thawing permafrost layer, which affects the infrastructure built upon it. In small settlements in Siberia, water pipes supply untreated and unsterilized drinking water directly from surface water sources. Most of these water supply systems in rural areas are only operational during the summer months. In rural regions, more than one third of the population relies on decentralized sources for drinking water. However, the quality of this water is low due to poor protection against contamination from surface areas of aquifers, the absence of sanitary protection zones, and the delayed repair, cleaning, and disinfection of wells. In almost all cases, municipal funding is not allocated for such purposes (G.G. Onishchenko 2006). Currently in Russia, approximately one-third of the water supply and sewage networks are in a state of disrepair, with over 60% deterioration levels. At the current rate of repair, it will take more than 50 years to fully restore these systems (G.G. Onishchenko 2006).

In addition to water contamination, high levels of biological contamination are also observed in food. The quantitative and qualitative control of chemical and biological contaminants in food produced in permafrost regions is insufficient and requires radical improvements aimed at enhancing food security in the country (Dudarev et al. 2013). Another aspect of the food security crisis relates to Arctic indigenous communities and their reindeer herding practices. Reindeer, which are a fundamental source of food (and often used as a mode of transportation) for communities living in permafrost regions, are both positively and negatively impacted by global warming. Climate change has positively affected the growth of the reindeer's grazing base, while the reduction in snow-covered periods has extended the length of their growing season (Judge, Maltby, and Sharples 2016). The early melting of snow and the increased availability of fresh forage are contributing to the growth of the reindeer population. However, this population increase is far from stable. Higher temperatures are causing trees to slowly encroach upward, while moss is increasingly replacing the lichen that constitutes a key part of the reindeer's diet. Furthermore, the occurrence of sudden climatic shifts has led to the formation of thick layers of ice at unexpected times. These ice layers, which reindeer cannot break through, result in periods of forage scarcity and mass die-offs

(“Mass Deaths of Reindeer on Yamal Peninsula Might Be Linked to Climate Change, Scientists Believe” 2021). To address the issue of food scarcity, herders would need to create enclosed spaces where they can feed their reindeer during the winter. However, this approach presents its own challenges, including the economic burden of maintaining such facilities, as well as the risk of infectious diseases spreading among the animals (“Climate Change in the Arctic: How Global Heating Affects Sámi Communities” 2022). The exposure of plant and animal remains, previously trapped in permafrost, to rising temperatures and open air leads to their decomposition and the release of carbon dioxide from the thawed materials into the atmosphere. Humans and animals that have been buried in permafrost for centuries may also pose a risk, as under the right conditions, the viruses and bacteria they were infected with can become reactivated. For example, researchers have found remnants of the 1918 Spanish flu, as well as the smallpox and bubonic plague viruses, in permafrost regions (Doucleff 2016). Many of these viruses are still capable of infecting humans. In 2016, a child died, and hundreds of people were hospitalized in Siberia after contracting anthrax from an infected reindeer carcass that had been frozen for 75 years and subsequently thawed and exposed. Scientists have also revived a 30,000-year-old virus that infects amoebas and have discovered microbes

dating back more than 400,000 years (D'Costa et al. 2011). It is also considered that some of these microorganisms could be resistant to our antibiotics. In addition to the potential for infectious outbreaks caused by the thawed materials, the unbearable stench of decay, which spreads over vast areas, combined with the exploding mosquito population due to increased water levels, has reached a scale that could hinder new settlements in the region.

The underlying cause of the current infrastructural challenges in the permafrost regions of the Russian Federation can be traced back to the crises in the final years of the Soviet Union. During the 1980s and 1990s -when the most intense period of climatic changes in Siberia occurred- the Russian economic and trade system collapsed, and large-scale infrastructure investments transitioned from state ownership to private ownership. During this crisis, long-term strategies accounting for climate change and the changes it would bring to the permafrost layer were not considered in the infrastructure built on permafrost. At the time, engineers and technicians specializing in permafrost did not view climate as a factor that would lead to permanent changes in the permafrost, and they did not incorporate radical climate shifts into their calculations, instead relying on traditional methodologies. Even today, all existing regulations concerning the construction and operation

of buildings and facilities in permafrost areas fail to account for any climate changes, and the legal framework related to this issue remains outdated (Anisimov et al. 2010). For all these reasons, the Russian Federation is experiencing significant crises regarding infrastructure in the permafrost regions of Siberia.

Compared to other Arctic countries, the Russian Federation has the most extensive infrastructure facilities in the Arctic region and on permafrost. The value of Russia's buildings and infrastructure constructed on permafrost is estimated to be around \$300 billion. It is projected that the cost of mitigating the damage caused by the thawing permafrost could exceed \$100 billion by 2050 (Streletskiy et al. 2019a). According to another study, the destabilization of the ground is expected to cause approximately 58 billion euros in damage by 2050. This figure is equivalent to roughly 25% of the total federal budget of Russia (Atla Staalesen 2021). The dramatically changing freeze-thaw cycles in the permafrost are eroding urban infrastructure in cities within the permafrost region, while also posing an increasing risk to Russia's 200,000 kilometers of oil and gas pipelines, as well as thousands of kilometers of highways and railways. Approximately 93% of Russia's natural gas and 75% of its oil -accounting for 70% of the country's annual exports- are extracted from the Arctic regions (Anisimov

et al. 2010). Proven oil reserves and gas deposits in Russia constitute 5.3% and 21.7% of the world's resources, respectively. Nearly all of the discovered gas deposits and 90% of the discovered oil deposits are located in the Russian part of the Arctic regions (Lindholt 2006). By 2050, one-third of Arctic infrastructure and 45% of hydrocarbon facilities in the Russian Arctic region will be located in areas affected by ground instability due to permafrost thaw (Hjort et al. 2018). From 1990 to 1999, the number of buildings damaged due to permafrost thaw increased by 42% in Norilsk, 61% in Yakutsk, and 90% in Amderma compared to the previous decade. In Yakutsk, more than 300 buildings have been reported as damaged since the early 1970s (Anisimov and Belolutsкая 2002). In 2020, the spill of 21,000 tons of diesel fuel on the Taymyr Peninsula was known to have been caused by the degradation of the ground beneath a large oil storage tank (Atla Staalesen 2021). The infrastructure problems caused by permafrost thaw in the Russian Federation not only affect the country but also pose dangerous consequences for global energy security and the hydrocarbon industry, as Russia is the world's second-largest exporter of gas and oil. Many pipelines, such as the Eastern Siberia-Pacific Ocean (ESPO) oil pipeline and the gas pipelines originating from the Yamal-Nenets region (northwestern Siberia), are significantly at risk. The Yamal-Nenets pipeline

transports most of the gas that the European Union imports from Russia, supplying 40% of the EU's total gas imports in 2019 (Sophie Briquetti 2021), while the ESPO pipeline contributes to diversifying Russia's oil export routes (Yagova 2019) amid rising tensions with the West and ensures the flow of oil to the Asia-Pacific markets, particularly to China, Japan, and South Korea (Sophie Briquetti 2021)

Map 3: Arctic Pipeline Routes in Russia

Source: “Russia Struggles to Secure Pipeline Deal with China”
2024

Currently, approximately 35,000 incidents occur annually on major oil and gas pipelines in Western Siberia (Streletskiy et al. 2019b), with 21% of these incidents linked to stability loss and the deformation of foundations, which result from damage causing deformation and malfunctions in infrastructure facilities

and structures (Katarina Kertysova and Akash Ramnath 2021b). By 2050, 20% of commercial and industrial buildings valued at \$84.4 billion, 19% of critical infrastructure, and 54% of residential buildings -amounting to a total cost of \$20.7 billion- will be adversely affected by permafrost thaw in the Russian Federation (Maria Polovtseva 2020) (Instanes and Anisimov 2008). In addition to hydrocarbons, the thawing of permafrost endangers Moscow's new mining projects and turns abandoned mines, whose waste is trapped in the frozen ground, into both economic and social liabilities (Katarina Kertysova and Akash Ramnath 2021b).

Permafrost thaw also creates significant problems for transportation infrastructure and logistics. The weak transportation networks in Siberia often result in disconnected areas, even in geographically proximate regions. Although bridges are scarce, frozen rivers in winter typically facilitate transportation. However, due to global warming, many rivers did not freeze in 2017, leading to major disruptions in transportation and food supply in many settlements. As a result, Russian law enforcement and military forces had to intervene in critical areas. Yakutia, where permafrost is deepest, is a particularly notable example in this regard. According to various sources, Yakutia alone produces 89-99% of Russia's diamonds, 80% of its tin, 24-50% of its gold, 100% of its antimony, 33% of

its silver, and is also a significant producer of coal, natural gas, and uranium (“The Present State of the Russian Far East and Its Future Direction,” n.d.) (“Republic of Sakha (Yakutia),” n.d.). Despite these vast natural resources, analyses show that between 2003 and 2019, Yakutia remained trapped in poverty, classified as absolute poverty (Gavrilyeva, Naberezhnaya, and Nikiforov 2022). The industrial growth resulting from the comprehensive development of natural resources has yet to positively impact the welfare of the Yakut people. While there are many factors contributing to this issue, one of the main challenges is the high cost of distribution and transportation. The region’s weak and poorly maintained road infrastructure is a major impediment, and Yakutia’s underdeveloped transportation infrastructure, with only 11,900 kilometers of paved roads (Alexey Naumov et al. 2020), is one of the greatest obstacles to food security and agricultural development. Additionally, roads and transportation facilities -whether asphalt, railways, or others- are deteriorating each day due to permafrost degradation.

The region’s food supply also faces transportation-related challenges. Farmers, for example, struggle to move food products to main cities because there is still no bridge over the Lena River, one of the largest waterways in the region. Producers are forced to use ferries in the summer and the so-called “winter road” routes across the river ice in the cold season. This results in additional costs and delays for perishable

food products. Food prices in permafrost regions are very high, and due to the difficulty of logistics, residents cannot sufficiently access six out of the ten essential food groups (Dudarev et al. 2013).

4. Emerging Security Risks and China in the Russian Far East

Permafrost degradation is harmful not only to highways and railways built over frozen ground but also to airports, river and ocean port facilities, and military installations constructed on permafrost. According to Russia's Minister of Environment, Alexander Kozlov, more than 40% of infrastructure facilities and buildings have already sustained damage (Atla Staalesen 2021). The risk to military facilities represents a serious threat because damage to these installations could weaken Russia's ability to protect its northern borders and ensure national security, which also puts the security of the Northern Sea Route and the environmental defense of the Arctic zone -critical for Russia's national security -at risk (Mathie Boulegue 2024). It is assessed that the military installations stretching across the Russian Arctic region have not been properly adapted to the changing climatic conditions (Katarina Kertysova and Akash Ramnath 2021b).

The Russian Federation has yet to fully develop its climate policies at both the federal and regional levels. This does not indicate that the country or political decision-makers are

unaware of the situation's seriousness or are lacking in foresight. The fundamental issue lies in the struggles facing the Russian economy and budget. Implementing proactive planning, infrastructure modernization, and the socio-economic transformations necessary to address the negative effects of permafrost thaw requires long-term investments, which are unattainable due to the chronically insufficient budgets of regional governments. Administrative units, from republics to cities, are burdened with debt, and in some regions, there is effectively a state of bankruptcy (Heather A. Conley and Cyrus Newlin 2021).

The region's lack of attractiveness was a significant issue even before the onset of permafrost thaw due to climate change, and the situation has since worsened. One of the proposed solutions to the demographic, social, and economic problems in the region is the population expansion of Siberia. This would, in turn, increase economic investments in the resource-rich area, allowing the region to become self-sufficient as currently not a single city in Siberia is economically self-sufficient (Clifford G. Gaddy and Fiona Hill 2003). Such development could help balance the negative effects, including those brought on by climate change. Due to a 25% decline in the overall population of Siberian provinces since 1991, Vladimir Putin declared in 2013 that the reconstruction of Russia's East would be a "national priority for the entire 21st century" (Lustgarten 2020).

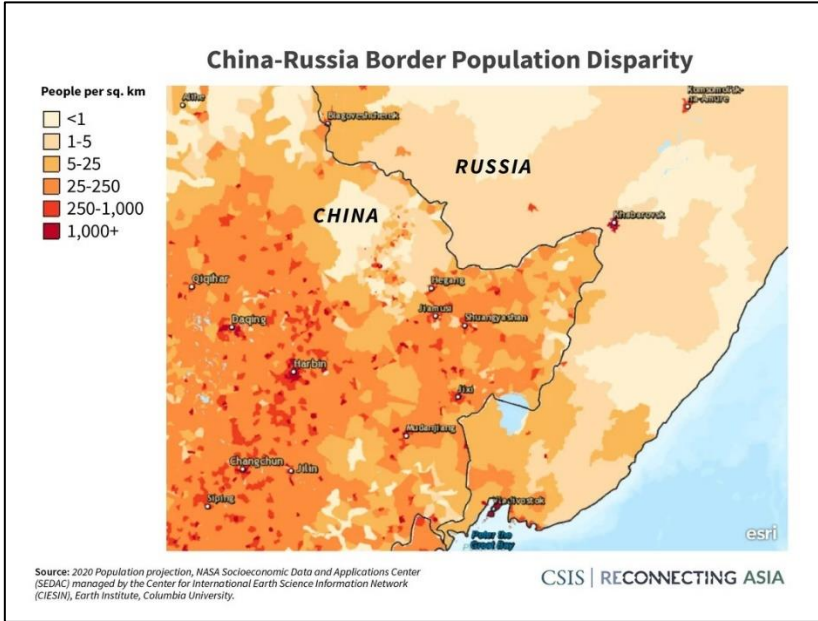
A plan is currently in place that grants Russians who wish to relocate to areas with high concentrations of permafrost-covered land the right to purchase property with a 2% interest rate. Individuals who move to these regions can also apply for agricultural land, which they can use free of charge, and receive free education in both university and trade-related fields (Lustgarten 2020). However, it is difficult to describe this plan as successful at the moment. One of the first challenges faced by new residents is access to water, which is the most basic human necessity. Inadequate internet access, poor flight and road connections, and limited employment opportunities not only discourage internal migration into the region but also push existing residents toward cities. Additionally, climate change hinders long-term individual investments in the area. The marginalization of “climate refugees” relocating from permafrost rural areas to cities introduces further social problems within Russian society (Anton Troianovski and Chris Mooney 2019).

According to Anatoly Vishnevsky, Director of the Institute of Demography at the National Research University in Moscow, the main sources of a small but steadily increasing flow of foreign migration to the region are China, North Korea, Japan, the Caucasus, Central Asia, India, Türkiye, and Afghanistan (Lustgarten 2020). For the two billion people in South Asia, where the impacts of climate change are most severe, Russia is becoming a potential destination country. The length of Russia’s

borders, the difficulty of enforcing strict border control, the availability of inexpensive land, and a societal life accustomed to multiculturalism make the Russian Federation an increasingly attractive destination in the long term, as climate warming intensifies and resources become scarcer in their home countries.

The diverse demographic composition of South Asia, encompassing various ethnic groups, does not pose a significant threat to the Russian Federation, at least not in the near future. On the contrary, China -with which Russia shares a 4,300 kilometer border-has been not only a military but also a demographic concern since the conquest of the Far East. The long-standing fear in Russia has been that China's population policies could fill the sparsely populated Russian territories in the Far East with Chinese immigrants, a strategy that has threatened Russia for many years. Today, many areas that were part of the Chinese Empire just 200 years ago are under Russian control. Even as recently as the 1970s, there were Sino-Soviet border clashes, and the presence of 140 million Chinese living just across the border, compared to only 5 million Russians in the nearby Russian borderlands, has kept the perception of a Chinese invasion threat alive in the Russian public consciousness.

Map 4: China-Russian Border Population Disparity

Source: Hillman 2020

Currently, the presence of nearly 2 million Chinese living in Russia’s Far East (though these figures are far from official) is sufficiently concerning. The Chinese create space for themselves in the region, sometimes by marrying Russian citizens—thereby becoming eligible for various state benefits, including those provided for residents of permafrost areas—other times by renting land or working in various local jobs. Considering China’s policy of using its citizens to promote demographic shifts in other countries, it is entirely understandable that Russia closely monitors this issue. Sergei Karaganov, founder of the Council on Foreign and Defense Policy of Russia and an advisor to Russian presidents, including

Putin, stated that “Russia is not eager to bring more Chinese into the country” (Lustgarten 2020). While the issue of low population density of Russia in these regions cannot be resolved through internal migration, the preference is for settlements from Central Asia and the Caucasus, which share much more common culture and historical ties with Russia, rather than from the Chinese.

As a result of China’s aggressive policies, Chinese companies have been leasing large amounts of land and purchasing property in Russia to direct towards agriculture, with crops such as soybeans, wheat, and corn being produced on these lands and exported to China. Chinese investment (including from state-owned enterprises) funds 14% of the newly developed farms in the region, making China one of the largest landowners in the eastern part of the Russian Federation (Lustgarten 2020). Consequently, it is foreseeable that the number of Chinese workers in this region will increase, and the region will grow increasingly dependent on China due to closer transportation ties and other logistical benefits. Local farmers and investors are finding it increasingly difficult to compete with this influx of Chinese investment.

For instance, in agricultural areas that have turned into swamps due to permafrost thaw, the equipment required for storage and processing is a challenging investment for local producers, who also face difficulty in securing loans (Alexey

Naumov et al. 2020). In contrast, China is rapidly able to provide credit to its citizens and companies, giving them a competitive edge. Additionally, due to issues in the food supply chain, weaknesses in retail distribution channels, and transport infrastructure challenges, imported food products from China can often be cheaper than locally produced goods in permafrost regions.

The socio-economic repercussions of China's influence on the regional economy are evident even at the micro level. As the permafrost thaws, the remains of mammoths, whose bodies have been preserved due to the cold, are being uncovered, creating a large market driven by high demand for mammoth tusks from China. For instance, in Yakutia, people collected at least 80 tons of mammoth tusks in 2017 alone, with annual sales reaching as much as \$63 million. The near-industrial-scale harvesting of mammoth tusks has pushed local youth towards organized crime, contradicting the ancient beliefs of the local population, who consider ivory hunting on sacred land forbidden and believe it brings bad omens (Anton Troianovski and Chris Mooney 2019).

As evident, the damage caused by melting permafrost due to climate change is significant. However, there are areas where the Russian Federation could potentially turn this situation to its advantage through appropriate policies and long-term planning. Moscow, despite occasionally adopting different narratives

depending on its political agenda, has often emphasized the “positive” aspects of global warming rather than focusing on its negative impacts. The most frequently highlighted benefit is the melting of Arctic Sea ice, which opens the Northern Sea Route (NSR) to maritime transportation, thereby increasing strategic, economic, and commercial benefits while providing access to new hydrocarbon regions.

5. The Northern Sea Route: A Strategic Opportunity

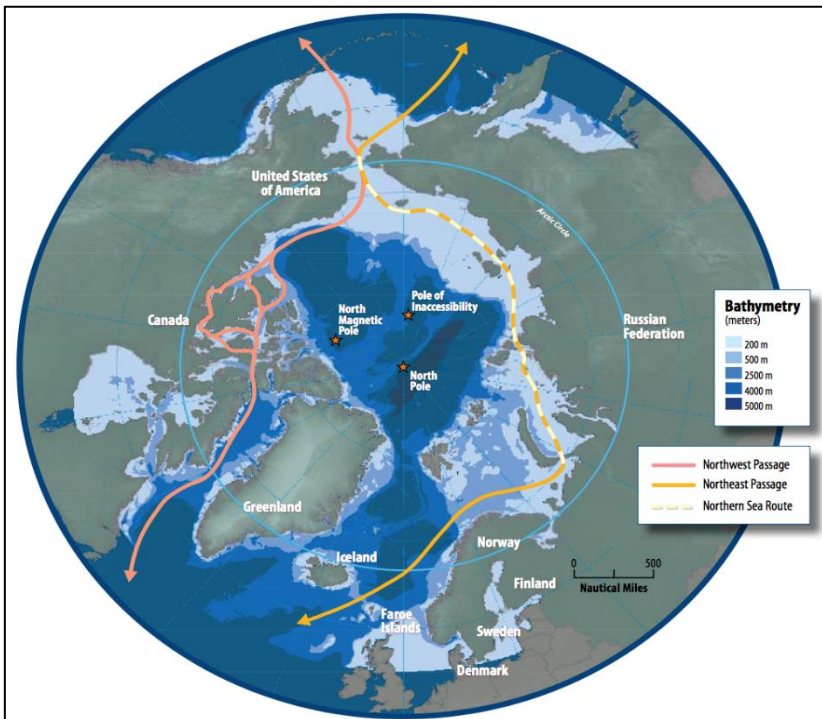
Western geostrategists from Mahan to Mackinder to Spykman and Brzezinski saw the frozen rivers and seas of Arctic as important factors to contain Russia (Antrim 2010). Placing Russian flag on the ocean floor at the North Pole in 2007 during the “Arktika” expedition (Shamil Midkhatovich Yenikeeff and Timothy Fenton Krysiek 2007) was a symbolical move to show Russian interest and claims on the Arctic, a clear sign of the will to break the containment from the Arctic. Russian President Vladimir Putin in 2023 said that “Whether this is good or bad, it is happening - the Northern Sea Route is opening up” (Alexander Whiteman 2024) and though there are still some decades for Russia to shift to an Arctic coastal state and succeed to escape from the geographical limitations for Russia to be a sea power, an aspiration that haunts the Russian rulers since Peter the Great. Especially after Finland’s membership to NATO, the access to St. Petersburg and Kaliningrad are under NATO limitation. Turkish straits are

also protected within NATO's collective defense umbrella. Moreover Russia's Black Sea Fleet is limited by Montreux Convention Regarding the Regime of the Straits and to gain access to the oceans there lies Strait of Gibraltar and Suez Canal. Vladivostok Port in the Far East is mostly open to maritime traffic all year around but its location, which is far from the Russia's economic, military and political heartlands limits the Russia's seapower, while far eastern ports are challenged by Japanese and Chinese growing military and maritime power.

NSR was first opened by Soviet Union in the 1930's but it was not reliable due to ice coverage and heavy demand on icebreakers. After a century, experts are predicting that the NSR will be ready to be used at full capacity by about 2030 (Abay 2021) and Russia will be able to have a continuous and all-Russian coastline with the NSR. Not surprisingly, the official Russian document "Strategy to 2030" established objectives of strengthening the NSR and the river network that links the route to the interior (Antrim 2010). The four main national interests of Russian Federation on arctic, which are economics, transportation, security and development, can be easily incorporated with the NSR and Siberian rivers that is expected to allow linking the mainland with global trade routes. The raw sources of Russia's far east can be transported without any intervention of a NATO countries to the Arctic ports and allow a greater income to develop regional economy while keeping the

military balance heavily weighted towards Russia since it has more bases than any other Arctic countries, outnumbering all NATO states for icebreaker fleet and modernizing more than 50 Soviet bases providing them with strategic ports (“Melting Arctic to Open Up New Trade Routes and Geopolitical Flashpoints” 2023).

Map 5: Arctic Seaway Passages

Source: “Norway, Russia Dispute Arctic Shipping Route’s Development” 2019

In 2009, foreign vessels first successfully traversed the full length of the NSR (Nathan Witkop 2009). By 2 August 2021,

the route was navigable without encountering sea ice and remained open for a record 88 days (Kanishk Shetty 2023). With this route, navigating from China to Northern Europe is reduced by 7000 km. China, heavily reliant on the Suez Canal for importing essential energy resources and rare minerals, has also become a key participant in the development of the NSR. In 2023, China's strong demand for Russian crude oil drove record levels of transit cargo along the NSR. Over a dozen shipments transported 1.5 million tons of crude oil from the Baltic Sea to China via the Arctic. Overall, the route handled 2.1 million tons of transit cargo, surpassing its previous record set in 2021 (Malte Humpert n.d.).

Though the route has a great advantage about dramatically shortening the distance, the vessels that will navigate through the NSR need ice-strengthened hulls. They will be behind the icebreakers but need these hulls to be able to fend off small floating growlers and bergy-bits (Alexander Whiteman 2024). The route also does not have a predictable weather and conditions, while the 6 months of darkness may raise other concerns for vessels. Also, the route relies on the Russian search-and-rescue capability, political decisions, authority and must secure Russian's permission and pay transit fees, which may be challenging under the sanctions towards Russia due to Ukrainian war and possible future conflicts.

The Suez Canal, a critical maritime artery for global trade, is facing increased security challenges particularly due to the ongoing attacks in the Red Sea by Iran-backed Houthi rebels. Since October 2023, these attacks have significantly disrupted commercial shipping, leading to nearly a 60 percent reduction in traffic through the region (Liv Almer 2024). The cost of insurance for vessels transiting the Bab el-Mandeb Strait has skyrocketed, with rates increasing by as much as 100 times in response to the heightened risks, according to Audun Halvorsen, director of the emergency department for the Norwegian Shipowners' Association (Jack Detsch and Robbie Gramer 2024). This surge in costs reflects the growing dangers posed by the region's instability, with attacks, including naval mines placed by the Houthi rebels, making passage more perilous. The international coalition forces have worked to clear these mines, but the threat remains significant, leading to both the loss of ships and casualties among local fishermen.

In addition to the Red Sea, the Strait of Malacca remains a critical chokepoint for East-Asian countries, with nearly 25 percent of global trade and 33 percent of the world's oil passing through it (Kanishk Shetty 2023). Any blockage in this narrow passage poses a direct threat to global trade, particularly for energy supplies to China and Japan. The vulnerability of these key maritime routes underscores the need for alternative pathways that can bypass these risks, reduce travel time, and ensure the continued flow of global commerce.

Amid these economic challenges, Russia is also presented with strategic opportunities through advancements like the NSR offering alternatives to traditional trade routes. The NSR has the potential to significantly reduce the distance and time of travel between Europe and Asia, providing an increasingly viable option for global shipping. With the ongoing volatility in the Suez Canal route and the security concerns surrounding the Bab el-Mandeb Strait and the Strait of Malacca, the NSR offers a strategic advantage by avoiding the congested and risk-laden chokepoints of traditional maritime routes.

While the NSR's viability has historically been hindered by ice and harsh weather conditions, recent advancements in Arctic navigation technology, coupled with the effects of climate change, have made this route more accessible during the summer months. Moreover, as tensions in the Middle East and Southeast Asia continue to destabilize key shipping lanes, the NSR presents an attractive alternative for countries looking to diversify their trade routes and mitigate the risks of disruption. In addition to its strategic importance, the NSR offers a more direct path, saving both time and fuel compared to the traditional Suez Canal route, and with growing investments in infrastructure and icebreaker support, its potential as a commercial artery is expected to expand.

While the agricultural opportunities in the Arctic regions present economic potential, they are intertwined with

geopolitical concerns and social challenges that shape Russia's Arctic strategy. The geopolitical implications of the Northern Sea Route are significant, as it provides Russia with a unique opportunity to exert greater control over global trade flows, positioning itself as a key player in facilitating an alternative to the Suez Canal. As global trade continues to evolve, the Northern Sea Route could become an increasingly important and reliable alternative, offering a safer and more efficient passage for commercial vessels seeking to bypass the heightened risks of traditional shipping lanes.

6. Opportunities for Resource Extraction

While the NSR enhances trade routes and connectivity, the melting permafrost and rising temperatures are simultaneously unlocking access to vast natural resource reserves, promising economic opportunities. The second advantage of Arctic warming is the increased accessibility to natural resources resulting from the thawing permafrost on the Russian mainland and the melting of the Arctic's thick ice layer. These changes, combined with rising temperatures, are transforming the region into a viable frontier for resource extraction. Historically, most Arctic oil and gas operations have been confined to onshore locations. However, with projections indicating the disappearance of summer sea ice by as early as 2035, the region's maritime accessibility is expected to improve dramatically, unlocking opportunities for offshore fossil fuel

extraction and mineral mining (Renee Cho 2022). The Arctic is a repository of abundant untapped resources. According to a 2008 United States Geological Survey (USGS) estimate, the region's seabed holds approximately 13% of the world's undiscovered oil, 30% of undiscovered natural gas, and 20% of undiscovered natural gas liquids (Gautier et al. 2009). Among Russia's promising offshore discoveries, the Medyskoe and Varandeyskoe Sea deposits stand out, with annual production estimates of 3.9 million tonnes and 5.5 million tonnes of oil, respectively (V. Bogoyavlensky, I. Botoyavlensky, and T. Budagova 2013). Beyond hydrocarbons, onshore reserves of oil, natural gas, and an estimated \$1 trillion worth of precious metals and minerals are also becoming increasingly accessible as permafrost thaws ("Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress" 2024).

However, while these opportunities are significant, they come with challenges. The global energy transition, driven by shifts toward renewable energy, could render some high-cost offshore projects economically unfeasible. Balancing the extraction of these resources with environmental concerns and evolving energy demands will be critical to leveraging the Arctic's full potential.

7. Rising Power in Global Food Politics

Beyond resource extraction, the thawing permafrost is also reshaping the agricultural landscape, offering new opportunities

to cultivate arable land previously deemed unfit for farming. Thirdly, the thawing of permafrost could increase the amount of land suitable for agriculture, providing a boost to the agricultural sector- a sector of critical importance globally in recent years - with additional momentum (Lo 2021). The Russian government has repeatedly announced its plans to utilize the benefits of climate change, particularly in the agricultural sector (“Pervogo Ètapa Adaptacii k Izmenenijam Klimata Na Period Do 2022 Goda” 2019). The development of agriculture and land use in Russia’s northern regions has been a topic of discussion since the early days of the Soviet Union. One of the first planned examples of this can be found in the report titled “*The Problem of Northern Agriculture*,” presented by academic Nikolai Vavilov to the Soviet Academy of Sciences in the 1930s (Vavilov 1931). Until the collapse of the Soviet Union, publications continued into the 1980s that focused on strategies to develop agriculture in these regions. However, following the Union’s dissolution, the issue fell off the agenda for many years (Alexey Naumov et al. 2020). In the 2000s, the topic regained popularity as scientific publications on agricultural opportunities in Siberia began to increase. Studies focused on cold regions, including permafrost territories, began to explore various economic aspects of agricultural systems, the sustainability of farming practices, and food security. Moreover, urban agriculture in Arctic regions emerged as a new topic of interest (A. Naumov and Sidorova 2018).

The renewed popularity of agriculture in cold regions is no coincidence; by 2080, an estimated 5.2 million square kilometers of land in Siberia could become arable due to permafrost thaw—a figure that surpasses the 3.6 million square kilometers currently under cultivation in the United States (Urban C. Lehner 2021). To put this in perspective, roughly 3.6 million square kilometers of land are currently used for agriculture in the United States (“Farms and Land in Farms: 2019 Summary” 2020). This makes it clear that the Russian Federation has the potential to emerge as a grain superpower.

Technological advancements also provide the Russian government with advantages in increasing crop diversity in new arable lands. New management practices, such as the use of genetically modified crops -including fast-maturing soybeans- and precision farming, offer farmers opportunities to plant and diversify in areas where options were once limited or where agriculture was previously impossible (Hannah et al. 2020). Russian scientists have also discovered that treating wheat grains with a solution loaded with permafrost bacteria increases winter yield by 30% and significantly reduces fungal diseases in first-generation crops (Domanskaya et al. 2021).

While climate change affects food security within the Russian Federation, the country’s growing role as a global grain power means it could potentially leverage this influence as a weapon in international relations. The idea of using grain

products as part of a hybrid war strategy can be traced back to 2014, when sanctions were imposed on Russia by Europe and the United States following the downing of a Malaysian passenger plane over Ukraine. In response to these sanctions, Russia restricted imports from Europe. Although many experts at the time believed Russia was punishing itself, the move was aimed at providing local food producers with an investment opportunity and encouraging them to fill the supply gap. By 2018, following President Putin's declaration that Russia would soon become the "world's largest supplier" of healthy, predominantly non-GMO foods, Russia's wheat exports had doubled-rising to nearly 44 million tons from 2015 onwards, surpassing both the United States and Europe (Lustgarten 2020).

This marked a major strategic shift for the Russian Federation. While the country was an average net importer of 3 million tons of grain annually from 1996 to 2000, in 2019, it became a net exporter of 47 million tons (Liefert and Liefert 2020). Between 2000 and 2018, Russia's agricultural exports grew by approximately 16 times, and in recent years, it has emerged as the world's largest wheat exporter (Urban C. Lehner 2021). Although wheat accounts for only 2.3% of Russia's total exports, this small proportion represents a significant share of the global wheat export market. Moreover, Russia is projected to control 20% of the global wheat market by 2028, with an estimated 4.3 million square kilometers of land potentially being opened up for wheat production (Leah Emmanuel 2020). These

figures underscore the potential power of wheat as a weapon of hybrid warfare, and Russia's policies regarding wheat supply increasingly demonstrate that it is already using this leverage (Sherri Goodman and Clara Summers 2020).

Furthermore, considering that both Putin and his generation hold on to the Soviet-era mentality, where success was measured largely by quantitative metrics, it is clear that the current Russian elite is driven not only by economic motivations but also by state objectives aimed at branding Russia as an "energy superpower," "food superpower," and more. This "the more, the better" mindset suggests that aggressive growth in grain production is likely to continue in the coming years (Lo 2021).

At the Russia-Africa Economic Forum in Sochi last fall, President Putin stated, "We now export more agricultural products than weapons," highlighting that in the span of 30 years, Russia has transformed from a net grain importer into the world's largest wheat exporter. This shift is increasingly viewed as a threat by the West. Rod Schoonover, former Director of Environment and Natural Resources at the U.S. National Intelligence Council, and a former State Department analyst during the Obama and Trump administrations, declared Russia's agricultural dominance to be "an urgent national security issue" and a geopolitical threat. (Lustgarten 2020)

The introduction of millions of square kilometers of land suitable for wheat cultivation in permafrost regions would result in a greater supply of wheat in the global market (Arvin Donley 2020). However, this is contingent on the assumption that the Russian Federation remains a consistent grain exporter. Russia has demonstrated on several occasions that it is not a stable producer in this regard. Russian foreign policy prioritizes not fighting global hunger or strengthening economic ties but rather maximizing national interests by using food as a weapon and imposing their policies. Furthermore, as other countries increasingly rely on importing from Russia, they may find themselves vulnerable if the Russian Federation fails in its strategies for the permafrost regions, suffers negative impacts from climate conditions, or restricts exports due to political reasons. For example, in 2010, the Russian Federation's decision to restrict grain exports in response to a drought triggered a surge in global food prices that has been linked to the onset of the Arab Spring uprisings. During the period of greatest disruption to global trade caused by COVID-19, the Russian government displayed similarly unpredictable behavior. In particular, the Egyptian government exerted all its diplomatic power to secure supplies of Russian wheat, fearing the risk of food shortages (Devitt 2020). When Russia's export quotas were exhausted, and the Russian government indicated at various points that it would suspend grain exports (Rennison 2022),

global grain access was severely compromised, resulting in significant price fluctuations.

The countries most affected by these crises -Türkiye, Egypt, and Bangladesh- are Russia's largest grain importers, increasing Russia's influence over these three strategically critical nations, and by extension, over the Middle East and the Indian subcontinent. As a global hunger crisis looms due to insufficient grain supply, the ongoing war between two of the world's largest grain producers, Russia and Ukraine, has jeopardized not only grain prices but also access to grain itself. Although negotiations over millions of tons of grain trapped in Black Sea ports provided some relief through a deal that lowered prices and ensured grain accessibility, this relief is temporary, and it remains uncertain how long the grain corridor will remain open.

The volatility of grain prices and the availability of wheat on the international market have increasingly allowed the Russian Federation to exploit this crisis amid an ever more unstable global food market. Whether framed as a response to Russia's own food security and local climatic conditions, or as an extension of its hybrid warfare strategy, the Russian government's actions herald a significant disruption in food supply chains connected to global warming. Looking at possible scenarios, a decline in wheat prices may bring relief to import-dependent countries but could also lead to a reduction in global

wheat cultivation as farmers abandon crop production. In such a scenario, state-supported projects that continue growing wheat in permafrost lands -where limited crops other than wheat can be cultivated- would enable the Russian government to maintain a strong position, even in a low-price environment.

International organizations have repeatedly warned that shifting trade patterns following the war in Ukraine could keep commodity prices, such as wheat, higher than usual. In a scenario where wheat prices remain elevated, the Russian government stands to maximize its profits. Furthermore, if the war in Ukraine continues, Russia could potentially continue to disrupt wheat planting in Ukrainian fields, thus keeping prices elevated. Ukraine's wheat exports, which stood at 18.8 million tons annually, are expected to drop to 10 million tons next year (Rennison 2022).

Another advantage the Russian Federation holds with the opening of grain lands in the permafrost region is its influence over oil, natural gas, and fertilizer prices. Oil prices determine the cost of operating farm equipment and transporting harvested grain, while the cost of nitrogen, which is used in the production of fertilizers such as ammonia and urea, is directly linked to natural gas prices. As the world's largest fertilizer producer ("Fertilizers in Russia" 2024), Russia not only raises fuel prices but also drives up the cost of nitrogen-based fertilizers by consistently limiting the flow of natural gas to Europe. The

increase in fertilizer prices, in turn, pushes up wheat prices. Key factors in the grain crisis -production costs, transportation costs, natural gas and oil prices, and fertilizer costs- are all directly subject to the influence of the Russian Federation, granting it a significant political advantage.

Regarding transportation, the Russian Federation has the opportunity to compensate for the weak transport networks in the permafrost region by utilizing the melting Arctic Sea. The opening of waterways due to Arctic ice melt led to a 25% increase in transport profitability between 2013 and 2019 (Renee Cho 2022). With new shipping routes opening due to the melting ice in the Arctic, travel time between Asia and Europe could be significantly reduced. Arctic routes are 30% to 50% shorter than those via the Suez Canal and Panama Canal, cutting travel time by 14 to 20 days. Moreover, these shorter routes allow ships to reduce greenhouse gas emissions by 24%, while also saving on fuel and wear-and-tear on the vessels (“Arctic Thaw Will Open Cheaper, Greener Shipping Routes” 2023). As a result, grain produced in Siberia will be able to reach global markets much faster and at lower cost.

Conclusion: Turning Challenges into Opportunities

The interwoven challenges of climate-driven migration, infrastructure degradation, and environmental risks are reshaping the Arctic’s geopolitical and social dynamics, necessitating strategic responses from Russia. Permafrost thaw,

while presenting formidable challenges, also offers opportunities for adaptation and growth. Historically, Russians, particularly Siberians, have shown remarkable resilience, adapting to the turbulent transitions of the late Tsarist era, Soviet collectivization, and post-Soviet economic collapse. This adaptability remains a vital asset as communities explore innovative practices, such as utilizing earlier potato harvests, marketing fish oils, and experimenting with new crops like wheat and watermelons.

Thawing permafrost also enables resource extraction, offering access to valuable minerals and rare metals that could boost the Russian economy while reducing dependence on foreign sources. Such opportunities align with the global shift toward clean energy, presenting Russia with a chance to capitalize on its mineral wealth responsibly

However, Russia's climate strategy must contend with deteriorating relations with Western countries. A segment of the political elite perceives international climate policies as tools to undermine Russia's competitive edge in hydrocarbon sectors. (Tynkkynen 2010). This perception reinforces the belief that European efforts to reduce carbon emissions and transition to renewable energy are strategically designed to undermine Russia's dominance in the hydrocarbon sector. However, the Russian Federation views international climate agreements, despite their obligations, as opportunities to maneuver for

political and economic advantages. (“Russia Believes Carbon Tax Will Contravene WTO Rules - Minister” 2020). Moscow took two years to ratify the UNFCCC, seven years for the Kyoto Protocol, and four years for the Paris Agreement. In each case, Russia’s commitments under these agreements were relatively limited. Delaying ratification has become a standard practice for Russia, using these treaties as leverage in negotiations.

Despite the worsening Russia-West relations, especially after the war in Ukraine, the negative impacts of permafrost thaw serve as a common concern for all Arctic states. The Arctic Council, an essential intergovernmental body for the region, offers a key platform where the issue of permafrost melt is addressed through cooperation (Katarina Kertysova and Akash Ramnath 2021a).

These infrastructure and food security challenges highlight another dimension of permafrost thaw’s social impact: climate migration. This has the potential to reshape Russia’s demographics and labor patterns. Although China is strategically considered a threat due to its desire to increase its influence in Russia’s border regions and Siberia, it could also potentially serve as a partner in developing and growing the region’s economy in certain areas. In addition to wheat, China is an ideal target country for soybean exports. In the short term, this will not create economic competition with large-scale producers like the United States or Brazil. Currently, issues

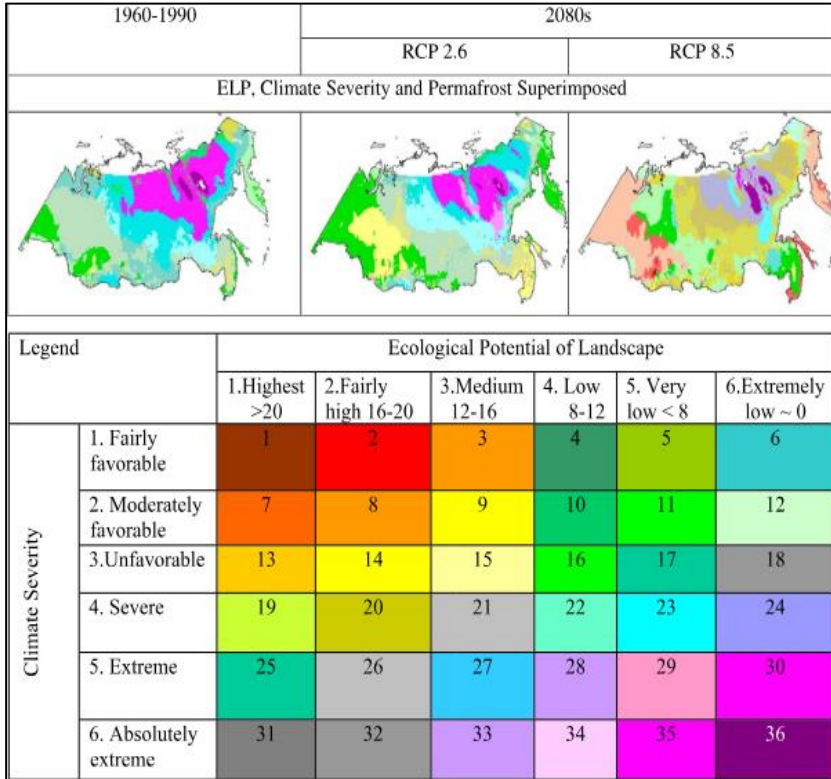
related to soybean quality and logistical challenges prevent Russia from capturing more than a small share of the Chinese market. However, as warming trends continue and more arable land becomes available in Siberia, the Russian Federation could become an attractive supplier for China, ultimately shifting the balance in the agriculture and logistics sectors over time (Arvin Donley 2020).

In 2015, Chinese President Xi Jinping agreed to create a \$2 billion agricultural fund to foster trade partnerships in these regions. China's investments can fill the gaps left by Russia's budget limitations, demographic challenges, and lack of technology needed to achieve profitability. This support could help make the region more attractive and, over time, transform it into a self-sustaining industrial hub. This is especially important given the sanctions imposed after Crimea's annexation and the ongoing war in Ukraine. Chinese investments could not only benefit the region but also contribute to Russia's budget through taxation.

Permafrost thaw could make the government's priority of increasing the population density in Siberia and the Far East more achievable. The emergence of millions of acres of arable land presents an opportunity for a new agricultural economy, but it also highlights the challenge of cultivating a domestic workforce to support Russia's economic growth. Given that the Russian Federation has historically classified nearly all

permafrost regions as “absolutely extreme” areas for living, it is expected that this classification may soon shift to “fairly favorable” (Parfenova, Tchepakova, and Soja 2019). One of the coldest and most ecologically, socially, and economically challenging regions on the planet is rapidly becoming a much more livable area. The expansion of arable land in such economically marginal regions could help reduce threats to national food security, control poverty rates, and simultaneously bolster Russia’s position in international food supply, particularly in using grain as a tool of global politics.

Figure 1: Ecological Landscape Potential, Climate Severity and Permafrost Superimposed in 1960-1990 and 2080s

Source: Parfenova, Tchebakova, and Soja 2019

Even if the push to encourage domestic population movement to Siberia is unsuccessful, an alternative workforce for these agricultural lands might unexpectedly enter the Russian Federation. The World Bank has reported that food security in South Asia, home to nearly one-quarter of the global population, will soon hit a critical low. An estimated 8.5 million people from the region have already fled to settle in other

countries, with projections suggesting that another 17 to 36 million people could follow suit (Times and Lustgarten 2020).

Just as drought-affected people in Central American countries are moving toward the U.S. border, and individuals impacted by drought-fueled civil wars in the Horn of Africa and the Middle East are heading for Europe, there is the potential for people from areas like the Mekong Delta, which faces submersion, to migrate toward the Russian Federation. Historically, settlers on today's Russian territory, such as the Khakas, also migrated to their present regions due to desertification in their previous lands (Parfenova, Tchebakova, and Soja 2019). The Russian state has the potential to develop an accommodation strategy for this inevitable climate-driven migration and turn it to its advantage.

With the right guidance and policies promoting agricultural development, climate refugees could be resettled in newly arable permafrost regions, bringing their experience in intensive farming from their home countries. Furthermore, as state policies encourage agricultural expansion, climate migrants could sustain their livelihoods by working on agricultural lands leased by China and South Korea.

BIBLIOGRAPHY

- Abraham Lustgarten. 2020. "How Russia Wins the Climate Crisis." The New York Times. December 16, 2020. <https://www.nytimes.com/interactive/2020/12/16/magazine/russia-climate-migration-crisis.html>.
- Alexander Whiteman. 2024. "Arctic Northern Sea Route a New Way to Avoid the Red Sea?" The Loadstar. May 8, 2024. <https://theloadstar.com/arctic-northern-sea-route-a-new-way-to-avoid-the-red-sea/>.
- Angelina Davydova. 2020. "Siberia Swelters in the Age of Climate Change." The Moscow Times. August 7, 2020. <https://www.themoscowtimes.com/2020/07/08/siberia-swelters-in-the-age-of-climate-change-a70809>.
- Anisimov, O. A., and M. A. Belolutsкая. 2002. "Evaluation of the Effect of Climate Change and Permafrost Degradation on Infrastructure in the Northern Regions of Russia." *Russian Meteorology and Hydrology* (6): 9-14. <https://elibrary.ru/item.asp?id=13391324>.
- Anisimov, O. A., M. A. Belolutsкая, M. N. Grigoriev, A. Instanes, V. A. Kokorev, N. G. Oberman, S. A. Reneva, Y. G. Strelchenko, D. Streletskiy, and Nikolay I. Shiklomanov. 2010. *Major Natural and Social-Economic Consequences of Climate Change in the Permafrost Region: Predictions Based on Observations and Modeling*. Moscow: Greenpeace.
- Anton Troianovski, and Chris Mooney. 2019. "Radical Warming in Siberia Leaves Millions on Unstable Ground." The Washington Post. October 3, 2019. <https://www.washingtonpost.com/graphics/2019/national/climate-environment/climate-change-siberia/>.
- Antrim, Caitlyn L. 2010. "The next Geographical Pivot: The Russian Arctic in the Twenty-First Century." *Naval War College Review* 63 (3): 14-38.

<https://www.jstor.org/stable/26397122>.

“Arctic Thaw Will Open Cheaper, Greener Shipping Routes.” 2023. *Engineering and Technology*. October 8, 2023. <https://eandt.theiet.org/2022/06/20/arctic-thaw-will-open-cheaper-greener-shipping-routes>.

Arvin Donley. 2020. “From the Editor: Soybeans in Siberia? | 2020-10-15 | World Grain.” *World-Grain*. October 15, 2020. <https://www.world-grain.com/articles/14357-from-the-editor-soybeans-in-siberia>.

Atla Staalesen. 2021. “The Looming Arctic Collapse: More than 40% of North Russian Buildings Are Starting to Crumble.” *The Barents Observer*. June 28, 2021. <https://www.thebarentsobserver.com/climate-crisis/the-looming-arctic-collapse-more-than-40-of-north-russian-buildings-are-starting-to-crumble/125840>.

Biskaborn, Boris K., Sharon L. Smith, Jeannette Noetzli, Heidrun Matthes, Gonçalo Vieira, Dmitry A. Streletskiy, Philippe Schoeneich, Vladimir E. Romanovsky, Antoni G. Lewkowicz, and Andrey Abramov. 2019. “Permafrost Is Warming at a Global Scale.” *Nature Communications* 10 (264). <https://www.nature.com/articles/s41467-018-08240-4>

Bogdanova, Elena, Sergei Andronov, Andrei Soromotin, Gennady Detter, Oleg Sizov, Kamrul Hossain, Dele Raheem, and Andrey Lobanov. 2021. “The Impact of Climate Change on the Food (in) Security of the Siberian Indigenous Peoples in the Arctic: Environmental and Health Risks.” *Sustainability* 13 (5): 25-61. <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/5/2561>.

Burke, Marshall, Solomon M. Hsiang, and Edward Miguel. 2015. “Global Non-Linear Effect of Temperature on Economic Production.” *Nature* 527 (7577): 235-239. <https://www.nature.com/articles/nature15725>.

- Congressional Research Service. 2024. "Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress." <https://sgp.fas.org/crs/misc/R41153.pdf>
- Clifford G. Gaddy, and Fiona Hill. 2003. "The Siberian Curse: Economic Impact of Russia's Geography Doom Its Chances for Market Reform?" Brookings Institution. September 1, 2003. <https://www.brookings.edu/articles/the-siberian-curse-does-russias-geography-doom-its-chances-for-market-reform/>.
- "Climate Change in the Arctic: How Global Heating Affects Sámi Communities." 2022. Science Museum. January 19, 2022. <https://www.sciencemuseum.org.uk/objects-and-stories/our-environment/climate-change-arctic>.
- D'Costa, Vanessa M., Christine E. King, Lindsay Kalan, Mariya Morar, Wilson WL Sung, Carsten Schwarz, Duane Froese, Grant Zazula, Fabrice Calmels, and Regis Debruyne. 2011. "Antibiotic Resistance Is Ancient." *Nature* 477 (7365): 457-461. <https://www.nature.com/articles/nature10388>.
- Devitt, Polina. 2020. "Russia Will Suspend Grain Exports for 6 Weeks If Its Quota Runs out in Mid-May." Reuters, April 17, 2020, sec. 商品先物. <https://www.reuters.com/article/markets/commodities/russia-will-suspend-grain-exports-for-6-weeks-if-its-quota-runs-out-in-mid-may-idUSL8N2C52YG/>.
- Domanskaya, Olga V., Nina A. Bome, Aleksandr V. Iashnikov, Anastasia V. Vasilchenko, and Alexey S. Vasilchenko. 2021. "The Multiple Activities and the Plant Beneficial Potential of Bacillus Spp. Derived from the Permafrost of Western Siberia." *Agronomy* 11 (11): 23-47. <https://www.mdpi.com/2073-4395/11/11/2347>.
- Doucleff, Michael. 2016. "Anthrax Outbreak in Russia Thought to be Result of Thawing Permafrost." NPR, August 3, 2016, sec. Goats and Soda. <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2016/08/03/48>

8400947/anthrax-outbreak-in-russia-thought-to-be-result-of-thawing-permafrost.

- Dudarev, Alexey A., Pavel R. Alloyarov, Valery S. Chupakhin, Eugenia V. Dushkina, Yuliya N. Sladkova, Vitaliy M. Dorofeyev, Tatijana A. Kolesnikova, Kirill B. Fridman, Lena Maria Nilsson, and Birgitta Evengård. 2013. "Food and Water Security Issues in Russia I: Food Security in the General Population of the Russian Arctic, Siberia and the Far East, 2000–2011." *International Journal of Circumpolar Health* 72 (1): 218-48. <https://doi.org/10.3402/ijch.v72i0.21848>.
- Ekaterina Mereminskaja. 2020. "Zagrjaznenie Vody, Vozduha i Zemli v Rossii Zamedljaet Rost Èkonomiki." *Vedomosti*. January 13, 2020. <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2020/01/12/820395-zagrjaznenie-vodi-vozduha>.
- Emre Gürkan Abay. 2021. "Russia's Alternative to the Suez Canal Is the Northern Sea Route in Arctic Waters." *Middle East Monitor*. April 8, 2021. <https://www.middleeastmonitor.com/20210408-russias-alternative-to-the-suez-canal-is-the-northern-sea-route-in-arctic-waters/>.
- Everdingen, van RO. 2005. "Multi-Language Glossary of Permafrost and Related Ground-Ice Terms." *International Permafrost Association*. <https://cir.nii.ac.jp/crid/1370017279830020359>.
- "Farms and Land in Farms: 2019 Summary." 2020. United States Department of Agriculture. February 2020. https://www.nass.usda.gov/Publications/Todays_Reports/reports/fnlo0220.pdf.
- "Fertilizers in Russia." 2024. The Observatory of Economic Complexity. October 2024. <https://oec.world/en/profile/bilateral-product/fertilizers/reporter/rus>.

- Ford, James D, Graham McDowell, and Julie Jones. 2014. "The State of Climate Change Adaptation in the Arctic." *Environmental Research Letters* 9 (10): 1-9. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/9/10/104005>.
- G. G. Onishchenko. 2009. "Hygienic Assessment of Supply of Drinking Water of Russian Federation Population, and Measures to Improve It." *Hyg Sanit* (2): 4-13.
- Gautier, Donald L., Kenneth J. Bird, Ronald R. Charpentier, Arthur Grantz, David W. Houseknecht, Timothy R. Klett, Thomas E. Moore, et al. 2009. "Assessment of Undiscovered Oil and Gas in the Arctic." *Science* 324 (5931): 1175-1179. <https://doi.org/10.1126/science.1169467>.
- Gavrilyeva, Tuyara, Anna Naberezhnaya, and Filipp Nikiforov. 2022. "Poverty in the Russian Arctic: The Case of the Republic of Sakha (Yakutia)." *Forum for Social Economics* 51 (4): 377-93. <https://doi.org/10.1080/07360932.2021.1999842>.
- G.G. Onishchenko. 2006. "State of Drinking Water Supply in the Russian Federation." *Gigiena i Sanitariya* (4). <https://www.cabidigitallibrary.org/doi/full/10.5555/20063160687>.
- Gruber, S. 2011. "Derivation and Analysis of a High-Resolution Estimate of Global Permafrost Zonation." *The Cryosphere Discussions* 5 (3): 1547-1582. <https://tc.copernicus.org/preprints/5/1547/2011/tcd-5-1547-2011.pdf>.
- Hannah, Lee, Patrick R. Roehrdanz, Krishna Bahadur K. C, Evan D. G. Fraser, Camila I. Donatti, Leonardo Saenz, Timothy Max Wright, et al. 2020. "The Environmental Consequences of Climate-Driven Agricultural Frontiers." *PLOS ONE* 15 (2): e0228305. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0228305>.
- Heather A. Conley, and Cyrus Newlin. 2021. "Climate Change Will Reshape Russia." Center for Strategic and

- International Studies (CSIS). January 13, 2021. <https://www.csis.org/analysis/climate-change-will-reshape-russia>.
- Hillman, Jonathan E. 2020. "China and Russia: Economic Unequals." Center for Strategic and International Studies (CSIS). JSTOR. <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep25230.pdf>.
- Hjort, Jan, Olli Karjalainen, Juha Aalto, Sebastian Westermann, Vladimir E. Romanovsky, Frederick E. Nelson, Bernd Etzelmüller, and Miska Luoto. 2018. "Degrading Permafrost Puts Arctic Infrastructure at Risk by Mid-Century." *Nature Communications* 9 (1): 5147. <https://doi.org/10.1038/s41467-018-07557-4>.
- Instones, Arne, and Oleg Anisimov. 2008. "Climate Change and Arctic Infrastructure." In *Proceed. Ninth Intern. Conf. on Permafrost*, June. https://www.researchgate.net/profile/O-Anisimov/publication/292732018_Climate_change_and_arctic_infrastructure/links/56c9eef608ae5488f0d91b6a/Climate-change-and-arctic-infrastructure.pdf.
- Jack Detsch, and Robbie Gramer. 2024. "The Geopolitics of New Arctic Shipping Lanes." *Foreign Policy* (blog). December 12, 2024. <https://foreignpolicy.com/2024/05/30/arctic-geopolitics-russia-china-maritime-trade-northern-sea-route/>.
- Judge, Andrew, Tomas Maltby, and Jack D. Sharples. 2016. "Challenging Reductionism in Analyses of EU-Russia Energy Relations." *Geopolitics* 21 (4): 751-62. <https://doi.org/10.1080/14650045.2016.1222520>.
- Kanishk Shetty. 2023. "The Northern Sea Route: A Gamechanger or a Road to Hegemony?" Observer Research Foundation. June 6, 2023. <https://www.orfonline.org/expert-speak/the-northern-sea-route>.
- Katarina Kertysova, and Akash Ramnath. 2021a. "How Permafrost Thaw Puts the Russian Arctic at Risk." IPI

- Global Observatory. November 22, 2021. <https://theglobalobservatory.org/2021/11/how-permafrost-thaw-puts-the-russian-arctic-at-risk/>.
- . 2021b. “Permafrost Thaw Puts Russia’s Arctic Ambitions at Risk.” Planetary Security Initiative. September 27, 2021. <https://www.planetarysecurityinitiative.org/news/permafrost-thaw-puts-russias-arctic-ambitions-risk>.
- Kiushkina, Violetta Rafikovna, and Boris Vladimirovich Lukutin. 2018. “Energy Security of Northern and Arctic Isolated Territories.” <https://earchive.tpu.ru/handle/11683/57635>.
- Klyuyev, Ye. V., A. A. Kotyukh, and N. V. Olenina. 1982. “Cartographic and Hydrographic Interpretation of the Disappearance of Semenovskiy and Vasil’yevskiy Islands in the Laptev Sea.” *Polar Geography and Geology* 6 (2): 114-23. <https://doi.org/10.1080/10889378209377159>.
- Leah Emmanuel. 2020. “Climate Change in Russia and the Weaponization of Wheat.” Center for Climate & Security. August 5, 2020. <https://climateandsecurity.org/2020/08/climate-change-in-russia-and-the-weaponization-of-wheat/>.
- Liefert, William M., and Olga Liefert. 2020. “Russian Agricultural Trade and World Markets.” *Russian Journal of Economics* 6 (1): 56-70. <https://doi.org/10.32609/j.ruje.6.50308>.
- Lindholt, Lars. 2006. “Arctic Natural Resources in a Global Perspective.” *The Economy of the North*, 27–39. <https://www.academia.edu/download/81156913/kap3.pdf>
- Liv Almer. 2024. “Container Traffic in Conflict Zone Is down Almost 60%.” Shippingwatch. January 26, 2024. <https://shippingwatch.com/carriers/Container/article16792280.ece>.
- Lo, Bobo. 2021. *The Adaptation Game: Russia and Climate Change*. Russie.Nei.Visions 121. Paris: Ifri.

- Lustgarten, Abrahm. 2020. "How Russia Wins the Climate Crisis." *The New York Times*, December 16, 2020, sec. Magazine.
<https://www.nytimes.com/interactive/2020/12/16/magazine/russia-climate-migration-crisis.html>.
- Malte Humpert. n.d. "China Pushes Northern Sea Route Transit Cargo to New Record." *High North News*. Accessed December 13, 2024.
<https://www.highnorthnews.com/en/china-pushes-northern-sea-route-transit-cargo-new-record>.
- Maria Polovtseva. 2020. "A Blessing and a Curse: Melting Permafrost in the Russian Arctic." *The Arctic Institute – Center for Circumpolar Security Studies*. November 13, 2020. <https://www.thearcticinstitute.org/blessing-curse-melting-permafrost-russian-arctic/>.
- "Mass Deaths of Reindeer on Yamal Peninsula Might Be Linked to Climate Change, Scientists Believe." 2021. *The Siberian Times*. May 10, 2021.
<https://siberiantimes.com/other/others/news/mass-deaths-of-reindeer-on-yamal-peninsula-might-be-linked-to-climate-change-scientists-believe/>.
- Mathie Boulegue. 2024. "Russia's Military Posture in the Arctic." *Chatham House*. October 15, 2024.
<https://www.chathamhouse.org/2019/06/russias-military-posture-arctic/2-perimeter-control-around-bastion>.
- "Melting Arctic to Open Up New Trade Routes and Geopolitical Flashpoints." 2023. *Bradley*. August 15, 2023.
<https://www.bradley.com/insights/publications/2023/08/melting-arctic-to-open-up-new-trade-routes-and-geopolitical-flashpoints>.
- Mlissa Levallant. 2021. "Defence Diplomacy and Environmental Security: Cooperation in the Indo-Pacific and Beyond." *Observer Research Foundation*. May 17, 2021. <https://www.orfonline.org/expert-speak/defence->

diplomacy-environmental-security-cooperation-indo-pacific-beyond.

Nathan Witkop. 2009. "Northeast Passage." Deutsche Welle. September 22, 2009. <https://www.dw.com/en/german-freighters-blaze-trail-through-arctic/a-4712254>.

Naumov, A., and D. Sidorova. 2018. "Ensuring Sustainable Development of the Agri-Food Sector in the Russian Far North: The Case of Yakutia." *Food Security in Eurasia*. https://www.researchgate.net/publication/259762594_Major_or_natural_and_social-economic_consequences_of_climate_change_in_the_pernafrost_region_predictions_based_on_observations_and_modeling_Greenpeace_Moscow_Russia_44_p_in_Russian

Naumov, Alexey, Varvara Akimova, Daria Sidorova, and Mikhail Topnikov. 2020. "Agriculture and Land Use in the North of Russia: Case Study of Karelia and Yakutia." *Open Geosciences* 12 (1): 1497-1511. <https://doi.org/10.1515/geo-2020-0210>.

"Norway, Russia Dispute Arctic Shipping Route's Development." 2019. *The Moscow Times*. August 26, 2019.

Parfenova, Elena, Nadezhda Tchebakova, and Amber Soja. 2019. "Assessing Landscape Potential for Human Sustainability and 'Attractiveness' across Asian Russia in a Warmer 21st Century." *Environmental Research Letters* 14 (6): 065004. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/ab10a8>.

"Pervogo Ètapa Adaptacii k Izmenenijam Klimata Na Period Do 2022 Goda." 2019. Правительство Российской Федерации. <http://static.government.ru/media/files/OTrFMr1Z1sORh5NIx4gLUsdgGHyWIAqy.pdf>.

Pörtner, Hans-Otto, Debra C. Roberts, Valérie Masson-Delmotte, Panmao Zhai, Melinda Tignor, Elvira

- Poloczanska, and N. Weyer. 2019. "The Ocean and Cryosphere in a Changing Climate." IPCC Special Report on the Ocean and Cryosphere in a Changing Climate 1155:10-1017.
https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/3/2022/03/00_SROCC_Frontmatter_FINAL.pdf.
- Renee Cho. 2022. "What Lies Beneath Melting Glaciers and Thawing Permafrost?" *Columbia Climate School*. September 13, 2022.
<https://news.climate.columbia.edu/2022/09/13/what-lies-beneath-melting-glaciers-and-thawing-permafrost/>.
- Rennison, Joe. 2022. "War, Climate Change, Energy Costs: How the Wheat Market Has Been Upended." *The New York Times*, August 1, 2022, sec. Business.
<https://www.nytimes.com/2022/08/01/business/wheat-ukraine-war-market.html>.
- "Report of the World Food Summit." 1996. Food and Agriculture Organization of the United Nations. November 13, 1996.
<https://www.fao.org/4/w3548e/w3548e00.htm#adopt05>.
- "Republic of Sakha (Yakutia)." n.d. Scott Polar Research Institute. Accessed December 13, 2024.
<https://www.spri.cam.ac.uk/resources/rfn/sakha.html>.
- "Russia Believes Carbon Tax Will Contravene WTO Rules - Minister." 2020. Interfax. July 24, 2020.
<https://interfax.com/newsroom/top-stories/69378/>.
- "Russia Struggles to Secure Pipeline Deal with China." 2024. *Dragoman*. June 14, 2024.
<https://dragomanglobal.com/dragoman-digest-14-june-2024>.
- Schuur, Edward AG, A. David McGuire, Christina Schädel, Guido Grosse, Jennifer W. Harden, Daniel J. Hayes, Gustaf Hugelius, Charles D. Koven, Peter Kuhry, and David M. Lawrence. 2015. "Climate Change and the

- Permafrost Carbon Feedback.” *Nature* 520 (7546): 171-179. <https://www.nature.com/articles/nature14338>.
- Shamil Midkhatovich Yenikeeff, and Timothy Fenton Krysiak. 2007. *The Battle for the Next Energy Frontier: The Russian Polar Expedition and the Future of Arctic Hydrocarbons*. Oxford Institute for Energy Studies, August.
- Sherri Goodman, and Clara Summers. 2020. “Will Russia Weaponize Its Wheat as the World Combats the Coronavirus?” Text. *The National Interest*. July 18, 2020. <https://nationalinterest.org/feature/will-russia-weaponize-its-wheat-world-combats-coronavirus-165031>.
- Sophie Briquetti. 2021. “Security Implications of Climate Change: The Case of Permafrost Thaw.” Observer Research Foundation. May 12, 2021. https://www.orfonline.org/expert-speak/security-implications-climate-change-case-permafrost-thaw#_edn20.
- Streletskiy, Dmitry A., Luis J. Suter, Nikolay I. Shiklomanov, Boris N. Porfiriev, and Dmitry O. Eliseev. 2019a. “Assessment of Climate Change Impacts on Buildings, Structures and Infrastructure in the Russian Regions on Permafrost.” *Environmental Research Letters* 14 (2): 025003. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/aaf5e6/meta>.
- Streletskiy, Dmitry A., Luis J. Suter, Nikolay I. Shiklomanov, Boris N. Porfiriev, and Dmitry O. Eliseev. 2019b. “Assessment of Climate Change Impacts on Buildings, Structures and Infrastructure in the Russian Regions on Permafrost.” *Environmental Research Letters* 14 (2): 025003. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/aaf5e6>.
- “The Present State of the Russian Far East and Its Future Direction.” n.d. Government of Japan Cabinet Office. Accessed December 13, 2024. <https://www5.cao.go.jp/e-e/doc/russia2-e-e.html>.

- “The Putin Puzzle.” 2015. Natural Resources Defense Council. December 3, 2015. <https://www.nrdc.org/stories/putin-puzzle>.
- Times, New York, and Abrahm Lustgarten. 2020. The Great Climate Migration. New York Times Magazine New York. <https://pulitzercenter.org/sites/default/files/inline-images/jEu86t17dIVE7rPSH1JU9CYyVvZ8EZZKIfTzWyIVFCXzLHT62m.pdf>.
- Tynkkynen, Nina. 2010. “A Great Ecological Power in Global Climate Policy? Framing Climate Change as a Policy Problem in Russian Public Discussion.” *Environmental Politics* 19 (2): 179-95. <https://doi.org/10.1080/09644010903574459>.
- “Understanding the Threat of Arctic Permafrost Thaw.” 2019. European Commission Research and Innovation. June 19, 2019. <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/projects/success-stories/all/understanding-threat-arctic-permafrost-thaw>.
- Urban C. Lehner. 2021. “Could Russia Dominate World Agriculture?” *Asia Times*. February 21, 2021. <https://asiatimes.com/2021/02/could-russia-dominate-world-agriculture/>.
- V. Bogoyavlensky, I. Botoyavlensky, and T. Budagova. 2013. “Ékologičeskaja Bezopasnost' i Racional'noe Prirodopol'zovanie v Arktike i Mirovom Okeane.” *Burenie i Neft*. December 2013. <https://burneft.ru/archive/issues/2013-12/2>.
- Valerij Matycin. 2015. “Territorija Rossii Ežegodno Sokrašaetsja Na Plošad' Andorry Iz-Za Razmytija Beregov.” *Itar-Tass*. September 11, 2015. <https://tass.ru/sibir-news/2417561>.
- Vavilov, N. 1931. *Problem of Northern Agriculture, Materials of the Leningrad Emergency Session of Academy of Sciences of the USSR 25–30 XII1931*. Leningrad, Publishing House of Academy of Sciences

Yagova, Olga. 2019. "As Russia Expands Pacific Pipeline, a Third of Oil Exports Go East." Reuters, November 21, 2019, sec. Business. <https://www.reuters.com/article/business/as-russia-expands-pacific-pipeline-a-third-of-oil-exports-go-east-idUSKBN1XV1LA/>.

Yegorov, Yuri. 2023. "Risks from Transition to Low-Carbon Energies and Global Warming for FSU Countries." In *Global Challenges of Climate Change*, Vol.2, edited by Tesseleno Campos Devezas, João Carlos Correia Leitão, Yuri Yegorov, and Dmitry Chistilin, 17-30. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-16477-4_2.

Atıf Bilgisi/Citation

Shtavica, Muharem. "Evaluation of the Kosovo Crisis and NATO Intervention Using the Basic Principles of Realism (Neo-Classical Realism)". *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, c.5 s.2 (2024): 329-377. DOI: 10.58685/dsd.1481884

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article

**EVALUATION OF THE KOSOVO CRISIS AND NATO
INTERVENTION USING THE BASIC PRINCIPLES OF
REALISM (NEO-CLASSICAL REALISM)**

Muharem SHTAVICA¹

Abstract

The collapse of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY) began in Slovenia and Croatia, and this disaster was discharged into Bosnia and Herzegovina and ended up in the last bastion of Kosovo. One of the longest and most critical wars in the former Yugoslavia was the inter-ethnic conflict between Kosovo Albanians and Serbs. In particular, the most prominent humanitarian crisis that this paper will deal with concerns the period of 1998- 1999. The Armed Forces of the government of Serbia might be classified in the ranks of "defensive realism". The Kosovo Liberation Army (KLA) was struggling to protect the Albanian civilian population from the Milosevic regime, while Serbia was committed to preserving and attaining national security. In addition, there the principle of security dilemma because the KLA was declared a terrorist organization by state organs at that time. On the other hand, NATO's intervention in Kosovo, even

¹ Uluslararası İlişkiler Doktora Programı
Akdeniz Üniversitesi
memishtavica1@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1965-128X

though it was missioned to protect human values, additionally aimed at its geopolitical and hegemonic strategies in the world of the anarchic international political system. Yet, in the theory of international relations, this can be classified as a form of offensive realism. This article consists of two main parts: The first part aims to research the position of classical realism regarding the conflict in Kosovo using the main principles as they are; survival, self-help, and security dilemma, and the position of neoclassical realism, which focuses more on state agents and domestic policy and the reflection of these state variables toward the impact on the construction of foreign policies. The second part of this study focuses on criticisms of the realist school's criticism of NATO's intervention in Kosovo. The main purpose of this article is to investigate the position of realism claiming that; the exclusive monopoly in the use of power belongs to states. In addition, this study aims to illuminate the criticisms that realism uses against foreign interference in domestic affairs. Yet, states are major actors in the anarchic global system that possesses a sole monopoly over their people and sovereignty. Any domestic disturbance and intervention from abroad is strongly condemned and violates the principle of non-interference in the internal affairs of other sovereign states.

Keywords: NATO, Yugoslavia, Kosovo, Milosevic, Serbia.

KOSOVA KRİZİ VE NATO MÜDAHALESİNİN REALİZMİN (NEO-KLASİK REALİZM) TEMEL İLKELERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Öz

Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin (SFYC) çöküşü Slovenya ve Hırvatistan'da başladı, bu felaket Bosna Hersek'e sıçradı ve Kosova'nın son kalesine kadar ulaşmıştı. Eski Yugoslavya'daki en uzun ve en kritik savaşlardan biri Kosovalı Arnavutlar ile Sırlar arasındaki etnik gruplar arası çatışmaydı. Özellikle bu makalenin ele alacağı insani krizlerden en öne çıkanı 1998-1999 dönemini kapsamaktadır. Sırbistan hükümetinin Silahlı Kuvvetleri "savunmacı realizm" saflarında sınıflandırılabilir. Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO), Arnavut sivil halkı Miloseviç rejiminden korumak için mücadele ederken, Sırbistan, ulusal güvenliğini de korumaya ve sağlamaya kararlıydı. Buna ek olarak, KKO'nun o dönemde devlet organları tarafından terörist bir örgüt olarak ilan edilmesi nedeniyle güvenlik ikilemi ilkesi de söz konusudur. Öte yandan, NATO'nun Kosova'ya müdahalesi, sadece insani değerlerin korunması için değil, aynı zamanda anarşik uluslararası siyasi sistem dünyasında jeopolitik ve hegemonik stratejilerini de hedeflemiştir. Yine de uluslararası ilişkiler teorisinde bu durum saldırgan realizmin bir yapısı olarak sınıflandırılabilir. Bu makale iki ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm, klasik realizmin

Kosova'daki çatışmaya ilişkin pozisyonunu; hayatta kalma, kendi kendine yardım ve güvenlik ikilemi gibi temel ilkeleri kullanarak ve daha çok devlet aktörlerine ve iç politikaya odaklanan neoklasik realizmin pozisyonunu ve bu devlet değişkenlerinin dış politikaların inşasındaki etkisine yönelik yansımaları araştırmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın ikinci bölümü, Realist okulun of NATO'nun Kosova'ya müdahalesine yönelik eleştirilerine odaklanmaktadır. Bu makalenin temel amacı, güç kullanımında münhasır tekelin devletlere ait olduğunu iddia eden realizmin pozisyonunu incelemektir. Buna ek olarak, bu çalışma realizmin içişlerine yönelik herhangi bir dış müdahaleye karşı kullandığı eleştirileri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Oysa devletler, anarşik küresel sistemde kendi halklarına ve egemenliklerine karşı tekel konumunda olan başlıca aktörlerdir. Her türlü iç karışıklık ve dışarıdan müdahale şiddetle kınanmakta ve diğer egemen devletlerin iç işlerine karışmama ilkesini ihlal etmektedir.

Anahtar Kelimeler: NATO, Yugoslavya, Kosova, Miloseviç, Sırbistan.

Introduction: The Combination of Classical and - Neoclassical Realism in the Kosovo Crisis

Although Realism as a theory of international relations was established late in the mid-20th century, the roots of political realism, or as it is otherwise known as *Realpolitik*, date back to the ancient times of the Greek historian Thucydides. As a classic and central theory of international relations, Realism studies the interests of states and their unavoidable struggle for power. Furthermore, according to Classical Realism as interpreted by Hobbes and Machiavelli, states are the main actors in international politics (Hobbes 1992, Machiavelli 1992). In other words, just like humans who are selfish and eager in the pursuit and desire for power, states are also akin to humans and fight only for their interests (Hobbes 1996, Machiavelli 2003).

To understand the concept that human nature is always in search of strength and the desire for power, we need to look back into the writings of the 5th-century BC historian Thucydides. Although the island of Melos had some ancestral relations to the state of Sparta, during the Peloponnesian War, Melos decided to remain neutral and not mix with any side. This was for the purpose of escaping from the invasion. Thoroughly, in 416 BC, Athens occupied the island of Melos and conferred a powerful ultimatum to them; either surrender and pay tribute or they would be mercilessly ravaged by Athenian forces (Thucydides 2012). The inhabitants of Melos refused to surrender, so, the Athenians viciously destroyed the city, killing the men and, enslaving their women and children. Here follows the famous quote used by the Athenians: "...know as well as we do that right, as the world goes, is only in question between equals in power, while the strong do what they can and the weak suffer what they must." (Thucydides 2012). Perceiving the danger of the magnificent strength of Athens, Sparta panicked, fearing that this might be a failure for their state. In other words, the ruin of the *balance of power* and conflict of interest is the main cause of the outbreak of war. Likewise, in the case of the Kosovo War, Serbia, known until 2003 as the Federal Republic of Yugoslavia (FRY), was losing its *balance of power* to control the entire country, the economic crisis was skyrocketing, and Milosevic's supremacist slogans only divided people and incited hatred between Serbs and Albanians (Vučetić 2021). I would

like to compare Serbia with Athens of the time of Thucydides, when, in the famous dialog of the Peloponnesian War, the Athenians asked Melos Island to surrender or they would disappear. Likewise, The U.S. special envoy to the former Yugoslavia, Richard Holbrooke, addressed Milosevic in this frame: “Either you will accept the Peace Agreement in Rambouillet (Paris) and the stationing of 30,000 NATO peacekeeping troops in Serbia and Kosovo, or, NATO will start bombing the Serbian targets.” (Branson and Doder 1999). By all means, Milosevic’s obstinacy did not let go at all, and on March 24, 1999, NATO began its Operation Allied Force (Kosovo Air Campaign (March-June 1999) 2022, Scahill 2021).

For a state to be functional, it must have the rule of law, weapons, and a strong army (Machiavelli 1992). In his political essays about the *Prince*, Machiavelli stressed that diplomacy was undoubtedly one of the key instruments of state stability, especially the republican state. However, diplomacy should serve as a dynamic apparatus to increase state power. In addition, diplomacy cannot replace the role of military power and economic development. At the moment when foreign diplomacy conflicts with the most sublime state interests, such as *civic virtue*, then republican states must rely only on the use of force (Berridge 2001, 539-556). Straightforward, Machiavelli emphasized that a strong army was one of the most important elements for a state to succeed in international politics (Machiavelli 2003).

Milosevic's military presence against NATO could not even be compared. Indeed, the NATO bombing lasted for 78 days, but this could have ended even in a shorter period if it were not for civilians living on the ground (Zivanovic and Haxhijaj 2019). However, in *Realpolitik*, states that want to stay thriving and alive must give importance to power over norms and moral ethics. If a state wants to be in power for a long time, it must constantly be in war, invading, and dominating other countries. A country that does not move and remains sluggish has a short life. In his masterpiece *The Prince*, Machiavelli maintains that the ruler must be hard-hearted and show no grief or tenderness to others. If a monarch is good-natured and tender-hearted, others may abuse his kindness and thus not only fall from power but also have a notorious end (Machiavelli 1992). Milosevic is a classic example of a prototype of Machiavelli's realistic theory that the struggle for power and superior dominance over others is the main thing that a person and states should maintain. In other words: "Attack before you are being attacked"!

Thomas Hobbes asserts that 'Nature created people in the same form with physical body and logic' yet, in this life full of competition and struggle for survival, each human being tends to emerge triumphant over another (Hobbes 1992). It sometimes appears that someone is physically weaker than others, but this does not mean that they cease their ambitions and needs. The weak also secretly plot or collude with others to defeat the

strong.” (Hobbes 1996, Hobbes 1992). Among other things, Hobbes claims that “Distrust also results from inequality. If two people run after a single thing that they cannot have at the same time, this makes them enemies of each other, and each of them fights for their egos and survival.” (Hobbes 1992). It is a fact that wars do not happen every day, but one thing is true; the threat and fear of the enemy always originate in the human heart, and that is why people are always ready to face mysterious facts and insecurity (Balçı 2019, 119-146). Furthermore, according to Hobbes, three main causes drive people toward conflict and war: *competition*; *insecurity*; and *glory* and *honor* (Hobbes 1992).

As stated previously, wars do not arise every day; however, the fear of the enemy and the potential for war exist in the human heart. Naturally, humans are created with the inclination for combat and rampage, wrongdoing and robbery, and ego and survival. Hobbes points out that the birth of the *state* gives us a security for existence, sovereignty, and protection against foreigners and nemesis. In addition, a state weighs down and suppresses countless desires and requests that spin into the human mind. Nonetheless, the state itself is a creature of man, and just like man, the state and its rulers are eager for power and dominance. Therefore, it is a kind of equilibrium between demands and supplies and between war and peace (Hobbes 1992).

There is no significant contrast between people and states. People become jealous, run to defeat the others, and aspire to authority. States also use spies, military forces, and allies to attempt to conquer their enemies and emerge victorious. Likewise, states are also gripped by fear, sagacious either to enter or retreat from war and finally to sign peace agreements or conclude defeats and capitulation (Balçı 2019, 119-146).

Gideon Rose was the first scholar to introduce the term neoclassical realism, defining it in this way (Rose 1998, 146):

It explicitly incorporates both external and internal variables, updating and systematizing certain insights drawn from classical realist thought. Its adherents argue that the scope and ambition of a country's foreign policy are driven first and foremost by its position in the international system and specifically by its relative material power capabilities. This is why they are realists. They further argued, however, that the impact of such power capabilities on foreign policy is indirect and complex because systemic pressures must be translated through intervening variables at the unit level. This is why they are neoclassical.

Neoclassical realism, contrary to other schools like neo-realism, which focuses on the international system of political powers, also aims to analyze the domestic level and the individual agent toward international policies (James 2009, 45-63). Devlen and Özdamar, studying the perception of neoclassical realist theory, assert that; "leaders' attitudes toward the international system, and their concern with the *political*

survival and the maintenance of *large group identity* (the identity of a nation), are the main determining factors regarding the shaping of states' foreign policy during international crises." (Devlen and Özdamar 2009, 136-164). Furthermore, domestic variables were a major segment during the Kosovo crisis in 1999, which pushed Milosevic to take decision-making powers over foreign policy issues (Devlen and Özdamar 2009).

If we were to pose the question of; why Milosevic did not sit with the Albanian side to resolve the conflict in the Rambouillet Accords of 23 February 1999, according to Devlen and Özdamar, two main reasons. The first is the concept of *large-group identity*, and the second is *political survival* (Devlen and Özdamar 2009). *The large-group identity* concept, which was developed by Vamik Volkan, explains to us that: ethnicity, religion, and language are sharp senses that form the *identity* of a certain social group of people (Volkan 2004, 23-56).

Furthermore, Volkan identifies seven threads that form the large-group identity; however, for this study, we are interested only in two of them: "*chosen glories*" and "*chosen traumas*" (Volkan 2004, 47-52). The "*chosen glories*" that the Serbs are proud of must have been their medieval state during the Nemanjic Dynasty, which ended with the martyrization of Prince Lazar Hrebeljanovic. Whereas, the "*chosen trauma*" is linked with the Battle of Kosovo, which symbolizes the end of the then Serbian power and their submission to the Ottoman

Empire. This *trauma* was carried from generation to generation for 600 years until the last war in Kosovo, where the Serbs, as a sign of vengeance against the Ottoman Empire, mobilized the military apparatus, aiming to purge the Albanians in Kosovo and the Muslim Bosniaks in Bosnia, considering them as the last remnants of the Ottomans in the Balkans (Volkan 2004, 50).

Second, the logic of *political survival* is the fundamental motive that every leader seeks to retain power. Consequently, domestic and foreign policies that could lead to the dismissal of leaders from office will probably not be applied (Devlen and Özdamar 2009, 143-144). Nevertheless, Devlen and Özdamar affirm that in the course of inter-ethnic crises, political leaders benefit from an opportunity to preserve their political regimes. In other words, a political leader is likely to use cost-benefit analysis regarding the expected final result (Devlen and Özdamar 2009, 143-144). Hence, Milosevic anticipated that surrendering before the international community would undermine his power base and, as a result, put him on trial before the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). Also, perhaps the anxiety of being labeled a “traitor to the nation” might be another analogy that abstained Milosevic from responding to international recommendations. In short, *large-group identity* and *political survival* are two powerful concepts and two functional variables that have oriented the leader of the former Yugoslavia toward a restrictive foreign policy direction (Devlen and Özdamar 2009).

1. The Main Concepts of the IR Theory of Realism

1.1. Statism

Gilpin defined the concept of 'state' claims as follows: "State is an organization that provides protection and welfare for its citizens with all mechanisms of legitimacy and right over one territory. In addition, a state provides the basis for dispute resolution. The primary function of the state is to provide *security* and *insurance* against internal and external threats..." (Gilpin 1981). Realists maintain that nation-states are the main actors in international politics (Snyder 2004, 52-62).

States have a monopoly over the legitimate use of force to protect their citizens against threats from other states and entities. Ralf Dahrendorf asserts that a state is a "conflict group" (Dahrendorf 1959). Other conflict groups like tribes, labor unions, and guerilla bands, are also present, but the state is the major actor. The principle of a state is 'its territory' (Dahrendorf 1959). Every state is obliged to protect its sovereignty and territory with its will because no one comes from outside to protect it. Except for this, natural resources are scarce and limited, and states compete to obtain them. Thus, in the eyes of every country, an outsider can be a rival and a threat. Moreover, the main function of a state is the protection of sovereignty and its territory from inner and outer menace. In international relations, other actors have similar functions as states, such as; international organizations, nongovernmental organizations, and

commercial companies. However, none of these possess the autonomy and power that the state possesses. Concerning the state as a *holistic*, structural entity and the main actor in international relations, Stephen T. Hosmer contends that; Slobodan Milošević rejected to accept the Rambouillet Agreement in Paris for a couple of reasons: (a) He presumed that admitting the conditions at Rambouillet would jeopardize his dominion in the FRY; (b) State is the most crucial actor in international relations; thus, every party, be it governmental or non-governmental organization uninvited by state authorities, is in contradiction with International Law; (c) Milošević assumed that the bombing would be short and the state of Yugoslavia would overcome the difficult situation; however, this did not go parallel to his mathematical calculations and logic; (d) Milošević, also did not want his country to be invaded by a Western Alliance, such as NATO, which would impede future relations with its co-orthodox Slavic ally, Russia (Hosmer 2001).

In conjunction with this, Max Weber affirms that; the only legitimate monopoly that can exercise physical force toward its citizens within a certain and internationally recognized territory is a state (Smith 1986). Here I would like to make a comparison with the state machinery of Slobodan Milošević as the main *monopoly* of the government of Serbia, and the KLA, which at that time was declared as a terrorist (by Serbia and the international community) organization (Özerdem 2003, 79-101).

Furthermore, the importance of the state and the term *statism* lie in the fact that any type of organization or guerilla troops outside of state legitimacy is not accepted and does not enjoy the right to its activities.

1.2. Survival

One of the fundamental issues of a state in an anarchic environment is *survival*. All countries must increase their military arsenals to survive in an environment surrounded by enemies. In addition to military power, states must increase economic and men's power. After all, countries with large armies, such as China or the USA, must have strong economic power to feed these large numbers of soldiers (Snyder 2004, 55).

The importance of Kosovo for Serbia was viable from both historical and cultural perspectives, as well as in geopolitical and economic terms. Regarding the historical aspect, sources of information notify that the first medieval Serbian state created by the dynasty of Stefan Nemanjić included part of today's Raška/Rashka and Kosovo (Vickers 1998, 1-16). From the year 1180 until the famous Battle of Kosovo in 1389, which occurred between the Ottoman Empire and the Serbian Medieval Kingdom, Kosovo was headed by these administrative cities; Prizren, Skopje, Peja, Decani, and even Shkoder/Skadar, comprising a thriving part of Serbian culture and civilization (Vickers 1998, 1-16). As a matter of fact, the Battle of Kosovo, which took place on June 28, 1389, when the Ottoman army

conquered the Serbian forces, will become an immortal myth and historical memory for the entire Serbian people. Although defeated, the Serbs consider the Battle of Kosovo, put differently “Saint Vitus Day (Vidovdan)”, as their honorable and religious holiday because Prince Lazar Hrebeljanovic was martyred as a symbol of “Christ” and “*He has chosen The Kingdom of Heaven instead of the Kingdom of Earth*” (Malcolm 2002, 58-81). It is not for nothing that the Serbs call Kosovo the “*Heart of Serbia*” or the “*Jerusalem of Serbia*” because Kosovo is the site of their sacrifice for “Christ” and the foundation of their First Serbian State (Malcolm 2002, 58-81).

It is worth noting that Kosovo is divided into two geographical halves: the Eastern Kosovo region and the western region, which the Serbs call *Metohija*, translated from the old Greek language as the *land of the Monasteries*. The Metohija region also has rich endowments of farmlands, orchards, and renowned quality vineyards (Malcolm 2002, Vickers 1998). In short, for the Serbs, Kosovo is the cornerstone of their civilization, culture, religion, and centuries-old history (Malcolm 2002).

Although Kosovo has been one of the most underdeveloped provinces in the former Yugoslavia, it still has rich minerals and ores of zinc and nickel that have been quite lucrative during the former Yugoslavia but continue to be so even today (Becker 1998, 9-17). The Trepça Mine, which began

operating for the first time in 1920 by a British company during the period between the two great wars, was one of the largest suppliers of lead and zinc in Europe. In addition, the mine of Artana/Novo Brdo located in the southeast of Prishtina during the 1960s is said to have contained 60% of the aforementioned minerals in the entire territory of the former Yugoslavia and almost 100% of the Ni ores (Malcolm 2002).

Undoubtedly, it would be meaningless to say that the economy of Serbia depends on its autonomous province of Kosovo. The mere goal of the former leader of Serbia, Milosevic, to keep Kosovo under his yoke has been economic in nature, but one thing is undeniable; the historical past, natural resources, agricultural sector, and mountain tourism have been key elements that the Kosovo region had during its period as an autonomous province of Serbia.

In other words, realists are in contradiction when the question is posed as; do countries lean more toward the concept of *security* maximizers or *power* maximizers? The first group of *neorealists*, led by Kenneth Waltz, claimed that states always prioritize *security* over *power maximizing* (Waltz 1979). In this case, the *defensive neorealist* claims that states will never put their security at risk in exchange for the struggle for power and ascendancy. The opposite is the claim of *offensive neorealists*, headed by Mearsheimer, who claim that the goal of states is to reach a hegemonic position where no one will be able to

compete with them in the international context (Mearsheimer 2001). In addition, Mearsheimer maintains that states sometimes prefer to *bandwagon* with great power rather than *balance* their power (Dunne and Schmidt 2020, 130-144). This conclusion of offensive neorealists lies in their compatibility with the wars waged by the former FRY in Croatia, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo. First, the supreme goal of Serbia was to hegemonize the entire territory of the former Yugoslav republic and declare itself the sole state based on Serbian nationalism. Nevertheless, when the NATO Alliance decided to confront Serbia in the 1999 war in Kosovo, Serbia, considering the peril that its national security was compromised, accepted the ultimatum of the U.S. and NATO. In addition, it had no other choice but to withdraw its troops from Kosovo after 78 days of fighting (Zivanovic and Haxhiaj 2019). From this, we can realize that; *national* and *state security* precede tendencies for *maximizing power* and *hegemonic domination*.

1.3. Self-Help

According to realists, contrary to the domestic political system comprised of a hierarchy in which one side gives commands and the other obeys, international politics has only an anarchic system where no one is above the other. Domestic politics is centralized and has institutions and government. However, in international politics, we have no central authority, and the system is anarchic and decentralized. For that reason, all

states are obliged to be in a position to take care of themselves and not trust and depend on anyone except themselves. In compliance with the school of realism, it is also called a *self-help* principle. As Kenneth Waltz states The international imperative is to “*take care of yourself!*” (Waltz 1979). The purpose of creating military forces is reasonable because, in international politics, there is no authority higher than the state. In any emergency and attack from the outside, states intervene by *self-help* using military power (Balçı 2019, 119-146). Realists contend that the creation of interstate alliances is another way for states to *survive* and eliminate the risk of annihilation. However, in moments of war and instability, there is no warranty of not being damaged and knocked down. “Today we may be friends but tomorrow enemies”. The Molotov-Ribbentrop Pact is a good example of a famous slogan in international relations “There is no term such as eternal friends but rather eternal interests” (Gorodetsky 1990, 27-41).

Although Russia has been a staunch ally of Serbia in its political affairs, this does not mean that Serbia should rely entirely on Russia’s support. As mentioned above in the famous maxim that “there are no permanent friends but only permanent interests”, Serbia should also ensure its *self-help*. During the NATO bombings in 1999 and the KFOR’s intervention, Russia was not able to offer any assistance by enlisting in the war on behalf of Serbia against NATO. The most Russia could do was block UN decisions that were at the disadvantage of Serbia by

using the veto right. On the other hand, during the annexation of Crimea and Eastern Ukraine by Russian forces, Serbia maintained its position against the unilateral independence of Crimea because of its vulnerable question of Kosovo (Stradner 2023).

From the perspective of Serbia, envisaging the breakup of the former Yugoslavia, *self-help* could be the only notion in which they were preoccupied with the protection of the Serbian people and their territory outside the motherland. Approximately 24% of the Serb nationality lives outside their home country, mainly in the areas of Bosnia and Herzegovina (Rusinow 1991, 145). For the central government in Serbia, the only resolution to save their compatriots outside the territory of Serbia after the destruction of Yugoslavia was the formation of local administration in regions with a Serbian majority. To make it clearer, the creation of a decentralization system and the establishment of municipalities dominated by the Serbian community are the only possible solutions (Dalipi and Shala 2016, 1-28).

2. Balance of Power

One of the most basic concepts in international politics is the concept of *the balance of power*. States attempt to maintain the balance of power or always try to change it in their favor as the primary priority in international politics (Walt 1987). The Athenians' increase in military assets impaired power balance,

forcing Sparta to go to war with them. Therefore, the increase in power by one side and the fear of attack perceived by the other triggered states in wars and conflicts, which, in the terminology of international relations, is called a *security dilemma*. To put it differently, a *security dilemma* occurs when a state implements security measures for the protection of its territory and sovereignty and increases its military and men power. On the other hand, this is meant as a threat to the other actor, which naturally breaks the balance of power (Ersoy 2016, 159-186). According to Ali Balçı, when there is an alteration in the *balance of power*, states respond in three forms; first, when a state increases its military power, the other state, as a perception of fear, is also forced to increase that same power, which is called *internal balancing*; second, when a state is weaker than the enemy and cannot maintain the balance of power, it is forced to ally with the other more powerful actor, which in the literature of international relations is called *external balancing*; and third, when the second party is neither able to maintain the *internal balance* nor has any allies that could protect them from threats and possible attacks. On that occasion, the only binding solution is to enter the war with as much opportunity and potential as they have (Balçı 2019, 119-146).

If a state does not use one of the aforementioned balances of power methods, it later uses the *bandwagoning* strategy. Usually, weak states go after powerful ones to preserve their existence and shield themselves from the risk of attack. The

term *Bandwagoning*, is first applied by Kenneth Waltz in his monumental *Theory of International Politics*. Waltz used this concept as a counter-phrase for the balancing taxonomy (Waltz 1979). Notwithstanding, Schweller insisted that not only the weak states but also the revisionist states *bandwagon* the strongest and mighty ones. For example, with the collapse of the Soviet Union, many countries in Southeastern Europe joined the Western international organizations, namely, the EU and NATO (Schweller 1994, 72-107). Furthermore, *bandwagoning* does not mean just the *status quo* of the current power, but rather increases and benefits for their purposes. For instance, during WWII, Mussolini refused to join France and Britain's Allied Powers because Hitler promised him that the Mediterranean would become an "Italian Lake" in the future. Hence, expansionist politics were the main cause that Mussolini led the Nazi-Fascist ideology (Schweller 1994, 72-107). In addition, the *bandwagoning* term might be juxtaposed to the liberation of Kosovo from the centuries-old yoke of the Serbian repressive regime by the creation of an international alliance with NATO and the United States. It is known that during the Milošević regime, Kosovo lost the autonomy it had nourished since Tito's time. The war of 1999, the intervention of NATO forces, and the thorough contribution of the U.S. and the EU to gain independence have persuaded the Kosovo political elite to cling to the strong and cooperate closely, sometimes even under the commands of the great powers. Furthermore, *bandwagoning*

Western Powers would be a reward for Kosovo in the forthcoming EU visa liberalization process and full membership in NATO, the EU, and the UN.

3. Principle of the Security Dilemma

The *security dilemma* is one of the most important and outstanding analytical ideas in international relations. The most prominent scholars of this theoretical analysis are; Herbert Butterfield, John Herz, and Robert Jervis (Tang 2009, 587-623). An important point that must be clarified is that the *security dilemma* is related to *defensive* realism because it is a balancing scale between states against a common enemy. However, for *offensive* realism, the *security dilemma* is not worth much because war is inevitable between states competing to be superpowers (Tang 2009).

John J. Herz, when defining the *security dilemma* asserts as follows: “In anarchic society, individuals, groups of people, or states in general, have always been preoccupied and endangered by the attacks of others. To avoid or mitigate the risk of external attack, states accumulate power to defend themselves. On the other hand, the defensive side also perceives an increase in the arsenal for self-defense as a possible danger for sudden attacks. Thus, this uncertainty creates a *security dilemma*, where both the offensive and defensive sides compete for the accumulation of self-security and power increase.” (Herz 1950, 157). Robert Jervis elaborates on the theory of *security*

dilemma using the “Stag Hunt” game, which was first used by philosopher Jean-Jacques Rousseau. However, Jervis emphasizes that since the international system is anarchic and states do not cooperate, this results in mistrust between each other and continuous wars. Just like in the “Stag Hunt” if both hunters agree to cooperate to trap the stag, then both will be satisfied with plenty of meat for each other. But if one betrays his word, on that occasion both lose. To rephrase, Jervis points out that people tend to satisfy only their desires, look only at their interests, and cooperate less (Jervis 1978, 167-168). Butterfield has figured out the theory of the *security dilemma* as a “tragedy”. He states thus: “The greatest war in history could be produced without the intervention of any great criminals who might be out to do deliberate harm in the world. It could be produced between two powers, both of which were desperately anxious to avoid a conflict of any sort.” (Butterfield 1951, 19-20).

No one knows what a man carries and hides in his mind and heart. Still, Herbert Butterfield gives us a good example regarding the *security dilemma*, calling it differently as ‘Hobbesian Fear’ (Butterfield 1950). Jervis further argued that states cannot know their true purpose, whether they enrich their weapons for *defensive* or *offensive* purposes. Therefore, eliminating the ambiguity is impossible (Jervis 1978, 167-214). Imagine being with a person with whom you have had hostility and conflict for a long time, and now you are together in the

same room, both with a handgun in their hands. The best way to escape this difficult situation would be for both of them to throw their weapons out of the window, but it is very difficult for the mind to accept this. Because there is no guarantee that if you drop the gun first, he will also drop it. Even if both are negotiated to throw the weapon at the same time, there is a dilemma that the person in front of you might break this bargain and tighten his weapon firmly, where your end would be death (Balçı 2019, 119-146). Therefore, both parties are in a dilemma about their safety, and the only guarantee for their lives is holding a weapon in their hands. This example also applies to antagonistic interstate relations when each political leader attempts to increase power as a guarantee for the *worst case* that could happen to them if they are attacked by the enemy. Perhaps for a short time, the accumulation of power could be with a good purpose, but after a while, even a small incident could carry big consequences (Balçı 2019, 119-146).

When discussing the security dilemma, Barry Posen uses the phrase: *worst-case scenario*. This means that even if states proliferate their armaments for *self-defense*, this dilemma still carries uncertainty from other actors. Neo-realists like Posen, indicate that the *security dilemma* is structurally driven. Accordingly, states must be ready at any time to face possible surprises (Posen 1993, 28). In addition, Posen, taking the collapse of the state of Yugoslavia as the focus of his research, specifies that in the multi-ethnic states that are on the verge of

destruction, an “*emerging anarchy*” begins to appear where they have already lost the central authority and that the different ethnicities that live must provide security for themselves (Posen 1993, 27-47).

Inter-ethnic conflict began to take place in large proportions in the former Yugoslavia immediately at the end of the Cold War. During the 1990s, in the former Yugoslavia, apart from the economic crisis, civil defense and security were not safe, and *inter-ethnic* enmity was the biggest problem regarding the well-known phrase of the *security dilemma* (Baylis, Smith and Owens 2017, 1-20).

According to Barry Posen, the syndrome of the phrase “*inter-ethnic* conflict” conveys the message of *the security dilemma* theory (Baylis, Smith and Owens 2017). For example, during the *inter-ethnic* conflict in Kosovo, the expulsion of Kosovar Albanians as refugees from their homes was perpetrated more through apartheid instruments and propaganda, implemented by Milošević regime. Therefore, it is not necessary just to have heavy artillery like; tanks, combat planes, and helicopters, to evict a certain group of people (Baylis, Smith and Owens 2017). In the late 1980s and early 1990s, the *security dilemma* of the governmental power structures and the Serbian elite in Belgrade toward Albanians was expressed via negative propaganda in the media (songs and movies with nationalistic motives), newspapers, and public opinion. The commemoration

of the 600th anniversary of the Battle of Kosovo on June 28, 1989, in Gazimestan near the Kosovo Polje Field, was one of the most negative images Milosevic and his political corpus had used against Albanians (Vučetić 2021, 223–243).

In addition, it would be useful to illustrate an example of the war in Kosovo during the late 1990s. When the Serbian forces started attacking houses and innocent people, the Albanian diaspora and the local population of Kosovo called for the organization of a volunteer army that would protect noncombatant people and at least prevent the brutal aggression of Serbia. Albanian diaspora living in Europe, America, and elsewhere began to illegally supply the KLA light weapons for civilian families to protect themselves from the violence and attacks of Serbian paramilitaries (Koinova 2013, 433-453). After understanding this danger, Milosevic propagated his propaganda that he would increase the concentration of Serbian troops in Kosovo because there was a risk that the “terrorist organization of the KLA” threatened the FRY. In fact, with the first clash between the Serbian military forces and the KLA in 1997-99, the *security dilemma* among the parties increased. Yet, John Herz summarized the *security dilemma* as; increasing the national security of a state for self-defense means reducing the national security of another state, where the weaker state will also try to increase its power (Herz 1950, 157-180). The voluntary aid and supply of weapons to the KLA by the brethren Albania and its diaspora might have been elucidated by some as

an act of *self-defense* against the aggression of the Serbian paramilitaries. On the other hand, the Serbian state could perceive this as an *offensive* attack against its government. Accordingly, the complexity of the security dilemma is that for some can be apprehended as an *offensive* action, and for others as a *defensive* action (Posen 1993, 27-47).

To better understand the theory of *societal security dilemma* developed by Paul Roe, we must first clearly understand the importance of the term *identity*. Identity and *societal security* are a combination that produces the conceptuality of the *societal security dilemma*. Ole Waever stated that just as *sovereignty* is important for the survival of a state, *identity* is also the basis for the existence of a society. Namely, *identity*, as a broad notion, can be defined along several dimensions like; religion, language, and culture (Waever 1993, 17-41). Threats to the sovereignty of a state usually involve military attacks. However, the risk associated with a *societal identity* can be spread through different methods and dimensions. They might be *military* or *nonmilitary* (Waever 1993).

Paul Roe formulates the concept of a *societal security dilemma* in this way: “A societal security dilemma is expressed when one society increases its societal security (identity) where this might induce a reaction to the second society (fear that the first society can weaken the second society)” (Roe 2005, 56-75).

To be more precise, if a society, through *defensive* manners for security reasons, seeks to ensure its human well-being, e.g. education, healthcare, cultural nationalism, economic development, etc. this action can cause *misconceptions* for the opposite side, making the other take offensive action and create conflict (Roe 2005, 56-75). In addition, Roe claims that; “the security dilemma is a double-edged sword: a threat to the territorial integrity of a state posed by the demands of an ethnic minority for the protection of its collective cultural-linguistic identity, and the challenge to that identity posed by an *étatist* policy that is culturally monolithic and exclusivist.” (Roe 2005).

Language and religion are two important components that can identify the *identity* of a particular society. For example, Roe, researching the societal security dilemma between Serbs and Croats, has come across these results: Serbs who made up 12% of the population in Croatia, were the majority in the region of Serbian Krajina. In April 1990, when Franjo Tudjman was elected president of Croatia, an inter-ethnic conflict broke out, where the Serbs of Croatia demanded their rights to education in the Serbian language and the Cyrillic alphabet. On the other hand, the Croats, remembering the centralist and dominant politics of the Serbs during the periods of First (1918-1941) and Second Yugoslavia (1945-1992), raised the dilemma of social security trying to “Croatise” the population of the Serbian Krajina (Roe). Likewise, the sectarian difference between Catholic and Orthodox faiths is one of the culminating

issues that have created the conflict between Croats and Serbs (Roe).

Regarding the issue of Kosovo, the enormous demographic growth of Albanians has been a great dilemma for the societal security of the state of Serbia. For 43 years from 1948 to 1991, the Albanian population in Kosovo increased by 220%, whereas that of the Serbs increased by only 13% (Salihu 2018). The large increase in the population had alarmed almost the entire Serbian political elite, including the political theorist and thinker Dobrica Ćosić. Ćosić warned the Yugoslav government that if this issue is not taken seriously, Kosovo could secede one day from the hands of Serbia (Salihu 2018). The *societal security dilemma* can be demonstrated in other ways. For instance, an increase in linguistic influence and the addition of educational institutions can be perceived as a threat to another society. The granting of the autonomy of Kosovo by Tito in 1974, subsequently the formation of the University of Prishtina, and the official recognition of the Albanian language in parallel with the Serbo-Croatian state languages (Kosovo: The Jerusalem of Serbia, 1999) were not so easy for the Serbian government to accept at that time.

Moreover, Paul Roe states that if a certain society endangers another community, then, the threatened community can be defended through 'cultural, historical and linguistic nationalism'. This method is also called nonmilitary method

(Roe 2005). Milosevic applied this method in the 1990s in Kosovo, seeing the danger that the Serbian society was a minority while the Albanian community was the majority. In his famous speech in Gazimestan, Milosevic used *nonmilitary* means of defense linking the ‘glorious’ past of the Serbs to the Battle of Kosovo (Vučetić 2021, 223–243). Further, during the crisis, Milosevic used the nationalistic and separatist language of victimization addressed to the local Serbs, saying, “No one will ever dare beat you again!” (Branson and Doder 1999). This hate speech is also called the language of separation or alienation between “*we*” and “*others*”. Put another way, “your otherness brings my identity into question” (Roe 2005). In addition, according to Paul Roe, when a society notices that its *identity* is fading and weak, at that point, the need for a reconstruction of social *identity* is necessary. In fact, this is a rhetoric accompanied by myths and repetition of past history (Roe 2005). Waever postulated that the humiliation of one community could contribute to the rise of nationalism (Waever 1993, 17-41). Stereotyping a certain group of people and their denial of their right to language, education, and economic and socio-political rights boomerang in the process of revitalization, with large protests and claims for self-determination and autonomy (Roe 2005). As an example, we can mention the student mobilization in the demonstrations of 1968, 1981, and 1997, expressing dissatisfaction with the Yugoslav Communist regime demanding universities and recognition of Albania as an official

language, return of autonomy, and equal rights with other Yugoslav people (Archer 2022, 1-5). The lack of commonality between the governing power and different social groups creates *ethnic violence and societal security dilemmas*. This further fosters other dimensions of ethnic violence, which Roe mentions as deportation, ethnic extermination, and genocide (Roe n. d.).

To sum up, knowing that the international system is anarchic, the only preoccupation and concern of the states is to guarantee how to *survive* in this vortex full of enemies and competition for power and personal security. From the perspective of Serbia, envisaging the breakup of the former Yugoslavia, *self-help* could be the only notion in which they were preoccupied with the protection of the Serbian people and their territory outside the motherland. Approximately 24% of the Serb nationality lives outside their home country, mainly in the areas of Bosnia and Herzegovina (Rusinow 1991, 145). For the central government in Serbia, the only resolution to save their compatriots outside the territory of Serbia after the destruction of Yugoslavia was the formation of local administration in regions with a Serbian majority. To make it clearer, the creation of a decentralization system and the establishment of municipalities ruled by the Serbian community.

4. Realist Criticisms of NATO's Intervention in Kosovo

Concerning the U.S. hegemonic significance in the world, realists have asserted that NATO's carried-out intervention in

Kosovo has been nothing but an interest in the expansion of hegemonic structures against its Russian rival in the Balkans and beyond (SIVIŞ 2020, 87-101). Of course, American foreign policy would not stop only in Kosovo and the Balkans, but this region and the entire region would be very important assets for the country's geopolitical expansionism policy.

Robert Jervis points out quite well that, "requests for security focus are those attempts that activate a state to interfere into the domestic politics of another state, where the least it can achieve is to create ideology of buffer-zone there" (Jervis 1978, 167-214).

The gap created in the Balkan region during the period after the Cold War was more than necessary to be compensated with the humanitarian intervention of NATO for "moral values" at first glance and for long-term American interests in general (Baylis, Smith and Owens 2017, 1-20). Almost all realists agree that throughout history, the decisions that the states have taken in international politics have been of the nature of the national security interest, and this has continued until today, when states try to increase their power by not paying much attention to ethical issues as well as international norms (Buzan 1996, 47-65, Donnelly 2005, 30-52, Dunne and Schmidt 2020, 130-144). While the theory of liberalism protects the principle issues of ethical norms and humanitarian intervention, proponents of realism claim that the values of morality are not so important in

national interests. Realists emphasize that international law and norms are the creation of great powers. In other words, even though NATO and the United States have failed to get the approval of the UNSC to intervene in Kosovo, no one has been able to stop them from doing so (Baylis, Smith and Owens 2017, 1-20).

According to official declarations, the central objective of NATO's military intervention in Kosovo was; the continuous pressure of the international organization to stop Milošević's violence against civilians and end this brutal regime that consumed Yugoslavia in its last days (Kosovo Air Campaign (March-June 1999) 2022). Holzgrefe and Finnemore declared that NATO's intervention in Kosovo during the 1998-99 crisis, was merely a humanitarian intervention to end the violence and pressure that had been exerted in that area (Holzgrefe 2003, 15-52, Finnemore 2003). Furthermore, while some scholars of liberal and constructivist theories agree and accept the norms of *morality* and *responsibility to protect*, realists openly deny that humanitarian interventions maintain a particular purpose to save people's lives (Finnemore 2003). Realists find that NATO's intervention in Kosovo was a mask of the great powers, especially the USA, for their geostrategic interests in the Balkans. A large number of realist theorists assert that NATO's intervention in Kosovo was a military invasion that infringed on the fundamental principles of the international system, which are

sovereignty and territorial integrity (Deudney and Ikenberry 1999, 179-196).

Realists maintain that NATO's intervention in Kosovo cannot be called simply humanitarian aid. On the contrary, the U.S., fearing that a wider spreading conflict in the Balkans and Europe could spoil the hegemonic controlling balances and the issue of the international refugee crisis, were among the major reasons NATO intervened in Kosovo (Kushi 2013, 1-36). Concerning the NATO intervention condemnation in Kosovo, realist scholars claim that if it were for humanitarian issues and the protection of the lives of the civilians, then 10,000 civilians (mostly Albanians) would not have been killed during the first 11 weeks of NATO bombing. In other words, the murders and genocide committed against the civilian population during the 78 days of NATO bombings exceeded the casualties of the entire Kosovo-Serbia conflict (Kushi 2013). In any case, NATO officials have determined that the 10,000 murdered civilians in Kosovo were the perpetration of the harsh hand of the Milosevic regime, whereas the NATO bombardment casualties that occurred between 24 March 1999 and 10 June 1999 did not exceed the number of 527 victims killed (Kosovo: Civilian Deaths in the NATO Air Campaign 2000).

Additionally, realists have emphasized that NATO-allied countries do not put their soldiers in danger when conducting humanitarian interventions unless an enormous geopolitical and

economic interest is at stake (Wheeler 2000). Statistics demonstrate that since the first entry of KFOR troops in 1999 until 2019, that is, for 20 years, only 200 soldiers have lost their lives in the line of duty (KFOR in Kosovo – 20 years later 2019). Concerning the authorization that NATO did not receive from the UN Security Council to intervene in Kosovo, realists still contend that; even the law is a product of power politics, and no one could stop the U.S. and NATO from taking their actions (Baylis, Smith and Owens 2017, 1-20). NATO's military intervention in Kosovo testifies to the fact that the U.S. as a global hegemon has been the final arbiter in deciding this issue, something that even the UN could not be able to prevent (Baylis, Smith and Owens 2017).

If we take a look at the report of the NATO intervention in Kosovo, we will see that; out of 13 countries' aircraft flew, and of the 38,400 sorties that were carried out, 60% were of American origin. Furthermore, out of 10,484 air strikes, 80% were by the American army (The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned 2000). In other words, the United States had its interests in intervening in Kosovo, naming: the prevention of Russophile influence and expansionism politics in the Balkans. In countries where the Slavic language is spoken and members of the Orthodox faith dominate. The American military headquarters of the Kosovo Force (KFOR) called *Bondsteel*, located in Ferizaj (Kosovo), can accommodate up to 7,000 troops and is currently the largest

American base in the Balkans. The position of this base is so advantageous and strategic that it could control not only the three borders (Kosovo-Serbia-Macedonia) but almost the entire Balkan region (Camp Bondsteel 2020). Indeed, the U.S. before taking its actions in Kosovo, the United States calculated its *costs* and *benefits*. If the benefits are greater, then humanitarian intervention would be worthwhile. In the framework of the *cost-benefit* calculation, the following conditions are also included: the population of the host country, territory and geography, country's natural resources, and proximity to the American state. All of these above-mentioned parameters correspond to American interests. Kosovo, with a small territory and population but of exceptional importance in terms of geo-strategic and geo-political interests, was exactly in line with American foreign policy (Gilligan and Stedman 2003, 37-54).

Realist theorists have referred to several points regarding the humanitarian crisis in Kosovo. At the top of the reference point is the question of whether NATO's intervention in Kosovo was thoroughly conducted for humanitarian reasons or for other reasons. According to realists, NATO's intervention in Kosovo transgressed state borders, and a policy of nonintervention was guaranteed based on the Westphalia model. Second, NATO's intervention had no other purpose but to serve hegemonic and national interests (Kushi 2013, 1-36). Furthermore, the legitimacy of NATO's intervention was opposed by some powerful states in the world, such as China, Russia, and India,

having acted outside the authority of the UN, contrary to Article 2.4 of the UN Charter, which calls for the refrain of the use of force against any territorial unit of the independent state (Özerdem 2003, 79-101). Anderson maintains that NATO has even acted against its treaty. Article 5 of the NATO Charter postulates that “NATO will not intervene militarily unless is provoked or unless one of its members is attacked...” (Anderson 2000, 31-39). Still, in any case, if a NATO member is attacked; this issue should be first observed and consulted with the UN Security Council before the reaction is taken (Anderson 2000). Besides the breach of international law for non-intervention, NATO aerial operations also transgressed the cluster of other international conventions like; the destruction of religious and historical sites, the devastation of oil refineries, chemical plants, and so on. Many trustworthy organizations assert that a large number of weapons that have been used in the areas of Kosovo and other parts of the former Yugoslavia contain a large amount of depleted uranium (Anderson 2000).

To summarize, realism as a school of thought in international relations contends that the war in Kosovo is a typical example of the rule of the strong over the weak. In international *realpolitik*, powerful states always seek to dominate the weak. In this case, Serbia has tendered to take the Kosovo region under its direct control (with a heterogeneous population and completely different from central Serbia) and subjugate its autonomy, which was granted by the Yugoslav

Constitution in 1974. On the other hand, the military alliance of NATO in cooperation with the UN and the United States was the best *realpolitik* lesson regarding global hegemonic domination (Kushi 2013, 1-36, Baylis, Smith and Owens 2017, 1-20). Following the realist perspective, the inter-ethnic crisis in Kosovo could not be thoroughly perceived as a subject of ethical and humanitarian considerations. In war or any military intervention, there is no place for “moral and ethical values”. War is a national interest, be it in the domestic affairs of a state or any international organization such as the UN (Nardin 2009, 284-310). In this regard, realists strongly adhere that the United States masquerading under the “umbrella of NATO” was continuously calling for the “allegedly humanitarian” intervention. Serbia, on the other hand, continued its steps toward protecting sovereignty and territorial integrity. Realists also believe that Serbia and Milosevic have considered Kosovo as a centuries-old cradle, and the *status quo* should remain intact. On the contrary, the Albanian civilian population needed assistance from global powers such as NATO and the United States (Baylis, Smith and Owens 2017, 1-20). Finally, this military intervention demonstrates to us the fact that NATO (USA), as the sole hegemonic power in the world, has been the final arbiter in further decision-making processes in Kosovo (Baylis, Smith and Owens 2017). Conversely, Russia, as a historical and close ally of Serbia, had nothing to do but agree with this unpleasant scenario!

Conclusion

Niccolo Machiavelli and Thomas Hobbes, two greatest philosophers and political thinkers, claim that states are the main actors of international politics (Hobbes 1996, Machiavelli 1992). States, in many cases, behave like human beings (brutish and ambitious for power) and always seek domination over others. In this anarchic system of international politics, states first compete for *survival*, and as soon as they achieve this, they seek something more, which is *power maximizing* and domination. According to the realist theory, states are always in competition to achieve power and success. States can achieve this either individually or through alliances they form.

This research paper aimed to examine the attitudes of the realist school toward the last conflict in Kosovo and the intervention of NATO forces in March 1999. In the first part of this article, as seen up to now, we have used basic components of realism regarding the inter-ethnic crisis in Kosovo. For instance, the principle of *balance of power* has been as old as history since the time of the Greek philosopher Thucydides, when he used it in the Peloponnesian War. The state of Athens had imposed conditions on the Island of Melos; “Either surrender before the commandments that were required or the Athenian forces would intervene by force”. The well-known saying of Thucydides follows as a reason for this: “The strong do what they can and the weak suffer what they must”

(Thucydides 2012). By any means, this was also the final response of the US special envoy, Richard Holbrooke, to the compromise negotiations with Milosevic: “Either you will accept the ultimatum of the international community for peace talks in Rambouillet, or you will be bombed by NATO.” (Branson and Doder 1999). In addition, Milosevic lost the *balance of power* because the state he led was on the verge of collapse, both economically and politically. Serbia could also not rely too heavily on the theory of *bandwagoning* to align with Russia, since the bipolar system had already ended and Moscow had just emerged from a crisis of political impasse and economic stalemate. The sole way that Milosevic, the former Serbian leader, could rely on was through the principle of *self-help*.

Concerning the principle of *statism*, one of the reasons why Milosevic rejected to sit down with the Kosovo Albanian side for negotiations in Rambouillet is that the state is an exclusive monopoly and a holistic structure in decision-making processes and a major protector of sovereignty (Hosmer 2001). The Serbian leader characterized NATO’s international intervention as an invasion unauthorized by the state bodies of the FRY. The KLA, according to the political elite of Serbia, was a guerilla army (later on as a terrorist organization) that destabilized the state orders of FRY.

Regarding the neoclassical realist model of crisis behavior, Devlen and Özdamar claim that, in times of international crises and inter-ethnic conflict, state leaders constrain their decision-making processes in international politics to two main factors: *large-group identity* and *political survival* (Devlen and Özdamar 2009, 136-164). These two notions are intertwined with each other because political leaders who want to remain in power and legitimize their regime must fulfill the requirements of *a large-group identity*. In other words, Milosevic knew one thing for sure; he should never agree to sit at the negotiating table with the Albanians. This would also pose a risk for his epithet to be called “traitor of the nation”. Vamık Volkan (Volkan 2004) connects the sensational history of Serbia with the myths and glorifications inherited over the centuries by mentioning the notion of “*chosen glories*” which has to do with the glorious medieval Serbian state and “*chosen trauma*” for the historical bitterness associated with the Battle of Kosovo. As a result, for the Serbs, the Field of Kosovo is sacred, and the ‘Ottomans’ (Albanians and Bosniaks as two Muslim nations in the Balkans, in most cases were labeled by the Serbs as Turkicized or Muslimized Peoples) should not once again come to power (Malcolm 2002, Vickers 1998, Jagodić 1998).

Another interesting point that we have discussed in this research article is the principle of the *security dilemma*. Almost all scholars agree that the *security dilemma* describes the actions of one state to increase its security (building artillery and

creating alliances) causing reactions from other states, tending to make them more insecure, thus leading them to respond in the same way, creating a spiral of hostility (Butterfield, *History and Human Relations* 1951, Herz 1950, 157-180, Jervis 1978, 167-214). The proliferation of weapons for the KLA from neighboring Albania and the Kosovar Albanian diaspora in Europe and the United States created a *security dilemma* for the Yugoslav state bodies at that time.

In addition to material assets and armament insecurity, the Yugoslav state evoked fear and uncertainty in terms of *identity*. Professor Paul Roe has done a very good study on this topic and elaborates it in his his major study “*Ethnic Violence and the Societal Security Dilemma*”. In intra-state conflicts, *identity* is the most diverse issue in the terminology of the *security dilemma* (Roe 2005). Roe, concentrating on the study of the societal *security dilemma* of the Serbs in the region of Serbian Krajina in Croatia and the Hungarians in the region of Transylvania in Romania, emphasizes that the *identity* growth of a social group (minorities) can increase dissatisfaction and uncertainty for the majority population. In other words, state policy in the *homogenization* of a social structure by minimizing the rights of minorities and denying their cultural, linguistic, and religious rights is also called mutual *incompatibility*. This can lead to *inter-ethnic* conflicts. For example, radical nationalism in Serbian Krajina to restrict the use of the Cyrillic alphabet for Serbs by Croatian state nomenclature is a scheme for *ethnic*

violence and a social security dilemma (Roe n.d.). In the case of Kosovo, we can take the example of the high birth rate of the Albanian population, which threatened the disappearance of the Serbs. As part of this, the deportation of Kosovo Albanians from their homes and the creation of a humanitarian crisis during the 1999 conflict testify to *ethnic violence and the social security dilemma*.

Finally, the second part of this study addressed the perspective and criticism of the realists toward NATO's intervention in Kosovo. From what has been discussed so far, we see that the realists strongly uphold the criticism that NATO's intervention in Kosovo was not merely for humanitarian reasons but for ethical grounds. On the contrary, realists emphasize that NATO has invaded a sovereign state without respecting international laws and the UN Charter for the non-infringement of territories. Likewise, the great majority of realist researchers alluded that this intervention was transformed more to preserve American hegemonic geopolitical interests.

BIBLIOGRAPHY

- Anderson, Jack. 2000. "Kosovo and the Legality of NATO's Actions." *Irish Studies in International Affairs* 11: 31-39. <https://www.jstor.org/stable/30001910>.
- Archer, Rory. 2022. "Student Mobilisation in Kosovo: 1968, 1981 and 1997." *Sprawy Narodowościow.* 54: 1-5. DOI: 10.11649/sn.2627.
- Balcı, Ali. 2019. "Realizm." In *Uluslararası İlişkilere Giriş*, edited by Şaban Kardaş and Ali Balcı, 119-146. İstanbul: Küre Yayınları.
- Baylis, John, Steve Smith, and Patricia Owens. 2017. "The Globalization of World Politics 7e: Case Study: The 1999 Kosovo Crisis." In *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, edited by John Baylis, Steve Smith and Patricia Owens, 1-20. Oxford: Oxford University Press.
- Becker, Jens. 1998. "The Kosovo Conflict: Political and Socio-Economic Aspects." *Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe* 1(3): 9-17. <https://www.jstor.org/stable/i40130374>.
- Berridge, G.R. 2001. "Machiavelli: Human Nature, Good Faith, and Diplomacy." *Review of International Studies* 27(4): 539-556. DOI:10.1017/S0260210501005393.
- Branson, Louise, and Dusko Doder. 1999. *Milosevic: Portrait of a Tyrant*. Accessed 17.4.2024. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/first/b/branson-milosevic.html>.
- Butterfield, Herbert. 1950. *Christianity and History*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Butterfield, Herbert. 1951. *History and Human Relations*. London: Collins.
- Buzan, Barry. 1996. "The Timeless Wisdom of Realism." In *International Theory: Positivism & beyond*, edited by

- Steve Smith, Ken Both and Marysia Zalewski, 47-65. New York: Cambridge University Press.
- “Camp Bondsteel.” Accessed 28.10.2023. <https://www.army-technology.com/projects/campbondsteel/>.
- Dahrendorf, Ralf. 1959. *Class and Class Conflict in Industrial Society*. California: Stanford University Press.
- Dalipi, Samet, and Krenar Shala. 2016. “The Role of Decentralization on Security: Improvement and Peace-building in Kosovo.” *Friedrich Ebert Stiftung* 185: 1-28. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kosovo/13856.pdf>.
- Deudney, Daniel, and John Ikenberry. 1999. “The Nature and Sources of Liberal International Order.” *Review of International Studies* 25: 179-196. <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/8357287.pdf>.
- Devlen, Balkan, and Özgür Özdamar. 2009. “Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises.” In *Rethinking Realism in International Relations: Between Tradition and Innovation*, edited by Annete Freyberg-Inan, Ewan Harrison and Patrick James, 136-164. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Donnelly, Jack. 2005. “Realism.” In *Theories of International Relations*, edited by Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, and Mathew Peterson, 30-52. New York: Palgrave Macmillan.
- Dunne, Tim, and Brian C. Schmidt. 2020. “Realism.” In *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, edited by John Baylis, Steve Smith and Patricia Owens, 130-144. New York: Oxford University Press.
- Ersoy, Eyüp. 2016. “Realizm.” In *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, edited by Ramazan Gözen, 159-186. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Finnemore, Martha. 2003. *The Purpose of Intervention, Changing Beliefs About The Use of Force*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Gilligan, Michael, and Stephen John Stedman. 2003. "Where Do the Peacekeepers Go?" *International Studies Review* 5(4): 37-54. <https://www.jstor.org/stable/pdf/3186392.pdf>.
- Gilpin, Robert. 1981. *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gorodetsky, Gabriel. 1990. "The Impact of the Ribbentrop-Molotov Pact on the Course of Soviet Foreign Policy." *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* 31(1): 27-41. <https://www.jstor.org/stable/i20170693>.
- Herz, John H. 1950. "Idealist Internationalism and the Security Dilemma." *World Politics* 2(2): 157-180. DOI: 10.2307/2009187.
- Hobbes, Thomas. 1992. *Leviathan*. Translated by Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobbes, Thomas. 1996. *Leviathan*. edited by J.C.A. Gaskin. New York: Oxford University Press.
- Holzgrefe, J. L. 2003. "The Humanitarian Intervention Debate." In *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, edited by J. L. Holzgrefe and Robert O. Keohane, 15-52. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hosmer, Stephen T. 2001. *The Conflict Over Kosovo: Why Milosevic Decided to Settle When He Did*. California: RAND Corporation.
- Jagodić, Miloš. 1998. *The Emigration of Muslims from the New Serbian Regions 1877/1878*. Accessed: 18.6.2024 <https://journals.openedition.org/balkanologie/265>
- James, Patrick. 2009. "Elaborating on Offensive Realism." in *Rethinking Realism in International Relations: Between Tradition and Innovation*, edited by Annete Freyberg-

- Inan, Ewan Harrison, and Patrick James, 45-63. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Jervis, Robert. 1978. "Cooperation Under the Security Dilemma." *World Politics* 30(2): 167-214. <https://www.sfu.ca/~kawasaki/Jervis%20Cooperation.pdf>.
- "KFOR in Kosovo – 20 years later." *European Western Balkans*. Accessed 26.10.2023 <https://europeanwesternbalkans.com/2019/06/12/kfor-in-kosovo-20-years-later/>.
- Koinova, Maria. 2013. "Four Types of Diaspora Mobilization: Albanian Diaspora Activism For Kosovo." *Foreign Policy Analysis* 9: 433-453. <https://watermark.silverchair.com/9-4-433.pdf?token>.
- Kosovo Air Campaign (March-June 1999)*. Accessed 10.10.2023. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49602.html.
- Kosovo: Civilian Deaths in the NATO Air Campaign*. Accessed 15.4.2024. <https://www.refworld.org/reference/countryrep/hrw/2000/en/32567#:~:text=Human%20Rights%20Watch%20concludes%20on,occurred%20in%20just%20twelve%20incidents>.
- Kosovo: The Jerusalem of Serbia*. Accessed 14.6.2024. <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/balkans/overview/kosovo.htm#TOP>.
- Kushi, Sidita. 2013. "Divergent Perspectives on the Kosovo Crisis Through a Realist Lens." *Northeastern Political Science Association* 18: 1-36. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2718634>.
- Machiavelli, Niccolo. 2003. *The Art of War*. Translated by Christopher Lynch. Chicago: The University of Chicago Press.
- Machiavelli, Niccolo. 1992. *The Prince*. Translated by Robert M. Adams. New York: Norton & Company, Inc.

- Malcolm, Noel. 2002. *Kosovo: A Short History*. London: Macmillan.
- Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Nardin, T. 2009. "International Political Theory." In *Theories of International Relations*, edited by S. Burchill, A. Linklater and et.al, 284-310. New York: Palgrave Mcmillan.
- Özerdem, Alpaslan. 2003. "From a 'Terrorist' Group to a 'Civil Defence' Corps: The 'Transformation' of the Kosovo Liberation." *International Peacekeeping* 22(4): 79-101. <https://doi.org/10.1080/13533310308559337>.
- Posen, Barry R. 1993. "The Security Dilemma and Ethnic Conflict." *Survival* 20(4): 27-47. <https://www.jstor.org/stable/2539045>.
- Roe, Paul. 2005. *Ethnic Violence and Societal Security Dilemma*. London: Routledge.
- Roe, Paul. *The Societal Security Dilemma*. n.d. Accessed 14.6.2024. <https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/rop01/#txt21>.
- Rose, Gideon. 1998. "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy." *World Politics* 51(1): 144-172. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/326196/mod_resource/content/1/Rose_Neoclassical%20realism%20and%20theories%20of%20foreign%20policy.pdf.
- Rusinow, Dennison. 1991. "Yugoslavia: Balkan Breakup?" *Foreign Policy* 83: 145. <https://www.jstor.org/stable/1148723>.
- Salihu, Fitim. *The Politicization of Having Children*. Accessed 14.6.2024. <https://kosovotwopointzero.com/en/the-politicization-of-having-children/>.
- Scahill, Jeremy. "1999: NATO Bombing of Serbia and Montenegro." *The Intercept*. Accessed 10.10.2023

<https://theintercept.com/2021/04/27/biden-nato-bombing-serbia-montenegro/>.

- Schweller, Randall L. 1994. "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In." *International Security* 19(1): 72-107.
<https://www.jstor.org/stable/2539149>.
- SİVİŞ, Efe. 2020. "Foreign Policy Perspectives and Superpower Politics: Competition of U.S. and Russia over Kosovo." *TJSS The Journal of Social Science* 4(7): 87-101.
DOI:10.30520/tjsosci.688610
- Smith, Michael J. 1986. *Realist Thought from Weber to Kissinger*. Louisiana: Baton Rouge Louisiana State University Press.
- Snyder, Jack. 2004. "One World, Rival Theories." *Foreign Policy* 4(18): 52-62.
<https://foreignpolicy.com/2009/10/26/one-world-rival-theories/>.
- Stradner, Ivana. *Russia's Failed War Has Created an Opening in the Balkans*. Accessed 18.4.2024.
<https://foreignpolicy.com/2023/02/03/russia-serbia-ukraine-war-kosovo-vucic-putin-balkans/>.
- Tang, Shiping. 2009. "The Security Dilemma: A Conceptual Analysis." *Security Studies* 18(3): 587-623.
<https://doi.org/10.1080/09636410903133050>.
- The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned*. 2000. Oxford: The Independent International Commission on Kosovo: Oxford University Press.
- Thucydides. 2012. *The History of the Peloponnesian War*. Translated by Richard Crawley. Durham, North Carolina: Duke Classics.
- Vickers, Miranda. 1998. *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*. New York: Columbia University Press.

- Volkan, Vamık. 2004. *Blind Trust: Large Groups and Their Leaders in Times of Crisis and Terror*. Virginia: Pitchstone Publishing.
- Vučetić, Radina. 2021. "Kosovo 1989: The Abuse of the Kosovo Myth in Media and Popular Culture." *Comparative Southeast European Studies* 69(2-3): 223–243. DOI: 10.1515/soeu-2021-0043.
- Waever, Ole. 1993. "Societal Security: The Concept." In *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, edited by Ole Waever, Barry Buzan and et.al, 17-41. London: Pinter Publishers Ltd.
- Walt, Stephen M. 1987. *The Origins of Alliances*. Ithaca and London: Cornell University.
- Waltz, Kenneth N. 1979. *Theory of International Politics*. Long Grove: Waveland Press Inc.
- Wheeler, Nicholas J. 2000. *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. New York: Oxford University Press.
- Zivanovic, Maja, and Serbeze Haxhiaj. *78 Days of Fear: Remembering NATO's Bombing of Yugoslavia*. Accessed 1.5.2024. <https://balkaninsight.com/2019/03/22/78-days-of-fear-remembering-natos-bombing-of-yugoslavia/>.

Atıf Bilgisi/Citation

Ceyhan, Ulvi Yener. “2004’ten 2024’e Yirminci Yılında Avrupa Komşuluk Politikası’nın Siyasi Analizi”. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, c.5 s.2 (2024): 378-439. DOI: 10.58685/dsd.1513457

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article

2004’TEN 2024’E YİRMİNCİ YILINDA AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI’NIN SİYASİ ANALİZİ

Ulvi Yener CEYHAN¹

Öz

Avrupa Birliği Avrupa Komşuluk Politikasını hayata geçirdiği 2004’ten günümüze yirmi yıl geride kalmıştır. Avrupa Komşuluk Politikasının bu sürede değişen ve farklılaşan ihtiyaçlar çerçevesinde güncellenmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu durum ise, Avrupa Birliği’nin güney ve doğu komşuluk bölgesindeki ülkelere yönelik politikasını yenilemeyi gerektirmiştir. Bu süreçte Avrupa Birliği, komşu ülkeleriyle iyi ilişkiler tesis etmeyi hedeflerken, bu ülkelerin kendi normatif değerlerinin paylaşılması ile siyasi alanda Birliğe yakınlaşmasını bekler. Böylece Avrupa Birliği yakın coğrafyasında kendisiyle bütünleşmiş dost ülkeler halkası oluşturmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda araştırma yirmi yıllık sürede Avrupa Birliği’nin Avrupa Komşuluk Politikası ile bu siyasi hedefine ne ölçüde yaklaştığına yönelik siyasi analiz yapmayı hedefler. Bu çalışma uluslararası ilişkilerde kavramsallaştırılan yumuşak güç bağlamında analiz edilmektedir. Araştırmada test edilecek hipotez ise, yumuşak güç kavramı çerçevesinde Avrupa Komşuluk Politikasının tamamen başarılı bir dış politika olup olmadığıdır. Bu çalışma hipotezini savunmak için

¹ Avrupa Birliği Çalışmaları Disiplinlerarası Doktora Programı
Süleyman Demirel Üniversitesi
yenerceyhan@hotmail.com
ORCID:0000-0002-9923-1479

bir araştırmanın kapsamlı olarak irdelenmesini sağlayan nitel yöntemleri tercih eder. Bu bağlamda yabancı literatür temel ve resmi kaynaklar üzerinden taranmış elde edilen bulgular örnekler olaylarla test edilerek hipotez ispatında kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan netice ise, Avrupa Birliği'nin yumuşak güç bağlamında normatif değerleri aracılığıyla komşu ülkelere yönelik dış politikasının kısmen başarılı olduğudur. AB bu politikası ile doğu ve güney bölgelerine beklenen refahı ve huzuru getirememiştir.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Komşuluk Politikası, Bölgesel Girişimler, Güney Komşuluk Politikası, Doğu Komşuluk Politikası, Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği.*

POLITICAL ANALYSIS OF EUROPEAN NEIGHBOURHOOD POLICY IN IT'S TWENTY ANNIVERSARY FROM 2004 TO 2024

Abstract

Twenty years have passed since the European Union launched the European Neighborhood Policy in 2004. During this period, the European Neighborhood Policy has needed to be updated. This has necessitated a renewal of the European Union's policy towards the countries in its southern and eastern neighborhood. In this context, the research aims to make a political analysis of the extent to which the European Union has come closer to this political goal with the European Neighborhood Policy over a twenty-year period. The hypothesis to be tested is whether the European Neighborhood Policy has been a successful foreign policy tool or not. In order to defend its hypothesis, this study prefers qualitative methods. In this context, literature was reviewed through primary and official sources, and the findings were tested with case studies and used to prove the hypothesis. The conclusion of the research in the context of soft power is that in the European Union's foreign policy towards neighboring countries through its normative values has been partially successful. With this policy, the EU has failed to bring the expected prosperity and peace to the eastern and southern regions.

Keywords: *European Neighborhood Policy, Regional Initiatives, Southern Neighborhood Policy, Eastern Neighborhood Policy, The Future of the European Neighborhood Policy.*

EXTENDED ABSTRACT

The study aims to provide a political analysis of the European Neighbourhood Policy (ENP) over a twenty year

period. In the meantime, the European Neighbourhood Policy has had to be updated in the light of changing circumstances. Accordingly this policy is formulated as a response to changes of neighbourhood regions for south and east. In this context, the European Union has aimed to achieve political and economic transformation in neighbourhood countries by projecting this policy of shared normative values on these countries. Thus European Union expected to create friendly countries in its neighbourhood where these countries are aligned with and accomodated by this policy.

The main purpose of the study is to examine European Neighbourhood Policy over the course of twenty years. In this context, the study aims to provide a political analysis of the extent to which the European Union has moved closer to this political objective through the European Neighbourhood Policy over a twenty-year period.

The main problem of the study is the European Neighbourhood Policy not completely successful policy. Because this policy hasn't prevented the ongoing wars in the south: Palestinian- Israeli war and in the east: Ukraine- Russian war. Thus, the European Union has had to face the reality of this two wars in neighbourhood region. This has called into question the success or lack there of the European Neighbourhood Policy.

This study has also other issues that requires answers and interventions to search responses. One of the argument is that

European Neighbourhood Policy leads to an asymmetrical structure between the European Union and its neighbourhood countries. For this reason this policy, which doesn't offer a full membership perspective, has the difficulty of convincing the neighbourhood countries with EU normative values.

This study examines also another problem. Despite the EU's aspirations to become a global power, its foreign policy in the ENP perspective is controversial. In this context, this study questions how successful the ENP, the EU's external action instrument has been to achieve its global political objectives. The voice of criticism against the ENP does not only stem from academic world but also within EU itself. For this reason, the issue of criticism of the ENP is given a separate title in this study.

The EU has attached importance to Mediterranean-European cooperation since its inception. The EU has taken initiatives to keep its relations with the countries of the southern neighbourhood alive. Another question of this study that how valid is the ENP's commitment to the southern neighbourhood today.

The study has the limitation of evaluating the each neighbourhood countries separately. Instead, the ENP's southern and eastern neighbourhood policy is examined under regional initiatives to explore how the EU's foreign perspective has developed and functioned towards its neighbourhood countries.

With the ENP, the EU planned to bring democracy to neighbourhood countries through sharing of normative values and to create a ring of friendly countries integrated with itself through economic cooperation. One of important finding of the study is while it can't be meant that the ENP was an utterly failed foreign policy instrument. But today the EU is faced with the reality of two wars in the east and south neighbourhood regions.

Another finding is that today the ENP faces two majors obstacles: Palestinian- Israeli war and Ukraine- Russia war. Due to these ongoing wars, European normative values are being eroded. At the same time, the EU's goal of becoming a global power is losing credibility in the international community. As a result the ENP has failed to bring the economic prosperity and peace shared normative values that EU's promised to the neighbourhood over a period two decades.

Giriş

Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupa Birliği'nin (AB) 2004 yılında Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle iki Akdeniz ada ülkesinin birliğe tam üye olmasının ardından ilan edilmiştir. AB'nin bu genişlemesiyle birlikte doğusunda ve güneyinde yer alan komşu ülkelere yönelik komşuluk politikası oluşturma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. AB bu ihtiyacı karşılamak için doğusunda ve güneyinde yer alan ülkelerle komşuluk politikası çerçevesinde ortaklıklar kurmayı ve iş birliğini geliştirmeyi hedeflemektedir.

Bu çalışma, Avrupa Komşuluk Politikasını yumuşak güç kavramı çerçevesinde ele almayı amaçlar. Bu doğrultuda Avrupa Komşuluk Politikası ile ilgili nitel kaynak araştırması yapılarak konu araştırılmaktadır. Bu çalışmada ulaşılan nitel kaynaklar eleştirel yöntem kullanılarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışma, yirmi yıllık süre zarfında Avrupa Komşuluk Politikasını siyasi olarak analiz ederken elde ettiği veriler sonucunda AB'nin bu dış politika aracının eksik yönlerini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın ana hipotezi Avrupa Komşuluk Politikasının yirmi yılın sonunda komşuluk bölgesi ülkelerine yumuşak güç aracını kullanarak, normatif değerlerin paylaşıldığı demokrasiyi ve ekonomik refahı götüremediğidir. Çalışma bu hipotezi araştırırken diğer tartışma konularını ise şöyle belirlemektedir. Tam üyelik perspektifi sunmayan Avrupa Komşuluk Politikasının komşuluk coğrafyasındaki ülkeleri AB yumuşak güç bağlamında normatif değerleri ile ikna etmesinin zorluğu çalışmanın üçüncü bölümü Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında bölgesel girişimler ve açılımlar başlığında ele alınmaktadır. Yine bu bölümde çalışma, AB'nin Akdeniz ortaklığına verdiği tarihi önem bugün geçerliliğini korusa da Avrupa Komşuluk Politikasının güney komşuluk politikası günümüzde bu bölgedeki ülkelerde karşılık bulmakta mıdır? sorusuna yanıt aramaktadır. Dolayısıyla Avrupa Komşuluk Politikasının bu bölgedeki kısıtlarının neler olduğu üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışma, Avrupa Komşuluk Politikasını güney ve doğu komşuluk politikası olmak üzere ele almaktadır. Aynı bir çalışmanın konusu olması nedeniyle komşuluk bölgesini oluşturan ülkeler ayrı ayrı değerlendirilmemektedir. Bunun yerine Avrupa Komşuluk Politikası yumuşak güç bağlamında bölgesel perspektifte incelenerek, bu politikanın bölgeye nasıl yansıdığı ve işlediği araştırılmaktadır.

Bu çalışmanın araştırdığı bir diğer sorunsal ise AB'nin küresel güç olma hedefine ulaşmak için uygulamaya koyduğu dış politika araçlarından biri olan Avrupa Komşuluk Politikasının tartışmalı pozisyonudur. Bu durum çalışmanın dördüncü bölümde Avrupa Komşuluk Politikasına yönelik eleştiriler başlığında araştırılmaktadır. Bu bölümde yumuşak güç bağlamında AB'nin küresel siyasi güç olma amacına ulaşmaya çalıştığı Avrupa Komşuluk Politikasının başarısı irdelenmektedir.

Bu çalışma, Avrupa Komşuluk Politikasını dört temel başlıkta açıklamayı hedeflemektedir. Birinci başlıkta, uluslararası ilişkilerde yer bulan yumuşak güç kavramı üzerinde durulmaktadır. İkinci başlıkta AB'nin kendine özgü yumuşak güç araçlarından biri olan Avrupa Komşuluk Politikasının kapsamı üzerinde durulmaktadır. Bu doğrultuda Avrupa Komşuluk Politikasının coğrafi boyutu, doğuşu ve amaçları, ilkeleri-işleyişi, yenilenmesi ve finansmanı olmak üzere altı alt başlıkta ele alınmaktadır. Üçüncü başlıkta, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında bölgesel girişimlere ve açılımlara yer verilmekte,

konu AB'nin güney ve doğu komşuluk politikası olmak üzere iki alt başlıkta açıklanmaktadır. Dördüncü başlıkta, Avrupa Komşuluk Politikasına yönelik eleştiriler üzerinde durulmaktadır. Bu bölümün alt başlıklarında AB kaynaklı sorunlar, komşu ülkeler kaynaklı sorunlar ve Avrupa Komşuluk Politikasının geleceği konularına yer verilerek ele alınmaktadır.

1. Yumuşak Güç Kavramı

Güç kavramı uluslararası ilişkilerin en önemli konularından biridir. Güç kavramı eski çağlardan günümüze önemini koruyarak sürdürmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplini güç konusunu detaylı bir şekilde incelemekte ve bu alandaki çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çalışmalar neticesinde gücün iki boyutu vardır. Bunlardan ilki askeri ve ekonomik unsurların dahil olduğu zorlamaya dayanan sert güç kavramıdır. İkincisi ise kültür, siyasi değerler, dış politika, stratejik iletişim, ekonomik ilişkiler ve insani yardım gibi unsurların dahil olduğu ikna etmeye dayanan yumuşak güç kavramıdır.

Bu çalışma araştırma konusunu yumuşak güç kavramı kapsamında ele alıp Avrupa Komşuluk Politikasını bu güç kapsamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, Joseph S. Nye'nin 1980'lerin sonunda temelini ortaya attığı yumuşak güç kavramına (Nye 2005) atıfla yirminci yılında Avrupa Komşuluk Politikasını analiz etmeyi hedeflemektedir.

Joseph S. Nye, yumuşak gücü istediğini para vermeden ve zor kullanmadan kendi yanına gönüllü bir şekilde çekme becerisi

olarak tanımlamaktadır (Nye 2008, 94). Diğer bir ifadeyle yumuşak gücün kullanılabilmesi için gönüllerin fethedilmesi gerekmektedir. Bu fetih sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi için bu gücü kullanmak isteyen menşe ülkenin hedefteki ülkelerde hayranlık oluşturması gerekmektedir. Bu gücü kullanmak isteyen ülke tehdit etmeden, zor kullanmadan amaçlarının meşru olduğu konusunda hedef ülkeyi ikna ederek bir şeylerin yapılabilmesinin önünü açar (Akdağ ve Ekici 2017, 35). Nye'e göre yumuşak gücün unsurları: kültür, siyasi idealler ve dış politikadır (Nye 2005, 5). Bu unsurların gücü arttığı zaman ilgili ülkenin yumuşak gücü artmaktadır. Bu unsurların gücü ve inandırıcılığı azaldığı zaman yumuşak güç zayıflamaktadır.

Uluslararası siyasette yumuşak gücü kullanarak başarılı olmak isteyen bir aktör kendi değerlerine hayran olan, refahına ve ekonomik gelişmişlik seviyesine özenen diğer ülkeleri kendine çekmektedir. Bu doğrultuda yumuşak gücü kullanmak isteyen aktör uluslararası alanda gündem belirleme noktasında başarılıdır. Çünkü insanları zor kullanmadan ikna etmektedir. Yumuşak güç, oluşturduğu gündemi insanların başarılı bir şekilde kabul etmelerini sağlamaktadır (Akdağ ve Ekici 2017, 35). Yumuşak güç, herhangi bir açık tehdit olmadan kültür, değerler ve dış politika gibi soyut kapasiteye dayanmaktadır (Nye 2005, 14-16). Bu soyut unsurları kullanan yumuşak güç kararlarını şekillendirmekte, amaçlarını gerçekleştirme noktasında tercihlerini kabul ettirme becerisine dayanmaktadır (Volten 2016, 93). Yumuşak güç, inşa ettiği uluslararası söylemle kendi

çıkarlarını herkesin çıkarları olarak gösterir. Bu güç, ahlak ve kültürel alandaki söylemlerle global ölçekte öncü pozisyonunu korur. Yumuşak güç amaçlarının meşru olduğunu kanıtlamak için zor ve tehdit kullanmadan, ikna ve rıza yolunu seçerek, insanların gönüllerini ve beyinlerini kazanmaya odaklanarak başarılı olmayı seçmektedir (Akdağ ve Ekici 2017, 35-36).

AB yukarıda açıklanan yumuşak güç kavramını ve unsurlarını uluslararası siyasette başarılı bir şekilde kullanan önemli aktörlerden biridir. AB kurulduğu günden bu yana kendisinin bir barış projesi olduğunu ifade etmektedir. AB hedefinin barış ve istikrar ortamını çevresine yaymak olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda AB'nin dünya siyasetinde norm belirleme ve norm yayma görevini üstlenmiş yumuşak bir güç olduğu söylenebilir (Akdağ ve Ekici 2017, 39).

AB dış politikadaki hedefini “yumuşak güçten söz etmek ve koşulları eksiksiz yerine getirmek” olarak tanımlamaktadır (Rehn 2007, 179). Günümüzde AB uluslararası alanda gündem belirleme, küresel sorunlara yönelik çözüm geliştirme noktasında öncü konumunu sürdürmektedir. Ayrıca AB'nin uluslararası normların belirlenmesinde büyük bir katkı sağladığı açıkça gözlenmektedir (Akdağ ve Ekici 2017, 36-44).

AB'nin artan yumuşak gücünün diğer bir ölçütü, uluslararası sorunları çözmek için onun olumlu bir güç olduğu kanısıdır (Nye 2005, 81-83). Barışçıl sorunlarla kendi sorunlarının üstesinden gelen bir AB algısı küresel politikada

AB'nin baş aktörlerden biri olmasının yolunu açmaktadır. AB, kendi politik hedeflerini evrensel hedefler olarak algılayabildiği sürece AB eylemlerinin meşruluğu artmaktadır. Dolayısıyla, AB'nin uluslararası alanda eylemlerinin meşruluğu yumuşak gücünün artmasına neden olmaktadır. Ayrıca iletişim kanallarının geliştiği, siyasi farkındalığın arttığı ve ikna etmenin zorlaştığı bir dönemde AB politikalarının meşru kabul edilmesi AB'nin yumuşak gücünün göstergesidir (Akdağ ve Ekici 2017, 36-44).

Günümüzde AB yumuşak gücünü etkin bir şekilde kullanan bir aktör olmasına karşın, dış politikasını belirleyen bazı alanlarda yumuşak gücünün aşındığı gözlenmektedir. Bu alanlardan biri de çalışmanın konusu olan Avrupa Komşuluk Politikasıdır. AB, bu politikanın uygulanışında değerler ve çıkarlar ikilemi yaşamaktadır. Bu durum AB'nin yumuşak gücünü kullanarak istikrar ve barış ortamını komşu ülkelere yayma hedefini zedelemektedir. Nitekim Avrupa komşuluk bölgesinde devam etmekte olan savaşlar, AB yumuşak gücünün ters teptiği savunusunu gündeme getirmektedir. Tam da bu noktada çalışma, yirminci yılına giren Avrupa Komşuluk Politikasını AB yumuşak gücü bağlamında yeniden analiz etmeyi ve Avrupa Komşuluk Politikasına güncel bir bakış açısı sunmayı yerinde bulmaktadır.

2. Avrupa Komşuluk Politikasının Kapsamı

2.1. Avrupa Komşuluk Politikasının Coğrafi Boyutu

Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupa Birliği'nin güneyinde ve doğusunda yer alan on altı en yakın komşu ülkeyle ilişkilerini düzenleyen bir politikadır. Komşu ülkeler kapsamında güneyinde: Cezayir, Mısır, Tunus, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin, Suriye ve İsrail ülkeleri yer almaktadır. Komşu ülkeler kapsamında doğusunda: Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Moldova yer almaktadır. Rusya'ya anahtar bir rol biçilmesine rağmen bu politika kapsamında değerlendirilmemektedir.

Avrupa Komşuluk Politikasının coğrafi boyutunda doğu ve güney ülkeleri belirtildikten sonra, bu politikanın ortaya çıkış motivasyonuna kısaca değinmek yerinde olur. Buna göre Avrupa Komşuluk Politikasının AB doğu genişlemesi ile değişen sınırlarına yönelik oluşturulduğu kabul edilmektedir. Avrupa Komşuluk Politikası, bu doğrultuda yeni AB üyesi ülkelerle, sınır komşuları arasındaki yeni sınır ayrımlarının oluşmasından kaçınılmaktadır. Bu doğrultuda AB, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında komşu ülkeler ile daha güçlü hale getirilmiş refahı, istikrarı ve güvenliği hedeflemektedir. Avrupa Komşuluk Politikası, bu amacına ulaşabilmek için AB'nin normatif değerleri olarak kabul edilen yumuşak güç unsurlarından demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygıyı merkezine alır (European Commission 2024). Bir sonraki alt

başlıkta Avrupa Komşuluk Politikasının oluşum sürecine giden yol açıklanmaktadır. Bu politikanın yumuşak güç bağlamında AB resmî belgelerine nasıl yansıdığına bakılarak konuya giriş yapmak yerinde olacaktır.

2.2. Avrupa Komşuluk Politikasının Doğuşu ve Amaçları

AB'nin Orta ve Doğu Avrupa'ya yönelik genişleme kararına paralel olarak, Avrupa Komşuluk Politikasının temelleri 2003 yılında Daha Geniş Avrupa- Komşuluk: Doğu ve Güney Komşularımızla İlişkiler İçin Yeni Bir Çerçeve (Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours) belgesiyle atılmıştır. Belgenin Daha Geniş Avrupa adlı ilk başlığında, 1 Mayıs 2004 yılı itibariyle AB'nin yeni ve tarihi bir döneme gireceği belirtilmektedir. AB'nin 2004 yılındaki genişlemesiyle, bünyesinde yaklaşık 450 milyona yakın nüfusun yaşadığı 25 üye ülkeye ulaşmaktadır. Buna ilave olarak AB, yaklaşık 15,1 trilyon dolarlık gayri safi yurt içi hasılasıyla ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük ekonomisi olmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı 2024). Genişlemenin yarattığı bu etkilerle AB, Avrupa kıtasında siyasi, ekonomik ve coğrafi olarak ağırlığını önemli ölçüde arttırmış bir aktör haline gelmektedir.

Genişlemenin yarattığı bu dinamizm ile, AB'nin doğu ve güney sınırlarında bulunan komşu ülkeler ve Rusya'nın da içinde bulunduğu coğrafyanın tamamında 385 milyona yakın insan, AB

sınırları dışında kalmaktadır. Avrupa Komşuluk Politikasının amaçları Birliğe yeni katılan üye ülkelerin sınırlarında yer alan komşu ülkelerle daha sıkı ilişkilerin geliştirilmesinin önemi, güvenliğin sağlanması ve sürdürülebilir kalkınma gibi çıkarlarla açıklanmıştır. Bu sayede AB, yumuşak gücünü kullanarak komşu ülkeleriyle karşılıklı yararlar ve çıkarlar etrafında buluşturmayı hedefleyerek, bir dış politika çerçevesi oluşturmaya çalıştığı gözlenmektedir (Commission of the European Communities 2024).

AB, Daha Geniş Avrupa strateji belgesinin ardından bir yıl sonra “Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi” ile bu politikasının yöntemlerini ortaya koymuştur (İktisadi Kalkınma Vakfı 2021, 220). Bu bağlamda Avrupa Komşuluk Politikası; hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, insan ve azınlık haklarına saygı gibi ortak değerler ve çıkarlar çerçevesinde komşu ülkelerde siyasi ve ekonomik iş birliğinin geliştirilmesini hedeflemektedir (Commission of the European Communities 2024). Böylece AB normatif değerleri etrafında komşu ülkeleri ve kendini bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede AB'nin yumuşak gücünü kullanma gayesinde olduğu söylenebilir. AB Avrupa Komşuluk Politikası aracılığıyla komşu ülkelerin gönüllerini kazanıp, ikna yoluyla bu ülkeleri siyasi ve ekonomik olarak etkileyerek kendi yumuşak gücüne ulaşmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte Avrupa Komşuluk Politikası, komşu ülkelerle birlikte çevre, ulaştırma, güvenlik, terörizm,

silahsızlanma gibi konularda ortak çalışmalar yürütmeyi amaçlamaktadır (Aydın Düzgit 2009, 47).

2.3. Avrupa Komşuluk Politikasının İlkeleri

Avrupa Komşuluk Politikası açıklandığı 2004 yılından günümüze kadar olan yirmi yıllık sürede kendini yenileyerek politik varlığını sürdürmektedir. Bu politikanın yenilenmesi sürecine çalışmanın ilerleyen kısmında yer verilmektedir. Bununla birlikte, 2015 yılında yapılan düzenlemeyle Avrupa Komşuluk Politikasının ciddi bir şekilde ilerleyebilmesini sağlamak için üç temel ilke kazandırılmıştır. Bunlar sırasıyla koşulluluk ilkesi, farklılaştırma ilkesi ve sürece sahip çıkma ilkesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Koşulluluk İlkesi: Net bir tanımı olmamakla birlikte, komşu ülke tarafından yerine getirilen her koşulun AB tarafından ödüllendirilmesi olarak ifade edilebilir. Bu kapsamda AB tarafından vaat edilen ödüller: kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı olarak gösterilen dört özgürlük alanını kapsamaktadır (Kılıç 2023, 82). AB, ortak değerlerin komşu ülkeler tarafından benimsenmesi koşuluyla, ekonomik entegrasyon sürecinin hızlandırılacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla komşu ülkelerle siyasi ilişkilerin derinleştirilmesi, ekonomik ilerlemenin önkoşulu olarak değerlendirilmektedir (Kurtbağ 2014, 64).

Farklılaştırma (Differentiation) İlkesi: Komşu ülkelerin coğrafi konumları, ekonomik, siyasi ve sosyal durumları

birbirinden farklıdır. Dolayısıyla her ülkeye uyan tek bir araç (one size fits all) belirlenemeyeceği için farklılaştırma gereklidir. Böylece AB, her bir komşu ülkenin kendi özel ihtiyaçları ve öncelikleri doğrultusunda iş birliği modelleri belirleyebilme kapasitesine sahip olabilmektedir (Şahin 2015, 4).

Sürece Birlikte Sahip Çıkma İlkesi: Ortak değerler ve çıkarların AB ve ilgili komşu ülkeler tarafından doğru algılanması ve süreci birlikte yürütmeleri gerekmektedir. AB komşu ülkelerin değişen ihtiyaçlarını ve koşullarını göz önünde bulundurarak bu ülkeleri teşvik ederken, süreci diplomatik zeminde ilerletmeyi hedeflemektedir (European Commission 2024).

2.4. Avrupa Komşuluk Politikasının İşleyişi

Avrupa Komşuluk Politikasının işleyişinde Komşuluk ve Genişlemeden Sorumlu Genel Müdürlük (DG NEAR), Avrupa Komisyonu, AB Konseyi ve AB Dış İlişkiler Servisi (EEAS) gibi kurumlar aktif rol oynamaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında komşu ülkeler ile Ortaklık ve İş birliği Anlaşmaları (Partnership and Cooperation Agreements) ve Ortaklık Anlaşmaları (Association Agreements) yapılır. Bu anlaşmaların imzalanma sürecinde üç ana işleyiş takip edilmektedir. Buna göre sırasıyla ülke raporları, eylem raporları (actions plans) ve ilerleme raporları bu dış politika aracına kaynaklık eden, siyasi ve ekonomik alt yapıyı oluşturan metinler olarak karşımıza çıkmaktadır (Özgündüz 2023, 124).

Avrupa Komşuluk Politikası oluşum sürecinin ilk basamağı ülke raporlarıdır. Komisyon, komşu ülkenin ekonomik, siyasi, sosyal ve toplumsal durumunu açıklayan mevcut durumunu ülke raporlarında ortaya koymaktadır. Komisyon, bu raporlar aracılığıyla ülkenin değişen ihtiyaçlarını ve eksikliklerini tespit etmektedir. Bu raporlar eylem raporları için kaynak oluşturacağından doğru, tarafsız ve gerçekçi olarak hazırlanmaktadır. İnsan hakları ve temel özgürlükler bu raporların hukuki dayanağını oluşturmaktadır. Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve azınlık haklarına saygı, iyi yönetim ve pazar ekonomisi gibi ortak değerler komşu ülkeler ile AB arasındaki ilişkilerin dayandığı değerler olarak ülke raporlarında yer bulmaktadır (Özgündüz 2023, 125).

Ülke raporlarında Komisyon, hangi komşu ülkeyle ilişkilerin siyasi ve ekonomik olarak derinleştirileceğine dair görüşünü belirtir. Bu doğrultuda hazırlanmış olan raporlar ilgili komşu ülke ile yeni ilişkinin düzeyinin belirlenmesi açısından önemlidir. Komisyon, bu raporları Konsey'e sunar. Kabul edilmesi durumunda, Konsey ilgili komşu ülke ile eylem planı hazırlanmasına karar vermektedir (Kutlu 2015, 21-22).

Eylem raporları, her ne kadar ilgili komşu ülke ile hazırlanmış olsa da kaynağı itibariyle AB metinleri olarak kabul edilmektedir. Bu raporların hazırlanmasına kaynaklık eden ülke raporlarında komşu ülke ile belirlenmiş olan öncelikli alanlarda ilerleme yapılması hedeflenmektedir. Her bir komşu ülkenin

önceliği farklı olduğundan dolayı eylem raporları tek tip değildir. Ayrıca komşu ülkelerin AB normatif değerlerini benimseme ölçüleri de bu raporların hayata geçirilmesinde önem arz etmektedir (Özgündüz 2023, 126).

Eylem raporları altı ana unsur etrafında şekillenmektedir. Bu unsurlardan birincisi; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve azınlık haklarına saygı, iyi yönetim ve temel özgürlüklere saygının içinde olduğu ortak değerlere bağlılıktır. İkinci unsur; dış politika ve güvenlik konularını içeren krizlerin önlenmesi, kriz yönetimi ve ortak güvenlik tehditlerine yönelik birlikte hareket etmeyi planlayan daha etkili bir siyasi diyaloğun komşu ülkeler ile AB arasında tesis etmeyi amaçlamaktadır. Üçüncü unsuru ekonomik ve sosyal kalkınma politikaları oluşturmaktadır. Buna göre AB, ilgili komşu ülkeye tercihli ticaret ilişkilerin geliştirilmesi, mali ve teknik yardımların sağlanması, tarifelerin kaldırılması gibi ekonomik kolaylıklar sunmaktadır. Böylece komşu ülkenin AB ekonomik modeline yakınlştırılması hedeflenir. Dördüncü unsur bir önceki unsuru tamamlayıcı olarak ticaret ve iç pazara yöneliktir. AB ekonomik modeline yakınlştırılan komşu ülke ile AB arasında ticaretin serbestleştirilmesi gerçekleştirilecek ve iç pazar oluşturulacaktır. Ancak literatür de bu maddenin gerçekleştirilmesine yönelik şüphelerle yakınlşılan düşünceler mevcuttur. Nitekim AB ile komşu ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerinin farklı olmasından dolayı asimetrik bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu da iç pazarın kısa sürede hayata geçirilmesinin zorluğunu işaret etmektedir. Beşinci

unsur enerjidir. Eylem raporlarının en temel unsurlarından biri olarak kabul edilen enerji konusu, AB'nin yakın gelecekte enerji ithalatı oranındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Komşu ülkeler zengin hidrokarbon enerji kaynaklarına sahiptir. Dolayısıyla AB, komşu ülkelerdeki bu kaynakların güvenli yollardan kendi coğrafyasına getirilmesini planlamaktadır. Altıncı ve son olarak karşımıza ulaşım çıkmaktadır. Komşu ülkelerle ticaretin ve turizmin geliştirilmesi sayesinde insan hareketliliği sağlanmış olacak, bu da Pan- Avrupa ulaşım ağını destekleyecektir (Aydın Düzgit 2009, 48-49).

Eylem raporları yukarıdaki ana unsurlar etrafında belirlendikten sonra her bir komşu ülkenin önceliklerine göre planlanmakta ve AB tarafından teşvik edilmektedir. Eylem raporları ikili ilişkilerin yürütülmesi bağlamında önemli metinlerdir. Çok geniş konuları kapsayan bu raporlar üç veya beş yıllık olacak şekilde hazırlanarak ikili ilişkinin yol haritasını oluşturmaktadırlar. Bu süre zarfında komşu ülkenin göstermiş olduğu ilerleme veya gerileme Komisyon tarafından takip edilmektedir. Komisyon, değerlendirmesini tamamladıktan sonra ilgili komşu ülke hakkında ilerleme raporunu açıklamaktadır (Sönmez 2010, 119).

İlerleme raporlarının takibi ve değerlendirilmesi genişleme politikasında aday ülkeye yönelik hazırlanan raporlarla benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla, ilgili komşu ülkenin kaydettiği gelişim yıllık olarak takip edilmektedir. Avrupa Dışişleri ve

Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi öncülüğünde Komisyon tarafından açıklanmaktadır. İlerleme raporlarına yönelik Komisyon, ilgili komşu ülkenin sorunlarını göz önüne almaktadır. Bu bağlamda Komisyon, komşu ülkede normatif değerlerin ne derecede benimsenip uygulandığı/ uygulanmadığı yönündeki eleştirileri kabul etmektedir. Avrupa Komşuluk Politikası koşulluluk ilkesi gereğince, ilerleme raporlarının bir ödülü olarak komşu ülkelere sunulan vize muafiyetinin uygulanma şekli ise tartışmalıdır (Özgündüz 2023, 128).

AB, Avrupa Komşuluk Politikasının işletilebilmesi için eylem raporlarının uygulanabilmesine önem vermektedir. Eylem raporlarının unsurlarına baktığımız zaman AB'nin yumuşak gücünü kullanmakta olduğu görülmektedir. Böylece AB bu raporlar aracılığıyla komşuluk bölgesindeki eylemlerine meşruluk kazandırmaktadır. Komşuluk bölgesindeki ülkeleri normatif değerleri etrafında buluşturmayı amaçlayan AB, bu ülkeleri komşuluk politikasına dahil olmaları yönünde ikna etmeyi hedeflemektedir. AB, nihayet bu işleyişin ardından yumuşak gücünü komşuluk bölgesinde kullanarak bölgenin siyasi ve ekonomik yönden kendisine entegre olmasını planlamaktadır.

2.5. Avrupa Komşuluk Politikasının Yenilenmesi

Rusya'nın Ukrayna ve Kırım'daki askeri eylemleri, Rusya-Gürcistan Savaşı, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da Arap Baharı, Lübnan, Suriye ve Libya'daki iç savaşlar sonucunda ortaya çıkan göç hareketleri, Azerbaycan- Ermenistan savaşı ve halen devam

etmekte olan Filistin- İsrail savaşı ve Ukrayna- Rusya savaşı gibi son dönem gelişmeler Avrupa Komşuluk Politikasının yenilenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

AB, Avrupa Komşuluk Politikasının ilk revizyonunu 2011 yılında Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yaşanan Arap Baharı sonrasındaki gelişmelerden sonra yapmıştır (Yazgan 2015, 112). Bu doğrultuda Komisyon, aynı yıl Doğu Akdeniz için Demokrasi ve Paylaşılan Refah İçin Ortaklık (A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean) raporunu yayınlamıştır. Bu raporda, ilgili ülkelerin demokratik dönüşümlerini sağlamaları için gerekli olan kurumsal yapının inşa edilmesini için temel özgürlüklere odaklanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Raporun diğer hedefleri ise komşu ülkelerde yolsuzluğunun önüne geçilmesi, sivil toplumun güçlendirilmesi, zayıf- geri kalmış bölgelerdeki eğitim, sağlık sistemlerinin küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomik olarak desteklenmesi yoluyla kalkınmayı gerçekleştirmek olarak ifade edilmektedir (European Commission 2024).

Avrupa Komşuluk Politikası 2011 revizyon belgesi, Akdeniz coğrafyasında bulunan Arap devletlerine yönelik bir dizi yenilik ile insani yardım sunmasına rağmen, daha fazlası için daha fazla (more for more) yaklaşımını da beraberinde getirmiştir. Avrupa Komşuluk Politikasının farklılaştırma ilkesinin bir yansıması olarak kabul edilebilecek olan bu yaklaşıma göre, daha fazla reform yapan komşu ülke, AB

tarafından daha fazla mali destek alabilme modeli olarak tanımlanmaktadır (Yazgan 2015, 113).

Avrupa Komşuluk Politikasının ikinci revizyonu; ortak ülkeler, sivil toplum, akademi ve uluslararası kuruluşların dahil olduğu geniş katılımlı bir sürecin ardından 2015 yılında gerçekleşmiştir (European Commission 2024). Komisyon, aynı yıl Avrupa Komşuluk Politikasının Gözden Geçirilmesi (Review of the European Neighbourhood Policy) adlı resmî belgeyi yayınlamıştır. Böylece AB, komşuluk bölgesinde değişen şartlara yönelik bu politikasını güncelleyerek, cevap vermiştir.

Gözden geçirilmiş Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında bölgenin siyasi, ekonomik ve güvenlikle ilgili alanlarda istikrara kavuşturulması politikanın merkezinde yer almaktadır. AB her bir komşu ülkenin farklı yapı ve koşullara sahip olmasından dolayı ortak çıkarlar ve değerler etrafında komşu ülkelere yönelik farklılaştırma modelini kullanmaktadır. Ayrıca bu ilkeyle beraber koşulluluk ve sürece birlikte sahip çıkma ilkeleri de Avrupa Komşuluk Politikasının diğer ilkeleri olarak kabul edilmiştir.

Avrupa Komşuluk Politikasının gözden geçirildiği bu belgede AB komşu ülkeler ile iyi yönetim, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi ortak değerlerin paylaşılmasıyla ilişkilerini tesis etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda komşu ülkeler ile iş birliği için önerilen ortak öncelik alanları ise; istikrar için ekonomik kalkınma, ticaret, ekonomik modernizasyon-

girişimcilik, gençlerin istihdamı, büyüme için ortaklıklar, ulaşım-bağlantı, enerji güvenliği ve iklimden oluşmaktadır. Ayrıca belge, komşu ülkeler ile hassas konuları içeren güvenlik ve göç boyutunu ayrı başlıklarda ele almaktadır (European Commission 2024).

Avrupa Komşuluk Politikası gözden geçirilmiş belgesinin yeni bir unsur getirmediği yönünde eleştirilere maruz kalmaktadır. Ancak bu belgede her bir komşu ülkeye yönelik özel yaklaşımlar neticesinde farklılaştırılmış ortaklıkların kurulabileceğinin ifade edilmesi bu politikanın yenilikleri olarak kabul edilmektedir (Özgündüz 2023, 122).

Komisyon, AB'nin Dış ve Güvenlik Politikası İçin Küresel Strateji- Paylaşılan Vizyon, Ortak Eylem: Daha Güçlü Bir Avrupa (A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy- Shared Vision, Common Action: A stronger Europe) strateji belgesini 2016 yılında Konsey'e sunmuştur. Bu strateji belgesinde AB, ortaklarına güvenilir bir küresel güç ve güçlü bir güvenlik sağlayıcı olmayı sürdüreceği hedefini yansıtmaktadır. Küresel stratejinin komşuluk bölgesine odaklanması Avrupa Komşuluk Politikasına ayrı bir özellik katmakta ve bu politikayı hareketlendirmektedir (The Diplomatic Service of the European Union External Action 2024).

2.6. Avrupa Komşuluk Politikasının Finansmanı

Yumuşak güç unsurlarını kullanarak küresel güç olma ideali bulunan AB, Avrupa Komşuluk Politikasının finansmanına

ayrı bir önem vermektedir. Çünkü bu dış politika alanında güçlü finansman araçları sağlandığı takdirde, AB sadece komşuluk bölgesine değil aynı zamanda dünyanın geri kalmış ülkelerine yardım yapacak, normatif değerleri aracılığıyla yumuşak güç olarak dünya toplumlarını lehinde etkileyebilecektir.

Avrupa Komşuluk Politikası finansmanının adı zaman içinde değişikliğe uğramıştır. AB komşu ülkelere yönelik mali yardımlarını 2007 yılına kadar TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğuna Teknik Yardım) ve MEDA (Akdeniz Ekonomik Kalkınma Alanı) aracılığıyla sürdürmüştür. Bu yıldan itibaren Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (European Neighbourhood and Partnership Instrument: ENPI) adlı özel bir finansman aracına kavuşmuştur. 2014 yılında yapılan bir değişiklikle Avrupa Komşuluk Politikası finansmanının adı Avrupa Komşuluk Aracı (European Neighbourhood Instrument: ENI) olarak güncellenmiştir. 2021'den beri Avrupa Komşuluk Politikası finansmanının adı Komşuluk Kalkınma ve Uluslararası İş birliği Aracı: Küresel Avrupa (Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument: Global Europe- NDICI) olarak değiştirilerek günümüzde halen bu adla çalışmalarını sürdürmektedir (Özgündüz 2023, 138).

AB, 2021- 27 yıllarını kapsayan komşuluk programının oluşturulması sürecinde; partner ülkeler, üye ülkeler, sivil toplum, kadın ve gençlik organizasyonları, yerel yetkililer, özel sektör ve diğer bağışçıların diyalogu ve değerlendirmeleriyle yer

almaktadırlar. AB, orta ve uzun dönemli uluslararası iş birliği önceliklerini tanımladığı bu fonun kaynağında Avrupa Komşuluk Politikasının olduğunu belirtmektedir. Komisyon, komşu ülkelerin bu bütçeden faydalanabilmesi için gerekli prosedürleri onaylamalarının takibi yapar ve bunu yıllık ilerleme raporlarında hayata geçirmektedir. Komisyon, prosedürleri uygulamayan komşu ülkeler için ise özel ölçüler belirleyerek, Avrupa Komşuluk Politikasının işlerliğini takip etmektedir.

2007 yılından 2020 yılına kadar geçen sürede Avrupa Komşuluk Politikasının finansmanına ayrılan miktar artarak devam etmiştir. 2021- 2027 yılları için AB bütçesinden Komşuluk Kalkınma ve Uluslararası İş birliği Aracı: Küresel Avrupa için 79,5 milyar avro ayrılmıştır. Bu bütçe; coğrafi programlar, tematik programlar, acil müdahale mekanizmaları ve acil müdahale için gerekebilecek yedek bütçe olmak üzere dört kaleme bölünmektedir. Coğrafi programlar başlığı altında komşuluk politikası için yaklaşık 19 milyar avro ayrılmaktadır. AB, bu bütçeyi klasik komşuluk bölgesi olan güney ve doğu ülkelerinin yanı sıra, Sahra altı Afrika, Asya, Karayipler, Amerika ve Pasifik için de kullandırmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, Avrupa Komşuluk Politikasının coğrafi boyutu zaman içerisinde genişleyerek küresel bir boyut kazanmaktadır (European Commission 2024).

Komşuluk Kalkınma ve Uluslararası İş birliği Aracı, AB'nin dış eylem fonlarını oluşturan on aracın yedisini bir çatı

altında toplamıştır. Bu tematik araçlar şunlardır: Avrupa Kalkınma Fonu, Kalkınma İş birliği Aracı, Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı, İstikrar ve Barışa Katkı Aracı, Ortaklık Aracı, Dış Eylem için Garanti Fonu ve Avrupa Komşuluk Aracıdır (Center For Global Development 2024).

Avrupa Komşuluk Politikası, Komşuluk Kalkınma ve Uluslararası İş birliği Aracı: Küresel Avrupa finansman aracını komşu ülkeler ile paylaşılan ortak değerler çerçevesinde istikrar için ekonomik kalkınma, güvenlik ve göç- hareketlilik konularını öncelikli olarak belirlemektedir. Avrupa Komşuluk Politikası, bu alanlarda çalışmalarını sürdürmek için finansal aracını kullanmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Komşuluk Politikasının finansal eylemleri şu iş birliği programları ile karşımıza çıkmaktadır: Ortak ülkeler ile doğrudan iş birliğine gidilen ikili programlar, tüm ortak ülkeler ile bölgesel programlar, su- enerji- taşımacılık gibi alt yapı yatırımlarının finansmanı için komşuluk yatırım aracı ve değişim programı Erasmus+ ve üye devletler- komşu ülkeler arasında sınır ötesi iş birliği programları (European Commission 2024).

Yüksek Temsilci Josep Borrell, Komşuluk Kalkınma ve Uluslararası İş birliği Aracı: Küresel Avrupa için AB'nin bu araçla küresel zorlukların üstesinden geleceğini ve AB'nin küresel aktör olma hedefinin gerçekleştirilmesi yolunda önemli bir adım olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur (European Commission 2024). Genişleme ve Komşuluktan sorumlu yetkili

Oliver Varhelyi ise bu araç sayesinde AB'nin bölgeye yönelik oyun kurucu aktör haline geldiğini belirtmiştir. Varhelyi'e göre, AB, bu araç sayesinde doğuda ve güneyde ekonomik potansiyelin ortaya çıkmasını sağlayacak, dijital ve yeşil dönüşümler ile insani gelişmenin arttırılmasına katkıda bulunacaktır. Varhelyi, ayrıca bu aracın Batı Balkan coğrafyasına da fayda sağlayacağını ifade etmiştir (European Commission 2024).

AB yumuşak gücünü kullanarak küresel güç olma hedefi için Avrupa Komşuluk Politikasını bir dış politika aracı olarak belirlemiştir. AB bütçesi içinde dikkate değer bir finans kaynağını bu politikanın uygulanabilmesine ayırmaktadır. AB komşuluk bölgesinde yumuşak gücünü etkili bir şekilde kullanabilmek ve bu ülkelerde planladığı siyasi ve ekonomik altyapının kendisine yakınlaştırılmasını planlamaktadır. AB bu politikaya ayırdığı bütçenin miktarını zaman içerisinde değişen ihtiyaçlarına göre güncelleyerek bu alandaki hedefini gerçekleştirmeyi istemektedir.

3. Avrupa Komşuluk Politikası Kapsamında Bölgesel Girişimler ve Açılımlar

AB'nin yumuşak gücü bağlamında Avrupa Komşuluk Politikasını bir dış politika aracı olarak ne ölçüde kullandığı ve bununla dış politika hedefine nasıl katkı sağladığı bu bölümde değerlendirilmektedir. Avrupa Komşuluk Politikası ucunda tam üyelik hedefi olmayan ancak kapıyı da kapatmayan, AB'nin güney ve doğu komşu ülkelere yönelik uyguladığı bir dış

politika enstrümanıdır. Bu bağlamda AB, bu politikasını güçlendirmek ve bölgesel iş birliğini geliştirmek için bölgesel girişimlere ve açılımlara yönelmiştir. AB, yumuşak gücü bağlamında normatif değerlerini kullanarak, güney ve doğu komşu ülkelerinin mevzuatlarını, standartlarını ve ekonomik alt yapılarını AB üye ülkelere yakınlaştırmayı hedefleyen reformların yapılmasını amaçlamaktadır (Özgündüz 2023, 188).

AB dış halkasını oluşturan komşu ülkelere tam üyelik hedefi sunmadan, bölge ülkeleri ile bütünleşmesini gerçekleştirmeyi planlamaktadır. AB, ortak değerlerin birlikte paylaşıldığı bu geniş coğrafyadaki farklı dinamiklere sahip komşu ülkeleri bir platformda toplama amacını güderken; güvenlik, enerji, göç, ticaret gibi iş birliği alanlarında asimetrik bir yapı oluşturmaktadır. AB tam üyelik perspektifi sunmayan bu politikasıyla komşuluk coğrafyasındaki ülkeleri yumuşak gücünü kullanarak etkilemeyi hedeflemektedir. Fakat AB'nin bu amacına rağmen komşu ülkeleri normatif değerleri ile ikna etmesinin zorluğu bu bölümde tartışılmaktadır. Bu bağlamda konu çalışmanın kısıtlılığını da göz önüne alarak güney ve doğu komşuluk politikası olmak üzere iki alt başlıkta ele alınacak, fakat ayrı bir çalışmanın konusu olması nedeniyle komşuluk bölgesini oluşturan ülkeler ayrı ayrı değerlendirilmeyecektir. Bunun yerine Avrupa Komşuluk Politikasının güney ve doğu komşuluk politikası bölgesel girişimler ve açılımlar altında incelenerek, AB'nin komşu ülkelere yönelik dış politika perspektifinin nasıl gelişim gösterdiği ve işlediği araştırılmaktadır.

3.1. Güney Komşuluk Politikası

Avrupa Komşuluk Politikası bağlamında güney ülkeleri: Fas, Filistin, Cezayir, Mısır, Ürdün, Lübnan, Libya, Suriye, Tunus ve İsrail olmak üzere on ülkeden oluşmaktadır. AB'nin Akdeniz'e yönelik siyasi, ekonomik ve güvenlik çıkarları vardır. AB'nin doğu komşuluk politikası 2009 yılında açıklanmasına rağmen, güney komşuluk politikasının geçmişi 1961 yılına kadar götürülebilir. AB'nin zaman içinde değişen çıkarları bölgeye yönelik politikasını yenileme ihtiyacı doğurmuştur.

AB'nin Akdeniz- Güney ile olan ilişkileri şu dönemlerde incelenebilir:

- 1961-1972 Akdeniz Politikasında İlk Dönem: Global Akdeniz Politikasının benimsendiği döneme kadar olan sürede Topluluk, eski kolonyal geçmişinden kurtulan Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerini diyalog çerçevesinde yeniden tesis etmek üzere yapıcı bir iş birliği süreci oluşturmayı hedeflemiştir. Topluluk, Akdeniz ülkelerine serbest ticaret, gümrük muafiyeti ve kotaların kaldırılması gibi ekonomik kolaylıklar sunmaya çalışmıştır. Topluluk açısından o dönemdeki ticari mevzuatın uygulanma biçiminin eksikliği ve dış politika konularında ortak perspektifin bulunmayışı gibi kısıtlayıcı nedenlerin varlığı bölgeye yönelik beklenen etkiyi yaratamamıştır. Yine de Topluluk, Akdeniz ülkeleri ile tercihli olmayan ticari anlaşmalar tesis etmesine rağmen, bu ülkelerin

Topluluk ile gerçekleştirdikleri ticarete makas onların aleyhine açıldığı için bu anlaşmalar ticari ihtiyaçları karşılama konusunda uzak kalmış, Akdeniz ülkelerinin sosyo-ekonomik kalkınmalarına katkı sağlamamıştır (Kurtbağ 2003, 74-75).

- 1972- 1991 Global Akdeniz Politikası: Topluluğun bu politikası bir önceki dönemde bahsedilen eksikliklere cevap niteliğinde hazırlanmış olduğu ifade edilebilir. Bu politika ile Topluluk, Akdeniz ülkeleriyle ikili ilişkiler kurmak yerine, bölgesel bir girişim geliştirmeye çalışmıştır. Topluluk ilk kez Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT) prosedürlerine uygun olarak Akdeniz ülkeleri ile ticari, ekonomik ve parasal müzakereler gerçekleştirmiştir (Oğurlu 2021, 238). 1989 yılına kadar uygulanması planlanan Global Akdeniz Politikası bu tarihe kadar yaşanan 1973 Arap- İsrail Savaşı ve sonrasında petrol krizi, yine aynı yıl Topluluğa tam üye olan Birleşik Krallık'ın bu politikaya yönelik olumsuz tutumu ve 1980'lerde Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in üyeliğinin ardından girişim başarısızlığa uğramıştır. Topluluğa yeni katılan bu ülkelerin tarım ürünleri üreticisi ve ihracatçısı olmaları, Akdeniz komşu ülkelere verilen tavizlerin çalışmamasına sebebiyet vermiştir. Bu durum iç talebin Akdeniz'deki yeni üye ülkelere karşılanması sonucunu doğurmuştur. Politikanın işletilebilmesi için Topluluktan Akdeniz komşu ülkelere yönelik tavizlerin

arttırılması fikirleri yükselse de Komisyon, politika değerlendirme raporunda bu politikanın başarısız olduğu sonucuna varmıştır (Kurtbağ 2003, 77-79).

- 1991- 1995 Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası: Global Akdeniz Politikası'nda yaşanan bu başarısızlık Birliği durdurmamıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra Birlik bu yönde çalışmasını Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası ile sürdürmüştür. Bu politika kapsamında Ortadoğu ülkelerine yönelik mali yardımların arttırılması planlanmıştır. Ayrıca bu politika Akdeniz ülkeleriyle demokrasi, çevre, insan hakları gibi konularının geliştirilmesini hedeflese de başarısızlığa uğradığı savunulabilir (Kızıllıkan 2018, 84). Finansman yetersizliği, Birlik üye devletlerinin ortak Akdeniz politika geliştirme konusundaki farklı tutumları, Akdeniz ülkelerinin korumacı politikaları ve göç konusunda Birlik içinde "AB yardımları güneye, göçler ise kuzeye gidiyor" (Kurtbağ 2003, 80) ifadesi politikanın başarısızlığını gözler önüne sermektedir.

- 1995 Avrupa- Akdeniz Ortaklığı: Barselona Süreci: Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra ortaya çıkan yeni güvenlik tehditleri Barselona sürecine giden kapıyı aralamıştır. AB'nin Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru genişleme planında Akdeniz'in ihmal edilmemesi anlamında önemli olan Barselona Bildirgesi, AB üyeleri ile Türkiye, Güney Kıbrıs, Tunus, Cezayir, Mısır, İsrail, Lübnan, Fas, Malta, Ürdün ve

Filistin yönetimin dahil olduğu ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Barcelona Bildirgesinin siyasi diyalog ve güvenlik ortaklığı unsuru öncelikli alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Bildirge üç başlığın ilkinin bu konuya ayırmaktadır. İkinci bölüm ekonomik ve mali alanlarda iş birliğini, üçüncü bölüm ise sosyal, kültürel ve beşerî alanlarda ortaklığı öngörmektedir (Kızıllıkan 2018, 85). AB, bu bildirgeyle daha öncekilerinden farklı olarak sosyal, kültürel ve mali konularda yeni açılımlar eklemiştir. Ayrıca bu bildirgenin bir diğer özelliği ise, ilk kez Akdeniz ülkelerine yapılacak yardımlar, normatif değerlerin kabul edilip geliştirilmesi ölçüsünde sağlanacaktır (Kurtbağ 2003, 83). Bundan sonra karşımıza sıklıkla çıkan koşulluluk ilkesi temellerinin bu bildirgeyle atıldığını ifade edebiliriz. Akdeniz ülkeleri açısından AB normatif değerlerinin uygulanması koşulu, iyi ilişkilerin tesis edilmesine ve yardımların önünün açılmasına sebebiyet vermektedir. Nitekim bu koşul Avrupa Komşuluk Politikasının hayata geçirildiği 2004'ten 2024'e kadar olan yirmi yıllık sürede AB'nin komşu ülkeleriyle ilişkilerini belirleyen ana odak konularından biri haline getirilmiştir.

- 2004 yılında Akdeniz ve Doğu Avrupa ülkeleri Avrupa Komşuluk Politikası bünyesine dahil edilerek varlığını sürdürmektedir.

• 2008 Akdeniz İçin Birlik: Fransa'nın öncülüğünde, AB'nin Akdeniz politikalarının devamı olarak, Barcelona Bildirgesi'nde belirlenen ortak hedefler çerçevesinde ortaya çıkarılan bir girişimdir (Kınacıoğlu 2015, 144). Kabul edildiği dönemde 27 AB üyesi ülkesiyle beraber Arnavutluk, Bosna- Hersek, Türkiye, Monako, Karadağ, Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, Filistin, Moritanya, Lübnan, Suriye, Ürdün ve İsrail'in de dahil olduğu 15 ülkeden oluşmaktadır. Libya ise gözlemci statüdedir. Bir genel sekreteri bulunan birliğin merkezi Barcelona'da yer almaktadır. AB, Akdeniz için Birlik sekreteryasına önemli bütçe sağlarken, Avrupa Komşuluk Politikası ile etkileşim içinde olmasına dikkat etmektedir (Özgündüz 2023, 189). Akdeniz için Birlik; Akdeniz'de kirlilik ile mücadele edilmesi, sivil toplumun geliştirilmesi, güneş enerjisi yatırımlarının teşvik edilmesi, kara- deniz ve demir yolu bağlantılarının kurulması mevcut olanların güçlendirilmesi, küçük- orta büyüklükteki işletmelerin desteklenmesi ve Slovenya'da bir Avrupa- Akdeniz Üniversitesi'nin kurulmasını içeren altı pratik amacı bulunmaktadır (Akça Ataç 2012, 10). Akdeniz için Birlik, bir taraftan, Fransa'nın eski sömürge geçmişi, ekonomi ve istikrardan ziyade siyasal alanda iş birliğini ön plana çıkarması nedeniyle Arap ülkelerinde karşılık bulmamakla birlikte, AB'nin Filistin- İsrail çatışmasının çözümü için inisiyatif almaması bu girişimin önündeki en önemli iki sorun olarak yer

almaktadır. Akdeniz için Birlik, diğer taraftan AB'nin dış politika yapım sürecinin karmaşıklığı, ortak dış politika oluşturması önündeki üye devletlerin farklı söylemleri ve kendi iç sorunları nedeniyle gölgede kalmıştır. 2011 yılında yaşanan Arap Baharı hareketi ise, AB'nin Akdeniz'e yönelik tarihi siyasi işlevinin başarısızlıkla sonuçlandığını göstermektedir (Kınacıoğlu 2015, 145-146).

- AB Güney komşuluğa yönelik son olarak Komisyon tarafından 2021 yılında Akdeniz için Yeni Bir Gündem (A New Agenda for the Mediterranean) başlıklı bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildirin ana odak başlıkları: insani gelişme, iyi yönetim, hukukun üstünlüğü, dayanıklılığı güçlendirme, refahı artırma, dijital geçişin yakalanması, barış- güvenlik, göç- hareketlilik ve yeşil geçiş olmak üzere özetlenebilir. AB'nin Akdeniz için Yeni Gündeminde bölgenin çeşitliliğini, çıkarlarını ve ihtiyaçlarını dikkate alması önemlidir. Ancak Yeni Gündem de belirtilen ana odak başlıklarının pratiğe nasıl uygulanacağı belirsizliğini korumaktadır. Bununla birlikte, AB'nin Akdeniz'e yönelik daha önce oluşturmaya çalıştığı politikasına yönelik Akdeniz komşu ülkelerinin kuşkulu tutumları bilinmektedir. Bu nedenle bu ülkelerin yeni gündemi ne ölçüde sahipleneceği, bu bildirin gelecekteki başarı veya başarısızlığını gösterecektir (European Commission 2024).

3.2. Doğu Komşuluk Politikası

Avrupa Komşuluk Politikası Doğu Komşuluk Politikası Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya ülkelerini kapsamaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası, Doğu Avrupa'da Ukrayna, Moldova aday ülke statüsünde ve Beyaz Rusya ile Güney Kafkasya'da Gürcistan aday ülke statüsünde, Azerbaycan ve Ermenistan'ı içine alan geniş bir coğrafyaya yönelik bölgesel girişimdir. AB, Avrupa Komşuluk Politikasının tamamlayıcı ve güçlendirici bir etki yaratacağı düşüncesiyle Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya ülkelerine yönelik bölgesel ve çok taraflı ortaklıklar oluşturmayı hedeflemektedir.

Avrupa Konseyi, Komisyon tarafından hazırlanan Karadeniz Sinerjisi- Yeni Bir Bölgesel İş birliği Girişimi (Black Sea Synergy) belgesini 2007 yılında kabul etmiştir (Kutlu 2015, 101). Bu doğrultuda 2008 yılında Karadeniz Sinerjisi hayata geçirilerek AB'nin bölgeye yönelik bölgesel girişimi başlatılmıştır. Karadeniz Sinerjisine Moldova, Ukrayna, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın yanında Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında değerlendirilmeyen Rusya ve Türkiye'de dahil edilmiştir. Bu ortaklık çerçevesinde demokratik ve ekonomik reformların güçlendirilmesi, istikrar ve kalkınmanın desteklenmesi, bölgedeki uyuşmazlıkların çözümlenmesi amaçlanmıştır. Karadeniz sinerjisi, bu amaçları gerçekleştirmek için göç, enerji, sivil toplum, çevre, balıkçılık gibi çeşitli

alanlarda gelecekte düzenlenecek projeleri desteklemeyi hedeflemektedir (Aydın Düzgit 2009, 50).

Karadeniz Sinerjisini takiben, 2009 yılında Prag Zirvesi'nde Polonya ve İsveç'in girişimleriyle, Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya ülkelerini kapsayan Doğu Ortaklığı (Eastern Partnership) hayata geçirilmiştir. Doğu ortaklığının siyasi ve ekonomik amaçları bulunmaktadır (Erol Ergan, Doğan 2019, 166). Avrupa Komşuluk Politikası Doğu Ortaklığında bölge ülkeleriyle siyasi alanda demokrasi ve insan haklarının iyileştirilmesi, vizelerin kolaylaştırılması, yasa dışı göçle mücadele etmeyi ve sivil toplumu geliştirmeyi amaçlarken, ekonomik alanda ise bölge ülkelerinin AB ekonomisine daha derin entegrasyonunu ve enerji güvenliğinin arttırılmasını hedeflemektedir (Aydın Düzgit 2009, 50).

AB normatif değerlerin paylaşıldığı Avrupa Komşuluk Politikası ilkeleri olan koşulluluk ve farklılaştırma ilkeleri çerçevesinde Doğu Ortaklığı kapsamında yukarıda belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için bölge ülkelerine ortaklık antlaşmaları önermektedir. Bu bağlamda bölge ülkeleriyle daha önce imzalanmış olan iş birliği anlaşmalarının daha derin ekonomik, ticari ve siyasi entegrasyon sürecini hedefleyen ortaklık anlaşmalarına çevrilmesi için müzakerelerin yürütülmesi amaçlanmaktadır. Böylece AB, bölge ülkeleriyle serbest ticari anlaşmalar tesis ederken, bu ülkelerin siyasi ve ekonomi

mevzuatlarını AB üye ülkelerine yakınlaştırmayı hedeflemektedir (Hürsoy 2018, 176).

AB'nin 2009 yılında başlattığı Doğu Ortaklığı süreci, AB ve bölge ülkelerinin katılımıyla 2011 yılında Varşova, 2013 yılında Vilnius, 2015 yılında Riga ve 2017 yılında Brüksel Zirvelerinde genişletilip güncellenmiştir (Kutlu 2015, 99). Bu süre zarfında 2014 yılında AB, Doğu Ortaklığı kapsamında Ukrayna, Moldova ve Gürcistan ile serbest ticaret anlaşmaları imzalamış ve üç yıl sonra bu ülkelere vize serbestisi uygulamaya başlamıştır. Doğu Ortaklığının diğer ülkelerinden biri olan Ermenistan ile ilişkiler Rusya etkisinde gölgelense de AB bu ülkeyle de bir ortaklık anlaşması tesis etmiştir. Azerbaycan ile ilişkiler ise enerji alanında sürdürülerek bir çerçeve anlaşması süreci müzakere edilmektedir (Özgündüz 2023, 193). Beyaz Rusya'nın AB yerine Rusya ile ekonomik entegrasyona gitme tercihi ve kendi dilinin yanında Rusçaya da eşit statü vermesinden dolayı, Avrupa Komşuluk Politikasında kısmen yer almaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası koşulluluk ilkesinin net bir şekilde uygulandığı Beyaz Rusya örneğinde AB, bu ülkeyle ortaklık anlaşması yürürlüğe konulabilmesi için demokratik değerlerin uygulanmasını ve insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesini koşul olarak sunmaktadır (Durakçay ve Gülal 2018, 302).

Doğu Ortaklığı, 2015 yılında Riga Zirvesi'nde ele alınmıştır. Bu Zirve'de dört öncelikli alan belirlenmiştir. Bu alanlar: iyi yönetim kapsamında kurumların güçlendirilmesi

hedefleyen daha güçlü yönetim, pazar fırsatlarının üzerinde önemle durularak ekonomik kalkınmanın sağlanmasını hedefleyen daha güçlü ekonomi, ulaşım- enerji verimliliği, çevre- iklim değişikliği gibi konularda koordineli hareketi hedefleyen daha iyi bağlantı ve insanlar arası iletişimi, hareketliliği hedefleyen daha güçlü toplum olarak özetlenebilir (European Commission 2024).

Riga Zirvesi'nde alınan kararların sonuçları, 2017 yılında Brüksel Zirvesi'nde ele alınmıştır. AB, Komisyon tarafından hazırlanan 2020 Sonrası Doğu Ortaklığı Politikası Direnci Güçlendirmek- Herkese Hizmet Eden Bir Doğu Ortaklığı (Eastern Partnership Policy beyond 2020 Reinforcing Resilience an Eastern Partnership that delivers for all) belgesini yayınlayarak bu alandaki gelecek hedeflerini belirlemiştir (Özgündüz 2023, 194).

2020 Sonrası Doğu Ortaklığı'nın ana hedefleri Komisyon belgesine şu şekilde yansımaktadır:

“Hep birlikte dirençli, sürdürülebilir ve entegre edilmiş ekonomiler,

- Ticaret ve ekonomik entegrasyon
- Yatırım ve finansmana erişim
- Güçlendirilmiş ara bağlantı
- İnsanlara yatırım yapmak

Hep birlikte sorumlu kurumlar, hukukun üstünlüğü ve güvenlik,

- Yargı reformları
- Yolsuzluk ve ekonomik suçlarla mücadele
- Organize suçlarla mücadele ve güvenliğin güçlendirilmesi

Hep birlikte çevre ve iklim dayanıklılığına doğru,

- İnsanların sağlığı ve refahı için faydalar
- Döngüsel ekonomi
- Ekonominin doğal varlık tabanı
- Daha yeşil büyümeyi destekleyen politikalar ve yönetim
- Enerji ve nükleer güvenliğin güçlendirilmesi
- Sürdürülebilir ve akıllı hareketliliğe geçişi hızlandırma

Hep birlikte dijital dayanıklılık

- Dijital alt yapı
- E-yönetişim
- Dijital ekonomi ve yenilik
- Siber Dayanıklılık

Hep birlikte adil ve kapsayıcı toplumlar

- Kamu yönetimi reformu ve sivil katılım
- Sivil toplum ve gençlik katılımı

- Bağımsız medya ve gerçeğe dayalı bilgiler
- İnsan haklarının korunması” (European Commission 2024)

2020 Sonrası Doğu Ortaklığı Politikası Direnci Güçlendirmek- Herkese Hizmet Eden Bir Doğu Ortaklığı belgesi 2009’da başlatılan Doğu Ortaklığı iş birliği sürecinin devamı olarak kabul edilmektedir. Komisyon, Birliğin daha güçlü Avrupa hedefine ulaşması için Doğu Ortaklığı iş birliği sürecini önemsemektedir. Doğu komşuluk politikasında bulunan ülkelerin AB’ye coğrafi yakınlıkları ise bu iş birliği sürecini daha da önemli kılmaktadır. Bu doğrultuda AB 2020 yılı için ve 2020 yılının ikinci yarısında uygulanmak üzere doğu komşuluk bölgesine yönelik ekonomi, hukuk, çevre- iklim değişikliği, dijital ve sivil toplum başlıklarında hedeflerini belirlemektedir. Belgede belirlenen hedeflerin hayata geçirilmesi için sürecin partner ülkeler ile birlikte işletilmesi gerektiğine vurgu yapılarak, süreç ortak sahiplenmeyi kuvvetlendirme, reform gündemini yeniden güçlendirme ve ortak zorluklarla mücadele etme olmak üzere üç unsura bağlanmaktadır. AB, bu dış politika aracılığıyla tarafların ortak kararlılıkla hareket edeceğini ve politikanın ortak değerler etrafında doğu komşuluk bölgesindeki halklara yarar sağlayacağını beklemektedir. Böylece AB, normatif değerlerinin paylaşıldığı yumuşak gücünü kullanarak küresel alanda daha güçlü bir Avrupa inşa edeceğini düşünmektedir (Özgündüz 2023, 196).

AB'nin yumuşak gc olma düşüncesine rağmen Avrupa Komşuluk Politikası perspektifindeki dış politikası tartışmalıdır. Bu alışmada AB yumuşak gc unsurlarını kullanarak küresel amaçlarına ulaşmaya çalıştığı dış eylem aracı olan Avrupa Komşuluk Politikasının ne kadar başarılı/ başarısız olduğu sorgulanmaktadır. Literatür de Avrupa Komşuluk Politikasına yöneltilen eleştirilerin iki boyutu vardır. Bunlardan ilki AB kaynaklı sorunlar, ikincisi ise komşu ülkeler kaynaklı sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada bu iki boyutun yanında Avrupa Komşuluk Politikasının geleceğine de yer verilmektedir. Avrupa Komşuluk Politikasına yönelik eleştiri sesleri sadece akademik dünyadan değil aynı zamanda AB içinde de yükselmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın son bölümünde yer alan Avrupa Komşuluk Politikasına yönelik eleştiriler başlığında bu konuya değinmenin yerinde olacağı düşünülmektedir.

4. Avrupa Komşuluk Politikasına Yönelik Eleştiriler

Avrupa Komşuluk Politikası oluşturulduğu 2004 yılından itibaren eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin başında Avrupa Komşuluk Politikasının genişleme politikasından farklı olarak komşu ülkelere tam üyelik perspektifi sunmaması gösterilebilir. Literatür de AB'nin bu politikasını komşu ülkelerini Birliğe dahil etmemek üzere hayata geçirdiği görüşü mevcuttur (Sasse 2008, 296). Fakat günümüz konjonktürel gelişmeleri bağlamında AB, Rusya ile giriştiği jeopolitik rekabette, güney komşu ülkelerine teklif edemediği aday ülke

statüsünü doğuda Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'a sunmuştur (Yazgan 2015, 116). Dolayısıyla AB, Avrupa Komşuluk Politikasının kuruluş amacını doğu ülkeleri için tersine çevirmiş gözükmektedir.

AB, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında doğu komşu ülkeleriyle Doğu Ortaklığı iş birliği sürecini geliştirip ilerletirken, güneydeki komşu ülkeleriyle Akdeniz iş birliği entegrasyon sürecinin doğuya kıyasla geride kaldığı söylenebilir. Bu geri kalışın ardında yatan en önemli iki gelişmeden ilki Arap Bahar'ında AB'nin bölge ülkelerine yönelik ikircikli tutumu, ikincisi ise AB'nin Ukrayna- Rusya Savaşı'nın aksine, Filistin-İsrail Savaşı'nda net bir tavır almayıp yaptırım uygulamayı olarak gösterilebilir. Bu durum Arap halklarında Avrupa merkezli Avrupa Komşuluk Politikası iş birliği sürecine kuşkuyla yaklaşılması sonucunu doğurmuştur. Güney komşuluk ülkelerin neredeyse tamamının- İsrail hariç- Arap olduğu düşünüldüğünde bu devletlerin günümüzde AB ile iş birliğine gitme noktasında istekli olmadıkları görüşünü ifade etmek yanlış olmayacaktır (Kınacıoğlu 2015, 145).

AB bir yanda Avrupa Komşuluk Politikası ile doğu komşuluk bölgesinde siyasi ve ekonomik entegrasyon sürecini belirli ölçüde sağlamasına rağmen, tam olarak ne zaman biteceği öngörülemeyen Ukrayna- Rusya Savaşı'na giden yolu açmış, savaş boyunca da Rusya'ya karşı Ukrayna'yı destekleyerek savaşın tarafı olmuştur. AB diğer yanda güney komşuluk

bölgesine yönelik iş birliği sürecini 60'li yıllardan beri gündemde tutup, Akdeniz ortaklığına özel bir önem vermiş olmasına rağmen, Filistin- İsrail çatışmasının çözümüne yönelik çaba göstermemektedir. Nitekim bu tarihsel çatışma 2023 yılında Hamas'ın İsrail'e düzenlediği saldırı ile savaşı başlatmış, zaman içerisinde Filistin halkına yönelik etnik temizliğe girişilerek, uluslararası hukukta savaş suçu sayılan soykırıma dönüşmüştür. 2024 yılında savaş, İsrail'in Lübnan topraklarına yaptığı saldırılar ile bu ülkeye de sıçramıştır. Ayrıca İran'ın İsrail'e yönelik misillemesi savaşın Orta Doğu'ya yayılma tehlikesini gündeme getirmektedir.

Günümüzde halen daha süren sivil kayıplara rağmen durumun kabul edilemez olduğunu savunan birkaç AB üye devletiyle birlikte, AB Yüksek Temsilcisi Borrell'in: "İsrail'in saldırılara devam etmesi kabul edilemez." (Ekonomim 2024) yönündeki açıklamasına rağmen, Birlik resmi kuruluşları sessiz tutumunu sürdürmektedir. Arap devletleri tarafından kuşkuyla yaklaşılan bir Akdeniz iş birliği süreci zaten vardı. Bununla birlikte savaşın ortaya çıkışı ve devamında yaşananlar AB yumuşak gücünü kullanarak normatif değerlerin paylaşıldığı güney ülkelerine yönelik ekonomik iş birliğinin gerçekleşeceği Avrupa Komşuluk Politikasını, Arap halkları nezdinde erozyona uğratmıştır. Bu durum yalnızca bölge ülkelerinde değil uluslararası kamuoyunda da AB'nin yumuşak gücü aracılığıyla inşa etmeye çalıştığı küresel güç olma hedefini zedelemektedir (Kınacıoğlu 2015, 146).

AB yumuşak gücünü kullandığı Avrupa Komşuluk Politikası ile komşu ülkelerde normatif değerlerin paylaşıldığı bu ülkelere demokrasiyi götürecektir, ekonomik iş birliğini gerçekleştirerek çevresinde kendisiyle bütünleşmiş dost ülkeler halkası oluşturmayı planlamaktaydı (Özgündüz 2023, 214). Avrupa Komşuluk Politikasının külliyen başarısız bir dış politika aracı olduğu ifade edilemese de günümüzde AB, komşuluk bölgesi olan doğusunda ve güneyinde iki savaş gerçeğiyle karşı karşıyadır. Bu çalışmada Avrupa Komşuluk Politikasına yöneltilen eleştiriler, AB ve komşu ülkeler kaynaklı sorunlar olmak üzere iki başlıkta analiz edilmektedir.

4.1. AB Kaynaklı Sorunlar

AB'ye bu kadar geniş coğrafyada bulunan farklı ülkeye yönelik genel bir politika belirleme noktasında hata yapma riskinin artacağı yönünde eleştiriler yöneltilmiştir (Mocanu 2013, 37-49). AB bu eleştirilere yönelik cevap niteliğinde Avrupa Komşuluk Politikasının yenilenmesi sürecinde bölgeye yönelik her ülkeye uyan tek tip bir politika belirlemek yerine farklılaştırma ilkesini yürürlüğe koymuştur. Ancak bu ilkeye rağmen AB üye devletleri bu politikanın uygulanışına yönelik net bir tavır ortaya koyamamaktadırlar. Ayrıca komşuluk bölgesinde yaşanan gelişmeler karşısında üye devletler arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Bu durum Avrupa Komşuluk Politikasının işletilmesinin önündeki engellerden biri olarak kabul edilmektedir.

AB'nin salt yumuşak güce dayanan normatif değerleri aracılığıyla Avrupa Komşuluk Politikasını uygulama planı, bölgede beklenen ekonomik dönüşümü sağlayamamıştır. AB dış politikasının uygulanışındaki karmaşık yapı nedeniyle krizlere geçmişte olduğu gibi günümüzde de son derece yavaş tepki göstermesi, mali krizler ve bunun etkileri, genişleme yorgunluğu ile gelecekte üye olacak mevcut aday ülkelerin AB kriterlerini karşılamadan uzak oluşları gibi nedenlerden ötürü Avrupa Komşuluk Politikasının tartışmalı bir dış politika olduğu literatür de ifade edilmektedir. Bu bağlamda AB'nin yumuşak gücünün kullanıldığı normatif değerleri aracılığıyla küresel bir güç olamayacağı yönünde çeşitli görüşler bulunmaktadır (Nilsson ve Silander 2013, 441-458).

Avrupa Komşuluk Politikası ile komşu ülkelere teklif edilen ortaklık anlaşmalarının olmazsa olması olan AB norm ve mevzuatı komşu ülkeler tarafından müzakere edilemez pozisyondadır. Bu durum AB ile komşu ülkeler arasında asimetrik bir yapının oluşmasına neden olmaktadır. Avrupa merkezli düşünce yapısı ile hazırlanan ve AB'nin üstünlükçü tavrının (Özgündüz 2023, 214) yansıdığı bu ortaklık anlaşmalarının güvenilirliği özellikle güney komşu ülkeleri tarafından sorgulanmaktadır (Kınacıoğlu 2015, 146-149).

Avrupa Komşuluk Politikasının AB kaynaklı diğer bir eleştiri konusu ise başından beri tutarlı olarak uygulanmayan koşulluluk ilkesidir. Avrupa Komşuluk Politikasının merkezinde

yer alan koşulluluk ilkesi zaman içerisinde göz ardı edilmiştir. Bu durum AB ile komşu ülke ilişkilerinin zedelenmesine sebebiyet vermiştir. Kimi görüşlere göre, AB'nin bu politikasına güven, güney komşuluk bölgesi ülkelerine kıyasla doğu komşuluk bölgesi ülkelerinde daha yüksektir. Bu politikanın güvenilirliğinin güneyde düşük olmasının bir nedeni olarak AB'nin demokratik ilkeleri bu ülkelerde işletme konusunda çekimser tutumu olarak gösterilmektedir. Diğer bir ifadeyle AB, demokratik ilkelerin bu ülkelerde uygulanması halinde aşırı İslamcıların iktidara gelmesinden endişe etmektedir (Yazgan 2015, 119-120).

4.2. Komşu Ülkeler Kaynaklı Sorunlar

AB'nin Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında bölgesel girişimleri doğu ve güney komşu ülkelere yönelik uygulama noktasında ikili ayrıma gitmesine rağmen bu iki grup içerisindeki ülkelerde bile farklılıklar mevcuttur. Dolayısıyla doğu ve güney ayrımı fark etmeksizin komşu ülkelerin tarihi geçişleri, kültürleri, siyasi ve ekonomik gelişmişlikleri birbirinden farklıdır (Baykara 2022, 229).

AB'nin komşu ülkeler kaynaklı sorunlarında en önemli engellerinden biri bu ülkelerde yaşanan çatışmalar ve savaşlardır. Halihazırda devam eden Ukrayna- Rusya Savaşı, Moldova'daki Transdinyester sorunu, Gürcistan'daki Abhazya ve Osetya sorunu, Ermenistan'ın işgal ettiği Azerbaycan'a ait Dağlık-Karabağ'a ait topraklarından çekilerek bu çatışma büyük ölçüde

çözümüne kavuşturulsa da Rusya'nın bölge genelindeki etkisi AB'nin doğudaki zorluklarından bazılarıdır. Güney'de halihazırda devam eden Filistin- İsrail Savaşı, AB'nin en temel problemidir. Bu savaş karşısında AB'nin nasıl bir tavır alacağı belirsizliğini korumaktadır. Geçmişte Arap Baharı ve sonrasında yaşanan gelişmeler değerlendirildiğinde Arap devletlerinin Avrupa merkezli iş birliği sürecinin uygulanabilmesi önünde güvensizlik faktörü başta olmak üzere, siyasi ve ekonomik engeller bulunmaktadır.

Diğer taraftan komşu ülkeleri yöneten otoriter ve yarı otoriter iktidarlar, AB'nin Avrupa Komşuluk Politikası aracılığıyla kendi ülkelerine nüfuz etmesini istememektedirler. Bu nedenle AB'nin en önemli zorluklarından bir diğeri ise komşuluk bölgesindeki ülkeleri etkileme düzeyidir (Yazgan 2015, 121-122).

AB'nin küresel güç olma hedefiyle kullandığı yumuşak güç unsurları ile komşu ülke halklarının gönüllerini kazanarak ikna etme noktasında zorlanmaktadır. AB'nin yumuşak gücünü arttırması için gerekli olan ikna yöntemi özellikle Güney komşuluk bölgesinde zora düşmüş pozisyondadır. Bu durum AB'nin küresel güç olma hedefini zedelemektedir.

AB'nin bu komşuluk bölgesindeki ülkeleri dostça komşuluk politikasına ikna etmeyi başardığı ölçüde yumuşak gücünü de arttırmış olacaktır. Bu güçle elde edilecek başarı için

uzun zamana ihtiyaç olsa da bu alandaki ilerleme AB'nin küresel güç olma hedefine hizmet edeceği düşünülebilir.

4.3. Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği

Avrupa Komşuluk Politikasının ortaya çıkarıldığı günden günümüze yaklaşık yirmi sene geçmiştir. Bu süre zarfında Avrupa Komşuluk Politikasının uygulandığı komşuluk bölgesinde çok sayıda gelişme yaşanmıştır. Bölge ülkelerde yaşanan bu gelişmelerle birlikte AB'de değişim geçirmiştir.

Avrupa Komşuluk Politikası varlığını devam ettirmekte, AB komşuluk bölgesinde bulunan ülkelere teknik- mali yardımlarını sürdürmektedir. AB yumuşak güç olarak normatif değerleri aracılığıyla komşuluk bölgesindeki ülkelerin kendisine yakınlaşmasını beklemekteydi. Ancak AB'nin bu politikasıyla bu ülkelerin siyasi ve ekonomik dönüşümlerini sağlayamadığı gözlenmektedir. AB açısından bu durumun güney komşu ülkelere kıyasla doğu komşu ülkelerinde kısmen gerçekleştirildiği belirtilebilir. Ancak doğuda ortaya çıkan ve halen devam eden Ukrayna- Rusya Savaşı, Avrupa Komşuluk Politikasının geleceğini bundan sonra nasıl etkileyeceği bilinmemektedir. Bu politikanın diğer doğu komşuluk ülkelerinde olumlu işletileceği değerlendirmesinde bulunmak bir hayli zor gözükmektedir.

AB, Akdeniz- Avrupa iş birliğine önem vermiştir. AB neredeyse kurulduğu tarihten itibaren Akdeniz komşuluk bölgesi ülkeleriyle ilişkilerini canlı tutmak için girişimler de

bulunmuştur. Acaba Avrupa Komşuluk Politikasının güney komşuluk bölgesine verdiği bu önem günümüzde ne kadar başarılı olmuştur? Avrupa Komşuluk Politikası açısından bu konu tartışmalıdır ayrıca bu politikanın geleceğini de belirsizleştirmektedir. Güneyde devam etmekte olan Filistin-İsrail Savaşı AB'nin küresel güç olma hedefini başarısızlığa uğratmakta, bu durum Avrupa Komşuluk Politikasının uygulanmasındaki en büyük zorluklarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Devam etmekte olan bu savaş nedeniyle Avrupa normatif değerleri erozyona uğramaktadır. Bununla birlikte, AB'nin inşa etmeye çalıştığı küresel güç olma hedefi ise uluslararası toplumda inandırıcılığını yitirmektedir.

Kısacası Avrupa Komşuluk Politikasının geleceği, AB'nin geleceği gibi belirsizdir. Avrupa Komşuluk Politikasının güney ve doğu komşuluk bölgesinde sürmekte olan savaşların seyrine göre AB pozisyon alacak, bu politikasını da buna göre belirleyecektir. Sonuç olarak, yaklaşık yirmi yıllık süre zarfında Avrupa Komşuluk Politikası, AB yumuşak gücünün bir dış politika aracı olarak Birliğin en dış halkasını oluşturan komşuluk bölgesine vaat ettiği normatif değerlerinin paylaşıldığı ekonomik refahı ve barışı götürememiştir.

Sonuç

Bu çalışma AB'nin kendine özgü yumuşak güç araçlarından biri olan Avrupa Komşuluk Politikasını siyasi perspektifte ele alıp, incelemektedir. Bu bağlamda Nye'nin

yumuşak güç kavramı çerçevesinde konu ele alınmıştır. Bu kapsamda elde edilen sonuçlar Avrupa Komşuluk Politikasını siyasi olarak analiz etmek için kullanılmıştır.

AB, yumuşak güç olarak Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında Doğuda Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'a adaylık statüsü vererek bu ülkeleri gelecek genişleme projeksiyonuna almıştır. Ancak yine de bu ülkelerin Birliğe tam olarak ne zaman üye olacakları belli değildir. Bu ülkelerin üye olmaları halinde AB doğusunda doğal genişleme sınırlarına coğrafik olarak ulaşmış olacaktır. Diğer bir ifadeyle, AB'nin doğuda kendine üye yapabileceği başka ülke kalmamaktadır. Ancak yine de Azerbaycan, Ermenistan ve Beyaz Rusya doğu komşuluk bölgesinin üç diğer ülkesi olması nedeniyle, AB'nin olası diğer genişlemesi ise bu ülkelerin Birliğe katılımıyla olabilir.

Moldova, Ukrayna ve Gürcistan'ın AB'ye tam üye ülke olmaları durumunda Avrupa Komşuluk Politikası bu ülkeler için son bulacaktır. Birliğin bu dış politikası Azerbaycan, Ermenistan ve Beyaz Rusya ile devam edecektir. AB, Avrupa Komşuluk Politikası ile komşu ülkelere öngörmediği tam üyelik çıpasını Moldova, Ukrayna ve Gürcistan için işletmiş olacaktır. Bu ülkelerin Birliğe katılımı AB'nin yumuşak gücünü kullanarak küresel güç olma hedefindeki dış politika araçlarından biri olan Avrupa Komşuluk Politikasının somut çıktısı olarak kabul edilebilir. Yine de bu ülkelerin ne zaman Birliğe üye yapılacağına takvimi netlik kazanmamıştır. Potansiyel adaylık

verilen bu ülkelerin siyasi, ekonomik, kültürel, etnik vb. gibi dinamikleri Birliğin hazmetme kapasitesini zorlayabilecektir.

AB yumuşak güç olarak, Avrupa Komşuluk Politikası ile doğusunda yer alan komşu ülkeleriyle özellikle Moldova, Gürcistan ve Ukrayna ile siyasi ve ekonomik entegrasyon sürecini belli oranda başarmış olsa da AB, Ukrayna- Rusya Savaşı'nın tarafı olmuştur. Bu savaşın ne zaman sonlanacağı bilinmemesine rağmen, savaş bittiğinde AB- Rusya ilişkilerinde restorasyona gitmek gerekecektir. Çünkü Rusya olmadan Avrupa'yı tahayyül etmek, AB'nin siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel geleceği açısından eksiklik yaratabilecektir. Ukrayna ise siyasi olarak parçalanmış olarak yerle bir halde Birliğe dahil olacaktır. Ukrayna'nın yeniden inşa süreci AB'yi mali anlamda zorlayabilecektir.

Avrupa Komşuluk Politikasının güney komşuluk bölgesi ülkeleri Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye, Filistin ve İsrail'den oluşmaktadır. Yani AB'nin güney Avrupa Komşuluk Politikasında iki grup ülke vardır. Bunlardan birinci grubu Arap devletleri oluşturmaktadır. İkinci gruptaki tek devlet ise İsrail'dir. Dolayısıyla AB'nin yumuşak gücünü kullandığı önemli dış politika araçlarından biri olan Avrupa Komşuluk Politikasının başarısızlığını ya da başarısını bu iki grup arasındaki hakkaniyetli yaklaşımı belirleyecektir. Ancak AB yumuşak güç olarak Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında güneyde Filistin ve İsrail Savaşı'na çözüm üretmeme, savaşın

sonlandırılmasına yönelik çaba göstermeme tutumunu sürdürmektedir.

Arap devletlerinin kolonyal geçmişlerinden gelen Avrupa'ya şüpheyle yaklaşılması düşüncesi halen canlılığını korumaktadır. Bununla birlikte, Arap Bahar'ında AB'nin tutumu bölge ülkelerinde Avrupa merkezli ortaklık sürecine güvenilmemesi gerektiğini ortak hafızaya eklemiştir. Bundan dolayı AB'nin 1961'den beri Akdeniz bölgesine yönelik politika geliştirme sürecinde ivme yakalayamamış olduğu görüşü savunulabilir. Bölgede yaşanan Arap Bahar'ında AB'nin bölge ülkelerine yönelik ikircikli politikaları güven bunalımına sebebiyet vermiş, ilişkiler özellikle son dönemdeki Filistin- İsrail Savaşı ile durma noktasına gelmiştir.

AB'nin bölgeyle bu zamana kadar kuramadığı ilişkileri nasıl yeniden tesis edeceği ve bölgeye yönelik yeni bir açılım sağlayacağı belli değildir. AB'nin güney komşuluk ülkeleriyle ilişkilerinde- İsrail hariç- Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında yenilenecek ortaklık veya iş birliği süreçleriyle devam edilemeyeceği ortadadır. Bunun yerine AB yumuşak güç olarak güney komşuluk ülkeleriyle- İsrail hariç- yeniden güven tesis etmeli, yeni bir sayfa açmalıdır. Bu gerçekleştirilmediği takdirde AB'nin güneydeki komşu ülkeleri ikna etmekte zorlanacağı bu durum ise Avrupa Komşuluk Politikasının işlerliğinin zedelenmesine neden olacaktır. Bunun nasıl başarılacağını zaman gösterecektir.

Avrupa Komşuluk Politikasının güney ve doğu olmak üzere iki farklı coğrafyası değerlendirildiğinde karşımıza çıkan sonuçta AB'nin bölgelere yönelik tek tip genel politikalarının işlemediği ortaya çıkmaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası metinlerinde yer bulan farklılaştırma ilkesine rağmen, bölge ülkelerine yönelik esnek entegrasyon politikaları AB'nin bölge politikalarını şekillendireceği varsayımında bulunulabilir. Gelecekte politika alanlarına göre değişkenlik gösteren bir Birlikten, dolayısıyla Avrupa Komşuluk Politikasından söz etmek mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Z. ve Ekici, S. 2017. “Avrupa Birliği’nin Uluslararası Politikada Etkili Olma Aracı: Yumuşak Güç.” *Birey ve Toplum* 7(2): 33-64.
- Arman, M. N. 2011. “Avrupa Komşuluk Politikasında Sorunlu Alanlar: İnsan Güvenliği ve Komşuluk İlişkisi.” *Uluslararası İlişkiler* 8(31): 45-68.
- Ataç, C. A. 2012. “AB’nin Normatif Kapasite Sorunu, Akdeniz için Birlik ve Türkiye.” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 11(1): 1-24. https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000169
- Aydın Düzgüt, S. 2009. “Avrupa Birliği Genişlemesi ve Komşuluk Politikası.” *Avrupa Birliği’ne Giriş Tarih, Kurumlar ve Politikalar* içinde, ed. Ayhan Kaya vd., 39-54. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baykara, S. T. 2022. “AB’nin Yönetişimini İhraç Etme Girişimi Olarak Avrupa Komşuluk Politikası.” *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14(2): 225-244.
- Center For Global Development. “Redesigning Global Europe: The EU’s Neighbourhood, Development, and International Cooperation Instrument.” Erişim: 17.05.2024. <https://www.cgdev.org/blog/redesigning-global-europe-eus-neighbourhood-development-and-international-cooperation>
- Comission of the European Communities. “European Neighbourhood Policy Strategy Paper.” Erişim: 15.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2019-01/2004_communication_from_the_commission_-_european_neighbourhood_policy_-_strategy_paper.pdf
- Comission of the European Communities. “Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our

Eastern and Southern Neighbours.” Erişim: 15.05.2024.
[https://aei.pitt.edu/38141/1/com_\(2003\)_104.pdf](https://aei.pitt.edu/38141/1/com_(2003)_104.pdf)

Demir, V. 2012. *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*. İstanbul: Beta Yayıncılık

Durakçay F. A. ve Güneş Gülal A. G. 2018. “Avrupa Birliği’nin Doğu Komşularına Yönelik Yaklaşımında Demokrasi Teşviki.” *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi* 3(3): 289-310.
<https://doi.org/10.30784/epfad.489242>

Ekonomim. “AB Yüksek Temsilcisi Borrell: İsrail’in saldırılara devam etmesi kabul edilemez.” Erişim: 27.05.2024.
<https://www.ekonomim.com/dunya/ab-yukse-temsilcisi-borrell-israilin-saldirilara-devam-etmesi-kabul-edilemez-haberi-745307>

Ergan, E. E. 2019. “Avrupa Komşuluk Politikası: Avrupa Birliği’nin Komşu Ülkeler ile Dış Ticaret İlişkisi.” *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 17(4): 334-350.
<https://doi.org/10.11611/yead.618572>

Ergan, E. E. ve Doğan S. 2019. “Avrupa Komşuluk Politikası: Avrupa Birliği’nin Doğu Komşularıyla İlişkileri.” *Akademik Hassasiyetler* 6(11): 161-188.

Eroğlu, S. E. ve Bieliauskaitė, J. 2018. “A Renewed (2015) European Neighbourhood Policy and Turkey: Scenarios for security dimension”. *International Journal of Society* 9(16): 1953- 1967.

European Commission. “Review of the European Neighbourhood Policy.” Erişim: 15.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/02c6725a-5f26-4d24-a2ab-589c2ec42ece_en?filename=151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf

European Commission. “Eastern Partnership policy beyond 2020 Reinforcing Resilience- an Eastern Partnership that delivers for all.” Erişim: 21.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/7f487d0f-e04b-4d84-82ba-d75ea3601d34_en

European Commission. “EU external action budget: European Commission welcomes the final adoption of the EU’s new long- term external action budget for 2021- 2027.” Erişim: 17.05.2024. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2885

European Commission. “European Neighbourhood Policy What is it?” Erişim: 13.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy_en

European Commission. “European Neighbourhood Policy What is it?” Erişim: 17.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy_en

European Commission. “European Neighbourhood Policy What is it?” Erişim: 16.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy_en

European Commission. “Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga, 21-22 May 2015).” Erişim: 20.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/b7757495-8c0a-4428-ad21-8ca00c94e431_en?filename=20150522_final_riga_declaration.pdf

European Commission. “Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument- Global Europe.” Erişim: 17.05.2024. <https://neighbourhood->

enlargement.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/neighbourhood-development-and-international-cooperation-instrument-global-europe-ndici-global-europe_en

European Commission. “Renewed partnership with the Southern Neighbourhood A New Agenda for the Mediterranean.” Erişim: 19.05.2024. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_renewed_partnership_southern_neighbourhood.pdf

European Commission. “Review of European Neighbourhood Policy.” Erişim: 16.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/6d6a2908-9d79-42ad-84ae-9122d0f863a3_en?filename=joint_communication_review_of_the_enp.pdf

European Commission. “A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean”. Erişim: 16.05.2024. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0200:FIN:en:PDF>

Gallarotti, G. M. 2011. “Soft Power: What is it, Why it’s Important, and the Conditions Under Which it Can Be Effectively Used.” Division II Faculty Publications 57: 1-52. Erişim: 03.09.2024 <file:///C:/Users/yener/Downloads/Soft%20power%20-%20usi%20e%20definizioni-2011.pdf>

Hacıbektaşoğlu, A. ve Kodoman T. 2022. “Uluslararası İlişkilerde Güç Olgusu: Sert ve Yumuşak Güç.” *Hakkâri Review* 6(2): 95-122. DOI: 10.31457/hr.1209682

Hürsoy, S. ve Kutlu, E. 2018. “Yenilenen Avrupa Komşuluk Politikası Perspektifinden Avrupa Birliği’nin Doğu

- Komşularına Yönelik Yaklaşımı.” *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 9(2): 169-189.
- İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV). 2021. *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*. İstanbul: İKV Yayınları.
- Kahraman, S. 2005. “The European Neighbourhood Policy: The European Union’s New Engagement Towards Wider Europe.” *Perceptions: Journal of International Affairs* 10(4): 1-28.
- Kahraman, S. 2006. “Genişleme ve Komşuluk İlişkileri.” *Avrupa Birliği’nde Değişen Dinamikler* içinde, ed. İpek Aydın ve Cihan Dizdaroğlu, 19-22. Ankara: TEPAV Yayınları.
- Kahraman, S. 2006. “The European Neighbourhood Policy: A Critical Assesment.” *Ankara Review of European Studies* 5(3): 13-46.
- Kılıç, B. 2023. “Liberal Bir Aktör Olarak Avrupa Birliği: Avrupa Komşuluk Politikası’nın Eleştirel Analizi.” Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Kınacıoğlu, M. 2015. “Eski Şarap Yeni Şişe? Bölgedeki Son Gelişmeler Işığında AB Dış Politikasında Akdeniz Havzası ve Orta Doğu.” *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 33(1): 137-156. <https://doi.org/10.17065/huiibf.58378>
- Kızıllıkan, Z. B. 2018. “Arap Baharı Sonrası Avrupa Birliği’nin ‘Yeni’ Komşuluk Politikası.” *Mukaddime* 9(2): 79-102. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.376376>
- Kurtbağ, Ö. 2003. “Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: Barselona Süreci.” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 3(1): 74-75.
- Kurtbağ, Ö. 2014. “AB Genişlemesi ve Birliğin Yeni Komşuluk Politikası.” *Mülkiye Dergisi* 28(245): 57-76.

- Kutlu, E. 2015. "Avrupa Komşuluk Politikası Ekseninde Avrupa Birliği'nin Doğu Komşularına Yönelik Politikaları." Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Lavenex, S. 2004. "EU External Governance in "Wider Europe." *Journal of European Public Policy* 11(4): 680-700. DOI:10.1080/1350176042000248098
- Lavenex, S. 2008. "A Governance Perspective on the European Neighbourhood Policy: Integration beyond conditionality?" *Journal of European Public Policy* 15(6): 938-955. DOI:10.1080/13501760802196879
- Lavenex, S. ve Schimmelfennig F. 2011. "EU Democracy Promotion in the Neighbourhood From to Governance?" *Democratization* 18(4): 885-909. DOI:10.1080/13510347.2011.584730
- Mercan, S. S. 2011. "Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi." *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 10(1): 67-83. https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000160
- Mocanu, O.M. 2013. "Some Considerations on the Intergovernmental Dimension of the European Neighbourhood Policy." *Eastern Journal of European Studies* 4(2): 37-49.
- Nilsson, M. ve Silander, D. 2013. "Democratization Without Enlargement? The European Neighbourhood Policy on Post-Communist Transitions." *Contemporary Politics* 19(4): 441-458. DOI: 10.1080/13569775.2013.835115.
- Nye, S. Joseph. 1990. "Soft Power." *Foreign Policy* 80: 153-171. Erişim: 03.09.2024 https://www.guillaumenicaise.com/wp-content/uploads/2013/10/Nye_Soft-Power.pdf
- Nye, S. Joseph. 2004. "Soft Power and American Foreign Policy." *The Academy of Political Science* 119(2): 255-270. Erişim: 03.09.2024 <http://www.jstor.org/stable/20202345>

- Nye, S. Joseph. 2005. *Yumuşak Güç- Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*. Çeviri, Reyhan İnan Aydın. Ankara: Elips Kitap Yayınları
- Nye, S. Joseph. 2006. "Think again: Soft Power." Yale Global Online. Erişim: 03.09.2024 <https://archive-yaleglobal.yale.edu/content/think-again-soft-power>
- Nye, S. Joseph. 2008. "Public Diplomacy and Soft Power." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616 (1): 94-109. Erişim: 03.09.2024 <https://study.sagepub.com/sites/default/files/The%20ANNALS%20of%20the%20American%20Academy%20of%20Political%20and%20Social%20Science-2008-Nye-94-109.pdf>
- Oğurlu, E. 2021. "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikaları Özelinde Stratejik Özerkliğinin Değerlendirilmesi." *Yönetim ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi* 19(4): 232-256. <https://doi.org/10.11611/yead.992657>
- Özdemir, H. 2008. "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63(3): 113-144. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002075
- Özel, C. 2018. "Yumuşak Güce Bütüncül Bakış." *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 7(1): 1-27. DOI:10.28956/gbd.422722
- Özgündüz, S. 2023. "Avrupa Komşuluk Politikası ve AB'nin Küresel Aktörlüğü Üzerine Etkileri." Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Rehn, O. 2007. *Avrupa'nın Gelecek Sınırları*. Çeviri, Onur Şen-Hasan Kaya. İstanbul: 1001 Kitap Yayınları.
- Samur, H. 2009. "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları." *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10-11(12-13-14-15): 163-196.

Sasse, G. 2008. "The European Neighbourhood Policy: Conditionality Revisited for the EU's Eastern Neighbours." *Europe-Asia Studies* 60(2): 295-316. <https://doi.org/10.1080/09668130701820150>.

Schimmelfenning, F. ve Scholtz, H. 2008. "EU Democracy Promotion in the European Neighbourhood- Political Conditionality, Economic and Transnational Exchange." *European Union Politics*, 9(2): 187-215.

Sönmez, A. S. 2010. "Avrupa Birliği'nin Komşu Bölgelere Yönelik Siyasal Açılımı: Avrupa Komşuluk Politikası." *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7(14): 113-122.

Şahin, Y. 2015. *AB'nin Dış Politika Gündemindeki En Önemli Konu Komşuluk Bölgesi*. İstanbul: İKV Değerlendirme Notu. Erişim Tarihi: 22.07.2024. https://www.ikv.org.tr/images/files/ikv_degerlendirme117.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. "Yanı Başımızdaki Dev Pazar." Erişim: 30.10.2024. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/yani-basimizdaki-dev-pazar-avrupa-birligi#:~:text=AB%2C%20yakla%C5%9F%C4%B1k%20448%20milyonluk%20t%C3%BCketici,d%C3%BCnyan%C4%B1n%20en%20b%C3%BCy%C3%BCk%20ikinci%20ekonomisidir>.

The Diplomatic Service of the European Union External Action. "A global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy." Erişim: 16.05.2024. https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en

Ünal, M. C. 2017. "Arap Baharı Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği." *Ankara Avrupa Çalışmaları*

Dergisi 16(2): 147-170.
https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000256

Volten, P. 2016. "Hard Power versus Soft Power or a Balance between the Two." *All Azimuth* 5(2): 91-94. Erişim: 04.09.2024 https://www.allazimuth.com/wp-content/uploads/2018/02/5-Volten-Hard-Power-versus-Soft-Power_All-Azimuth-Jul-2016.pdf

Wagner, J. N. 2014. "The Effectiveness of Soft& Hard Power in Contemporary International Relations". Erişim: 03.09.2024. <https://www.e-ir.info/pdf/49538>

Yazgan, H. 2015. "Rubicon'u Geçmek? Onuncu Yılında Avrupa Komşuluk Politikası." *Uluslararası Hukuk ve Politika* 11(42): 103-132.

Atıf Bilgisi/Citation

Çetinkaya, Harun. “Güç Kullanımı Bağlamında NATO’nun Karadeniz’in Kuzeyinde ve Hazar’da Enerji Güvenliği Politikaları”. Diplomasi ve Strateji Dergisi, c.5 s.2 (2024): 440-502. DOI: 10.58685/dsd.1528530

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article

**GÜÇ KULLANIMI BAĞLAMINDA NATO’NUN
KARADENİZ’İN KUZEYİNDE VE HAZAR’DA ENERJİ
GÜVENLİĞİ POLİTİKALARI¹**

Harun ÇETİNKAYA²

Öz

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle iki kutuplu dünya düzeni sona ermiş ve bu kutbun bir kanadını oluşturan NATO’nun misyonunu tamamladığı hususu birçok kesim tarafından tartışılır hâle gelmiştir. Ancak terörizmden, enerji güvenliğine kadar birçok konu ortaya çıkan bu düzende NATO’nun yeni görev alanlarını oluşturmuştur. Özellikle ABD tarafından bu misyon güvenleştirme politikalarının da etkisiyle tanımlanmaya çalışılmış ve yeni NATO kimliği de bu güvenlik algulamalarına göre şekillenmeye başlamıştır. Örgütün birçok coğrafyada askerî güç uygulamaları ile gerçekleştirdiği enerji güvenliğini devam eden Ukrayna Savaşı da hesaba katılarak

¹ Bu çalışma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı’nda Doç. Dr. Çiğdem Şahin danışmanlığında Harun Çetinkaya tarafından hazırlanarak 2024 yılında tamamlanan “NATO’nun Enerji Güvenliği Yaklaşımı ve Avrasya” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Bağımsız Araştırmacı
hctin78@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-1059-8726

Karadeniz'in kuzeyinde ve Hazar bölgesinde gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği sorusuna aranan cevap, bu çalışmanın temel problemini/amacını oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden bir durum çalışması şeklinde hazırlanmış çalışmanın belli bölümleri nicel verilerle desteklenmiştir. Çalışmada NATO'nun daha önce birçok coğrafyada enerji güvenliği bağlamında uyguladığı sert güç politikasını anılan bölgelerde, Rusya'nın askeri varlığı, Kırım'ın Rusya lehine yarattığı stratejik avantaj, Türk Boğazları hukuku ve ABD'nin özellikle Hazar'da askeri teşkilatlanmasındaki zaafiyetleri gibi nedenlerle uygulayamayacağı yönünde bir sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: NATO, Enerji Güvenliği, Karadeniz'in Kuzeyi, Hazar, Rusya.

NATO'S ENERGY SECURITY POLICIES IN THE NORTHERN BLACK SEA AND THE CASPIAN SEA IN THE CONTEXT OF THE USE OF FORCE

Abstract

With the end of the Cold War, the bipolar world order ended and the fact that NATO, which was one wing of this pole, had completed its mission has become a subject of debate by many. However, many issues ranging from terrorism to energy security have emerged in this order, creating new areas of duty for NATO. This mission has been attempted to be defined by the USA in particular, under the influence of securitization policies, and the new NATO identity has begun to take shape according to these security perceptions. The answer sought to the question of whether the organization can achieve energy security in the north of the Black Sea and the Caspian region, taking into account the ongoing Ukrainian War, as it has achieved with military force applications in many geographies, constitutes the basic problem/purpose of this study. Certain sections of the study, which was prepared as a case study from qualitative research methods, have been supported by quantitative data. The study concluded that NATO could not implement the hard power policy it had previously implemented in many geographies in the context of energy security in the mentioned regions due to reasons such as Russia's military presence, the strategic advantage created in favor of Russia by Crimea, the Turkish Straits law and the weaknesses of the US military organization, especially in the Caspian Sea.

Keywords: NATO, Energy Security, North of the Black Sea, Caspian, Russia

EXTENDED ABSTRACT

During the ongoing process of the Russia-Ukraine War, which includes many reasons including energy security, whether NATO's energy security approaches will implement sanctions that will ensure energy security, including the use of force, in the regions of Eurasia with rich energy resources and important transit lines has become a seriously debated issue-problem in the international arena. Within the context of the situation described, the aim of this study is to question whether NATO can provide the energy supply security it was previously able to provide in various parts of the world, within the framework of current security approaches, in the resource-rich Caspian basin and in the north of the Black Sea, which is an important transit area for Europe.

From this perspective, the implementation of use of force options could trigger crises that could have serious consequences on the global security system, especially considering the ongoing Ukraine War. The existence of the stated possibility highlights this research as a situation that can make it important. Within these possibilities, it is necessary to put forward the main and sub-basic questions of the study as follows. Will NATO be able to provide the energy supply security it previously provided by using force in different geographies in the Caspian Sea, which constitutes the narrow part of the study, and in the north of the Black Sea where the

war continues? Is there a possibility that the Ukraine War will turn into a Russia-NATO war? What has been the effect of the war on energy markets?

In the context of the current problem situation and the answers sought to the basic questions, it is seen that NATO wanted to establish a sphere of influence in the Caspian Sea by making various initiatives after 1994. Although the organization achieved some results with energy agreements, it would be wrong to say that it has fully succeeded in this (Grison 2013). This interest in the region after the Cold War has also shown itself in literature studies. Trade volume studies and other scientific research conducted by some organizations are important studies for the literature (Eurostat 2024; Kalehsar 2020; Yapıcı 2020). However, a holistic study has not been reached on one of the fundamental questions of the study, which is the possibility of using force in the Caspian Sea and the elements that will establish the military superiority of NATO and the USA in the region. The answer sought to this question may be important in terms of revealing a research that can meet this need. Among the important studies conducted, the studies of military researchers emphasizing the wrongness of Russia's military presence in the Caspian Sea (Yapıcı 2020) and the US military organization in the Caspian Sea, as well as studies revealing other deficiencies, can be mentioned as studies that should be taken seriously in the literature (Gorgemans 2021; Mac Laren, Repass and Rich 2022; Coffy 2023). In this study,

the risk probabilities in question were tried to be illustrated by comparing these individual determinations as a whole.

Although the Black Sea and its north, which constitute another area of the study, are an important strategic region for NATO, it is possible to access studies that reveal that the organization cannot show a serious presence here as it does in the Mediterranean (Clough 2024). Grishin, Todorova and Tolochko, who evaluated the Black Sea together with the Caspian Sea, attributed NATO's ineffectiveness in the region to Russia and Türkiye's Black Sea policies (2020). Sapmaz, who stated that NATO and the US, which are limited in terms of area dominance in the Black Sea and inadequate in terms of navy, cannot undertake an active role in the Ukraine War, examined the issue from the perspective of military sciences (2022). Likewise, authors who emphasize that NATO's deficiencies in its navy and other military power elements caused the occupation of Crimea also underline that military deficiencies strengthen Russia's offensive power (Nordenman 2015; Petersen 2019). In the case of the Ukraine war, Coffy (2023) portrayed the passive dimension of the NATO presence in the Black Sea by presenting the situation analysis and current risk factors. These studies were utilized as they are important studies and an attempt was made to draw a picture in this article that would reveal the comparative balance of power and discuss the possibilities, taking into account the current war situation.

The article was prepared as a case study within the scope of qualitative research method, and multiple qualitative and quantitative data sources were used. The use of quantitative data contributed to the support of changing energy relations, especially in trade, with numerical data. In light of the findings, the following conclusions were reached. It is assessed that it will not be possible for NATO to carry out energy security in accordance with its own interests and establish sustainable success in the Caspian region and the north of the Black Sea, which are included in the scope of the research, under current conditions. The most important factors that make the current conditions difficult against NATO are that Russia's military presence and political influence in these regions, which it sees as its immediate surroundings, do not allow this. However, considering that NATO's military and political organization in the Black Sea and the Caspian Sea is at an immature level, it is evaluated that unless a very special and privileged situation develops, NATO's option to use military force for energy security in the region will be limited.

Again, within the framework of energy security, the possibility of the Ukraine War turning into a Russia-NATO conflict is low unless a very specific situation develops, considering the Black Sea, Crimea, the Straits law, the effectiveness of Russia's Black Sea and Caspian navies in the region, and threats of using nuclear weapons.

Giriş

Enerji, insanın doğadaki varlığını sürdürebilmesi ve mevcut yaşam standartlarını muhafaza etmesi için temel ihtiyaçlarındandır. Dünya üzerinde sınırlı miktarda ve coğrafyalarda bulunan fosil enerji kaynaklarına duyulan bu ihtiyaç, 20. yüzyılın başından itibaren artık devletlerin, uluslararası örgütlerin ve enerji şirketlerinin de fazlasıyla içinde olduğu bir güvenlik meselesini, enerji güvenliğini, ortaya çıkarmıştır. Bu mesele zaman ve şartlarla değişkenlikler gösteren, farklı tanımlamaları olan bir kavram olarak da öne çıkan bir konu olmuştur. Kavram 21. yüzyıla girişle birlikte içinde birçok bileşeni barındıran kapsamlı tanımlamaları içermeye başlamıştır. Asya Pasifik İş Birliği Örgütü enerji güvenliğini (4 A olarak formüle edilmiştir) mevcudiyet (availabilitys), erişebilirlik (accessibility), kabul edilebilirlik (acceptability) ve ekonomiklik (affordability) olarak tanımlanırken (2007, 7-40), Cherp ve Jewell enerji güvenliğini, egemenlik (sovereignty), sağlamlık (robustness) ve dayanıklılık (resilience) olarak tanımlamıştır (2011, 206-208). Enerji güvenliğini çeşitli parametrelerle ölçümlenebilen bir kavram olarak değerlendiren kimi yazarlar ise (Sovacool 2011, 7478) tanımlamanın karmaşık ve değişken yapısına bir standart getirme gayreti içinde olmuşlardır. Bu anlamda Azzuni ve Breyer'in tanımlamaları son elli yıllık değişimleri kapsamlı şekilde içermesi açısından dikkat çekmektedir. Yazarlar enerji güvenliğini on beş ana, elli alt boyutu da içerecek şekilde

tanımlamışlardır. Ana boyutlar şunlardır: Kullanılabilirlik, çeşitlilik, maliyet, teknoloji ve verimlilik, konum, zaman dilimi, dayanıklılık, çevre, sağlık, kültür, okuryazarlık, iş, politika, askerlik, siber güvenlik (Azzuni ve Breyer 2018, 23-24).

Kavramsal değişimin temel dinamiği olan paylaşım konusu enerji güvenliğini uluslararası ilişkilerde önemli bir güvenlik meselesi haline getirmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve askerî bir örgüt olan NATO da bu paylaşım sorununda etkin bir misyon edinmeye çalışmaktadır. NATO'nun enerji güvenliğini önemsemesi, öncelikle kendi ordularının ve üye devletlerinin sivil ihtiyaçlarını karşılamak ve enerjinin transit güzergâhı olan coğrafyalarda, özellikle deniz taşımacılığında, transit güzergâhların kontrolünü sağlayarak küresel güç dengesini kendi elinde tutmak istemesinden kaynaklanmaktadır. NATO ülkelerinin hidrokarbon enerji kaynakları konusunda, birkaç üye haricinde, kaynak fakiri olduğu görülmektedir (World Economic Forum 2023). Her ne kadar üyeler arasında tam bir birliktelik olmasa da (Telli 2022, 129) NATO'nun enerji güvenliğine fazlasıyla önem verdiği görülmektedir. Tarihsel süreçte 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması NATO'nun varlık sebebinin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Fransa gibi bazı üye devletler Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında NATO'nun misyonunu tamamlamış olduğunu gündeme getirerek bu durumu tartışma konusu yapmış olsa da (Boniface 1997) ilerleyen yıllarda enerji tedariki ve transferinde yaşanan aksaklıklar arttığından ABD'nin

güvenlikleştirme³ politikalarının da tesiriyle enerji güvenliği 2008 Bükreş Zirvesi'nde ilk defa⁴ NATO'nun güvenlik tehditleri kapsamı içerisinde yer almıştır (NATO 2008; NATO 2024a). NATO bu durumu da diğer yeni güvenlik konuları arasında kendisine misyon edinmiştir. Değişen şartlar ve güvenlik ortamı dikkate alındığında NATO'nun enerji güvenliği ile ilgili teorik ve pratik çalışmalar yaptığı, dünyanın birçok noktasında bunları güç kullanım seçenekleri ile besleyebildiği görülmüştür. 1980'lerde İran-Irak Savaşında Körfez bölgesi tanker trafiğinin güvenliği, Akdeniz'deki NATO donanmasının 2000'li yılların başından itibaren Avrupa için transit enerji güzergâhı olan hattın güvenliği ve 2012 yılındaki NATO'nun Libya harekâtı enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik askerî harekâtlar ve girişimler için örnek gösterilebilir (Gallis 2007, 5; Çelikipala 2014, 92; Biresselioğlu 2012, 242). Belirtilen coğrafyalarda enerji güvenliğini sağlamaya yönelik icra edilen harekâtlar farklı sonuçları olsa da genelde NATO inisiyatifini bölgede hakim kılmış ve başarı sağlanmıştır.

Bu durumdan hareketle, NATO'nun bu yaklaşımlarının Avrasya'nın zengin enerji kaynaklarından biri olan Hazar bölgesinde ve enerji akışının önemli geçiş hattı olan Karadeniz'in kuzeyinde, güç kullanımını dahil, enerji güvenliği

³ Buzan, güvenlikleştirmeyi değer atfedilen bir meselenin tehdit varlığı olarak gösterilmesi ve bunun ortadan kaldırılması için geliştirilen tedbirlerin desteklenmesi olarak tanımlanmaktadır (Buzan 2008, 107).

⁴ Enerji güvenliği tarihsel süreç bağlamında 1999 Kavram Belgesi'nde ve 2006 Riga Zirvesi'nde dolaylı ifadelerle de olsa NATO belgelerinde yer almaya başlamıştır (NATO 1999; NATO 2006).

kapsamında yaptırımlarını uygulayıp uygulamayacağı çalışmanın problemini oluşturmaktadır. İfade edilen problem dahilinde bu çalışmanın amacını da içeren temel ve alt başlık soruları şu şekilde sıralanabilir. NATO daha önce farklı coğrafyalarda güç kullanarak sağladığı enerji arz güvenliğini çalışmanın dar kısmını oluşturan Hazar'da ve savaşın devam ettiği Karadeniz'in kuzeyinde sağlayabilecek imkana ve güce sahip midir? Enerji güvenliği bağlamında Ukrayna Savaşı'nın Rusya-NATO savaşına dönüşme riski var mıdır? Savaşın enerji piyasalarına etkisi ne olmuştur?

Soğuk Savaş sonrası bölgeye duyulan ilgi literatürde de kendini göstermiştir. Bazı kuruluşlarca yapılan ticaret hacmi çalışmaları, özellikle enerji ticaretinin doğudan batıya uzanan değişiklikleri içeren raporlar (Eurostat 2024), ABD'nin Hazar bölgesinde geliştirmeye çalıştığı enerji politikaları (Kalehsar 2020), Rusya'nın Hazar Denizi'ndeki filo gücünün bölgedeki güç dengesi üzerine yaptığı etki (Yapıcı 2020) literatür için önem arz eden çalışmalardandır. Bununla birlikte çalışmanın temel sorularından biri olan Hazar'da güç kullanım olasılıklarının ve NATO ve ABD'nin bölgede askerî üstünlüğünü tesis edecek unsurların ne olduğu hususu ile ilgili bütüncül bir çalışmaya erişilememiştir. Bu soruya aranan cevap bu ihtiyacı giderebilecek özellikte bir araştırmayı ortaya çıkarması açısından önem arz edebilecektir. Yapılan önemli çalışmalardan olan Rusya'nın Hazar'daki askerî varlığı (Yapıcı 2020) ve ABD'nin Hazar bölgesindeki askerî teşkilatlanmasının

yanlışığını vurgulayan asker kökenli araştırmacıların çalışmaları ile diğer eksiklikleri ortaya koyan çalışmalar literatür için ciddiye alınması gereken güncel çalışmalar olarak zikredilebilir (Gorgemans 2021; Mac Laren, Repass ve Rich 2022; Coffy 2023).

Çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde incelenen bir diğer bölge Karadeniz ve kuzeyidir. Karadeniz'in kuzeyi olarak ele alınan bölge de Ukrayna'dır. Karadeniz bölgesi NATO için önemli bir stratejik mekan olmasına rağmen örgütün burada, Akdeniz'de olduğu gibi ciddi bir varlık gösteremediğini ortaya koyan çalışmalara erişmek mümkündür (Clough 2024). Karadeniz'i Hazar ile birlikte değerlendiren Grishin, Todorova ve Tolochko bölgede NATO'nun etkin olamamasını Rusya ve Türkiye'nin Karadeniz politikalarına bağlamışlardır (2020). Karadeniz'de alan hakimiyeti olarak kısıtlanmış olan ve donanma olarak da yetersiz kalan NATO ve ABD'nin Ukrayna Savaşı'nda da aktif bir görev üstlenemeyeceğini dile getiren Sapmaz ise meseleyi askerî bilimler çerçevesinden incelemiştir (2022). Aynı şekilde NATO'nun donanma ve diğer askerî güç unsurlarındaki eksikliklerin Kırım'ın da işgaline neden oluşunu vurgulayan yazarlar askerî eksikliklerin Rusya'nın hamle gücünü kuvvetlendirdiğinin altını çizmektedirler (Nordenman 2015; Petersen 2019). Ukrayna Savaşı örneğinde de Coffy, durum analizi ve güncel risk faktörlerini ortaya koyarak Karadeniz'deki NATO varlığının pasif boyutunu resmetmiştir (2023). Önemli incelemeler olması itibarıyla bu çalışmalardan

faaydalanılmış ve mevcut savaş durumu da dikkate alınarak karşılaştırmalı g¼¼ dengelerini ortaya koyacak ve olasılıkları tartışacak bir resim bu makalede çizilmeye çalışılmıştır. Makale nitel araştırma y¼¼ntemi kapsamında bir durum çalışması şeklinde hazırlanmış, çalışmada çoklu nitel ve nicel veri kaynakları kullanılmıştır. Nicel verilerden faydalanılması, özellikle ticarete değişen enerji ilişkilerinin sayısal verilerle desteklenmesine katkı sağlamıştır.

Çalışmaya amaç, problem, temel sorular, sınırlılıkları ve literat¼¼r incelemesi ışığında bakıldığında çalışmanın temel varsayımının NATO'nun enerji konusunda birçok coğrafyada sert g¼¼ç unsurlarıyla sağlamış olduğu g¼¼venlik ortamını Hazar'da ve Karadeniz'in kuzeyinde sağlama olasılığının d¼ř¼k ihtimalli bir durum olduğu öngör¼¼lm¼řt¼¼r. B¼¼yle bir kanaatin sınanmasına y¼¼nelik bir incelemenin tercih edilme nedenlerini ortaya koymak gereklidir. Son Ukrayna Savaşı, özellikle Karadeniz b¼¼lgesi ve kuzeyindeki transit hat g¼¼venlięini keskin ve sert bir şekilde etkilemiştir. Ayrıca savaş, Karadeniz kuzeyi geçişli enerji üretiminin Batıya transferi için de yeni arayışlara neden olmuştur. Enerji krizinin doruk noktası olarak nitelendirilebilecek bu durum özellikle Avrupalı NATO üyeleri için ciddi bir kriz yaratmıştır. B¼¼lgede saldırgan bir Rusya'nın varlığı enerji akışında çok ciddi kırılmalıklar yaratmış ve Ukrayna Savaşı örneği gözetildiğinde Karadeniz'de ve Hazar Havzası'nda oluşacak çok değişkenli askerî risk fakt¼¼rleri, NATO'nun b¼¼lgede hareket kabiliyetini de sınırlandırmıştır. Bu

durumdan hareketle NATO enerji güvenliği de dahil birçok konuda bölgede bu risk faktörlerinin etkisiyle kesin sonuçlu askerî seçenek yaptırımlarını uygulamada çekingen davranmıştır. Soğuk Savaş sonrası ABD önderliğindeki NATO'nun eski Sovyet coğrafyasında hem genişlemesi hem de Rusya'nın yakın çevresinde⁵ politik olarak nüfuz elde etmek istemesi ve Rusya'nın bölgedeki tarihsel hedefleri, NATO'nun bölgede politik ve askerî anlamda hamle yeteneklerini kısıtlayıcı bir ortam yaratmıştır. Son tahlilde Ukrayna-Rusya Savaşı bölgede enerji güvenliğiyle beraber birçok güvenlik algısında da büyük değişkenlikler yaratmıştır (Repass ve Rogers 2022, 7). NATO'nun Orta Doğu ve Akdeniz'de olduğu gibi bu bölgede rahatlıkla faaliyet icra etmesini engelleyen, sert güç uygulamaktan çekinmeyen ve olası bir konvansiyonel savaşta dahi nükleer güç kullanabileceğini belirten Rusya'nın bölgedeki varlığı, esasında NATO'nun Ukrayna Savaşı dahil bölgedeki problemlere çekingen yaklaşmasının da bir nedeni olarak değerlendirilebilir (Sapmaz 2022). Elde edilen bu bulguların okunması, mevcut durumda bölgede risk olasılıklarının tartışılması ve değerlendirilmesi çalışmanın ana ve alt başlıklarında yapılmış olmakla sonuç kısmında da bulguların değerlendirmesi, varsayıma atfen yapılacaktır.

⁵ Yakın çevre politikası Sovyetler Birliği sonrasında oluşan BDT ülkelerinin kültürel, ekonomik ve politik temel üzerinde Rusya ekseninde konumlanması olarak adlandırılabilir (Hamzaoğlu 2020, 292).

1. NATO'nun Bölgeye Bakışı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının kullanımında yeni bir güç mücadelesi ortaya çıkmıştır. Bir tarafta NATO liderliği anlamında ABD, diğer tarafta Sovyetler Birliği'nin olduğu iki kutuplu dünyanın ABD lehine son bulması bu ülkenin ve ittifakın diğer Batılı ülkelerinin eski Sovyet coğrafyasının yeni devletlerine ve dolayısıyla bu bölgedeki enerji kaynaklarına ayrı bir ilgi duymaya başlamasına neden olmuştur (Kahraman ve Merdan 2020, 439). ABD'nin bu bölgeye ilgi duymasının sebeplerinden biri de Brzezinski'nin belirttiği gibi Avrasya coğrafyasından ABD'ye rakip olabilecek küresel bir gücün çıkmasını engellemek istemesinden kaynaklanmaktadır. Bahse konu kaygının bertaraf edilmesi için de ABD, bölgede her türlü siyasi, askerî ve diplomatik hamleleri yapma gayreti içinde olmaktadır (Brzezinski 1997, 63). Varşova Paktı'nın dağılmasıyla NATO'nun misyonunu tamamladığı tartışmaları yapılmış olsa da ABD liderliğindeki örgüt, Sovyetler Birliği'nden kopan ülkelerin, özellikle askerî anlamda Batı sistemine uyumlu hâle getirilebilmesi için bir dizi çalışmalar yürütmüştür. Bunlar Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi (KAİK) ve Barış İçin Ortaklık programıdır (Kök 2012, 174). Bununla birlikte Rusya'nın NATO ülkelerinin çevresinde askerî faaliyetlerle siyasi hedeflerine ulaşmak istemesi ittifak için bölgesel istikrarsızlığın temel kaynağı olarak değerlendirilmektedir. (NATO 2016). Bu nedenle NATO,

Rusya'nın yakın çevre olarak da gördüğü bu bölgelerde Rusya'yı çevrelemek için çeşitli adımlar atma gayreti içinde olmuştur (Ünalmiş ve Oğuz 2019, 3). Karadeniz bölgesi ise Batılı güçler tarafından stratejik bir alan olarak değerlendirilmekte olup Karadeniz'in çok geniş bir bütün olduğunu, bölgede Rus etkisinin olmadığı, Avrupa ve Atlantik kontrolünün olduğu uluslararası bir yapının hakim olmasının, çıkarlar bağlamında daha faydalı olacağı her zaman istenilen bir durum olmuştur (Tüysüzoğlu 2013, 63).

Rusya ve Hazar bölgesinden çıkarılan petrolün ve doğal gazın Batıya aktarılmasında kritik geçiş güzergahı olan Karadeniz bölgesi Batılı güçler için önemli bir alan olarak görülmüştür. Ayrıca Rusya'nın Hazar bölgesinden çıkarılan enerji kaynaklarının aktarımında da söz sahibi olması Karadeniz'in önemini Batılı güçler için daha da artırmaktadır. (Grishin vd. 2020, 443).

1.1. NATO'nun Bölgeye İlişkin Tehdit Algısı

NATO, bölgede ABD'nin küresel güç hegemonyasının da tesiriyle varlığını hissettirmek ve Sovyetlerden kopan ülkeleri kendi sistemine üyelik kapsamında entegre ederek genişlemesini sürdürmek istemiştir.⁶ Bazı Doğu Bloku ülkelerinin NATO ve AB'ye üye olmasıyla NATO bu bölgede etkinliğini ciddi şekilde

⁶1999 yılında Çekya, Macaristan, Polonya; 2004 yılında Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya vd.; 2009 yılında Arnavutluk, Hırvatistan; 2017 yılında Karadağ; 2020 yılında K. Makedonya NATO'ya katılan ülkelerdir.

artırmıştır. Örgüt, özellikle, Rusya'nın Karadeniz'de hakimiyet kurma girişimlerini engellemek ve bu amaçla bölgede müttefik ülkelerle ilişkilerini geliştirmek yönünde politik argümanlar üretme gayretiyle hareket etmiştir (Hamilton 2008, 321-323). Sovyetlerin dağılmasından sonra, Putin yönetimiyle beraber Rusya'nın uygulamaya koyduğu yakın çevre politikası NATO için önemli bir tehdit algılaması konumuna gelmiş ve bu bölgedeki güç mücadelesi daha çok Rusya'nın bu politikasına karşı yürütülmeye çalışılmıştır. Eski Sovyet coğrafyası olarak da tanımlanabilecek Rusya'nın yakın çevresinde NATO'nun siyasi ve askerî nüfuz olarak etkinliğini artırması ve yeni üyelerle genişlemesi Rusya için karşı bir tehdit algısı olarak değerlendirilmiş ve Rusya'nın bölgede saldırgan realizm olarak da tanımlanabilecek bir stratejiyle hareket etmesine neden olmuştur. Bu durum bölge ülkelerinde bir ikileme neden olmakla, NATO ve Rusya ilişkisi askerî hareketliliklerin de cereyan edebildiği bir duruma evrilmiştir (Tüysüzoğlu 2013, 75). Rusya bölgede etkinliğini artırmak, NATO'nun Doğuya genişlemesini engellemek ve başından beri karşı çıktığı renkli devrimlerin de karşısında olduğunu açıkça ortaya koymak için 2008 yılında Gürcistan'a askerî müdahalede bulunmuştur. Bu müdahale Rusya'nın bölgede kendi nüfuzuna yönelik olarak değerlendirdiği tehditlerin bertaraf edilmesine yönelik ilk askerî harekât olması açısından dikkat çekmektedir (Erol ve Demir 2012, 27). NATO için bölgede önemli bir gelişme de Kırım'ın ilhak edilmiş olmasıdır. 2014 Ukrayna krizi ile beraber

Karadeniz’de stratejik bir kara parçası olan Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesi sadece Kırım üzerinde bir hakimiyeti beraberinde getirmemiş, Karadeniz üzerindeki alan hakimiyetinin de ciddi anlamda Rusya’nın eline geçmesine olanak sağlamıştır. Bu durum NATO için çok ciddi bir dezavantaj yaratmış olmakla Rusya’nın bu saldırgan yaklaşımına karşı NATO, Karadeniz bölgesinde tehdit algısını değiştirmek durumunda kalmıştır. Şöyle ki NATO 2011 yılında donanma unsurlarının hedef coğrafyalarda etkinliğini artırmak adına oluşturduğu deniz hakimiyeti konseptini (Bağbaşıoğlu 2021, 69-74) Kırım’ın ilhakından sonra özellikle Karadeniz’de ve hinterlandında daha etkili olabilmek adına revize etmesi gerektiğinin ve donanmasını güçlendirmek zorunda olduğunun farkına varmıştır (Nordenman 2015, 4). Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesi ve bölgede ciddi anlamda askerî tahkimatlanmaya gitmesi, 2022’de başlayan Ukrayna Savaşı’nın da bir emaresi olarak değerlendirilebileceğinden NATO’nun bölgede hakimiyet kurmada önemli mevziler kaybettiğini ve tehdit varlığının daha somut ve daha büyük evreye ulaştığını göstermektedir.

1.2. NATO’nun Bölge Enerji Kaynaklarına ve Rotalarına Yaklaşımı

Sovyetler Birliği’nin 1991 yılında dağılması Hazar Havzası’ndaki enerji kaynaklarının kullanımında yeni bir güç mücadelesini ortaya çıkarmıştır. ABD Soğuk Savaş sonrası bu bölgeye ayrı bir ilgi duymaya başlamıştır (Kahraman ve Merdan

2020, 439). NATO bu bölgedeki enerjinin güvenli şekilde ve dolaysız olarak Avrupa pazarına ulaşması adına bölge ülkeleri ile siyasi ve diplomatik ilişkileri geliştirme gayreti içinde olmuştur.

Transit geçiş güzergâhının kritik ülkelerinden biri olan Gürcistan, NATO ve Rusya için bir tampon bölge konumunda değerlendirilebilir. Hazar Havzası'ndaki hidrokarbon enerji kaynaklarının çoğunun AB ülkelerine ulaştırılması Güney Kafkasya ülkesi olan Gürcistan'ı stratejik bir konuma sokmaktadır. Bu anlamda Batının ve Rusya'nın bu ülke üzerinden yürüttüğü güç mücadelesi önemli bir aşamayı oluşturmaktadır (Kulick ve Yakoboshuili 2008, 25). Güney Kafkasya'da NATO, Batı yanlısı siyasi ve demokratik bir yapıyla muhatap olup özellikle Hazar Havzası enerjisinin Gürcistan üzerinden Türkiye ve buradan da Batıya sorunsuz şekilde intikalini sağlamak isterken; Rusya bölgede eskiden kalma hakimiyet anlayışını sağlamaya çalışmaktadır. Burada NATO hakimiyetinin olmaması Avrupa ve Atlantik çıkarlarına ciddi şekilde bir tehdit yaratacağından Karadeniz ve Güney Kafkasya (daha çok Gürcistan) NATO'nun ve ABD'nin vazgeçmek istemediği bir bölge olarak öne çıkmıştır. Jeopolitik anlamda kritik bir noktada olan Gürcistan'ın siyasi istikrarı da Batılı ülkeler için fazlasıyla önemli olduğundan Gürcistan hükümetlerinin Batı yanlısı ekonomik ve politik argümanları benimsemesi bu ülkeler için önemli bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir (Cornell vd. 2004, 14-17). Bu çerçevede renkli

devrimlerle belirtilen amaca ulaşılmak istenmişse de Gürcistan özelinde bu durum 2008 yılında ciddi bir güvenlik sorunu yaratmıştır. Belirtilen renkli devrim hareketleri ve NATO'nun Doğuya doğru genişleme isteği Rusya üzerinde tedirginlik yaratmış, problemin diplomatik kanallarla çözülemeyecek boyuta ulaştığını iddia eden Rusya, 2008 yılında Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya'ya düzenlediği askerî harekâtı da gerekçe göstererek bu ülkeye askerî müdahalede bulunmuştur. Bu durum NATO'nun Güney Kafkasya üzerinden enerji güzergâhlarını güvenli hâle getirme çabasını ve aynı zamanda NATO'nun bölgede genişleme hamlesini ciddi anlamda sekteye uğratmıştır (Ünalmiş ve Oğuz 2019, 5).

1.2.1. Hazar Bölgesi

Hazar Denizi, Sovyetler Birliği döneminin son bulduğu 1991 yılına kadar iki devletli kıyıdaş bir bölgeyken, bu tarihten sonra beş devletin kıyı paylaşımına açılan bir bölge konumuna dönüşmüştür. Enerji rezervleri anlamında dikkat çekici seviyede⁷ zengin olan bölgenin, Doğu-Batı denkleminde enerji üreten ve tüketen ülkelerin köprüsü pozisyonunda stratejik bir öneme sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Kalehsar 2020, 155). Orta Asya ve Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarının, Çin Halk Cumhuriyeti'nin de ciddi anlamda ilgisini çektiği ve özellikle Kazakistan ve Türkmenistan

⁷ 2020 yılı Hazar Bölgesi'nin dünya petrol rezervlerini karşılama oranı %17,4; doğal gaz rezervlerini karşılama oranı %46,7'dir (BP Statistical Review of World Energy 2021, 16-34).

üzerinden Hazar Havzası'na boru hatlarıyla ulaşmak istediği bilinmektedir. Bu açıdan bölgenin enerji kaynaklarının Doğu ve Batı ülkelerince rağbet gördüğü dikkat çekmektedir (Tang 2016, 9). Dünyanın en gelişmiş askerî örgütlerinden biri niteliğine sahip NATO ülkelerinin ve ABD'nin bölgeye ilgisi, özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları neticesinde Afganistan'a yapılan müdahalelerden sonra artmış ve bölgenin stratejik değeri önemsenebilmeye başlanmıştır (Cunningham ve Yetiv 2012). Hazar Havzası'nın yeni bağımsız devletleri Batı ülkeleri için Rusya'ya bağımlılığı önemli seviyede azaltacağından bu bölgedeki yeni üretici devletlerin Avrupa'ya transit anlamda bağlanması, örgütün öncelikli hedefleri arasında yer bulmuştur (Kuzembayeva 2014, 77). Bu çerçevede 2006 yılında ilk petrol akışının başlatıldığı Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ile Azerbaycan petrolünün ve üretim durumuna göre Türkmenistan ve Kazakistan petrolünün dünya pazarına açılması ve 2018 yılında ilk doğalgaz akışının sağlandığı Trans - Anadolu Doğalgaz Boru Hattı'nın (TANAP) faaliyete geçmesi Türkiye (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2023), Batı ülkeleri ve ABD için enerji diplomasisi alanında kazanılmış önemli bir başarı olarak değerlendirilebilir (Kalehsar 2020, 187). Buna karşın AB Nabucco projesi kapsamında Hazar bölgesi kaynaklarından faydalanmak istemiş ancak hem kendi içinde Almanya ve İtalya'nın Rusya ile münferit iş birliği çalışmalarına başlaması hem de Rusya'nın Azerbaycan ile yıllık 500 milyon metreküp gaz anlaşması yapması gibi hamleleri nedeniyle bu

proje askıya alınmak zorunda kalmıştır (Önder ve Maden 2023, 36-47)

Rusya'nın Karadeniz üzerinde çeşitli gerekçelerle, özellikle Ukrayna bağlamında, enerji güvenliğini tehdit edici yaklaşımlarını da dikkate aldığımızda Avrupa Birliği'nin 2022 yılında Güney Gaz Koridorunu kullanarak Azerbaycan'dan 2027 yılına kadar gaz akışını iki katına çıkarmayı içeren anlaşmayı imzalamış olması Hazar Havzası enerji kaynaklarının Batı ülkeleri için çok önemli bir kaynak-rezerv bölgesi olduğunu göstermektedir (Coffey 2023). Enerji akış güzergâhının zenginleşmesi açısından bakıldığında 2020 yılında Karabağ'ın işgalden kurtarılarak Azerbaycan'a geçmesi, Türkiye ve Azerbaycan tarafından desteklenen Zengezur Koridoru'nun açılması da ulaşımda yeni bir arter oluşturacaktır. Orta hat olarak değerlendirilen bu hattın Avrupa ve Asya arasındaki ticari ilişkileri daha güvenli ve canlı hale getireceği öngörülebilir (Gawliczek ve İskandarov 2022, 50).

Başlangıçta belirtildiği gibi Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Hazar üzerinde hak iddia eden ülke sayısı beşe çıkmış, bu durum enerji kaynaklarının aranması, çıkarılması ve su alanlarının kullanımı ile ilgili birçok anlaşmazlığı da ortaya çıkarmıştır. Hazar denizinin statüsü ile ilgili 2018 yılında beş kıyıdaş devletin imzalamış olduğu anlaşma her ne kadar bazı sorunların tam olarak çözüme kavuşturamadığı yönünde eleştirilere (özellikle 15 mil hattı)

maruz kalsa da (Kalehsar 2020,155) kıyıdaş ülkelerin kendi bölgelerinde çıkaracağı enerji kaynaklarını pazarlayabilmesi için özellikle Sovyet sonrası yeni ülkeler için bir özgürlük getirmiştir. Bu durumun, ABD ve AB'ye bu bölgedeki kaynakların Batıya aktarımı konusunda bir avantaj sağladığı söylenebilir (Gülyüz 2020, 379).

NATO için bölgedeki enerji kaynaklarının, Rusya'nın etkisini azaltarak Batıya aktarılmasının önemli siyasi ve diplomatik çabayı gerektirecek bir konu olduğunu vurgulamak gerekir. Şöyle ki bölgede çok ciddi bir Rus gücünün olduğu gerçeği yadsınmamalıdır. Hazar üzerinden Suriye'ye bile müdahale edebilecek kuvvetli bir donanma gücü bulunan Rusya'nın (Yapıcı 2020) buradaki askerî varlığını Don-Volga kanalından Karadeniz havzasına sokabilmesi Rusya'ya önemli bir askerî hamle yeteneği kazandırmakla bölge ülkelerine karşı ve Karadeniz'de kısıtlı da olsa var olan NATO unsurlarına, harici bir tehdit çarpanı olarak gözükmektedir. Türkiye'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne dayanarak boğazlardan her iki tarafın da savaş gemilerine geçişi kapattığı düşünüldüğünde, 2022 yılında Ukrayna'ya karşı yapılan askerî harekâta bu kanalın aktif olarak Rus Hazar filosu tarafından kullanılmış olması ve Rusya'nın, Hazar üzerinden bu filo unsurlarınca, Ukrayna'yı uzun menzilli seyir füzeleriyle vurmuş olması hem Hazar Havzası'nda hem de Karadeniz Havzası'nda NATO için ciddi anlamda üzerinde durulması gereken bir tehdit varlığı yaratmıştır. Mevcut durum gözetildiğinde NATO'nun ve özelde

ABD'nin Hazar Havzası'nda çıkarlarını ilerletmesi için kısıtlı seçenekleri olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır (Coffey 2023).

1.2.2. Enerji Kaynaklarının Taşınması ve Karadeniz'in Kuzeyi

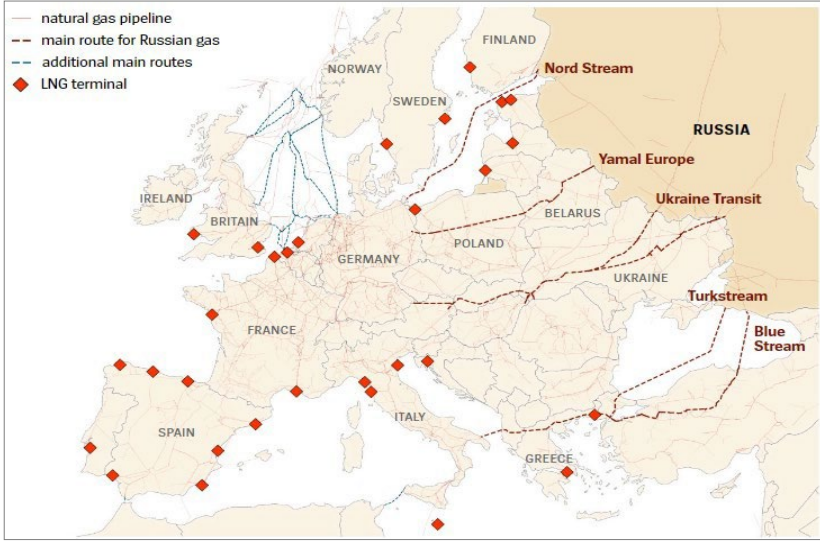
Karadeniz, Baltık Denizi ve Hazar Denizi ile çeşitli noktalardan erişime müsait olan yapısı kıyıdaş ülkelerdeki kritik limanları ile deniz ticaretinin yoğun olduğu bir deniz formundadır. Akdeniz'e Türk boğazlarıyla, Avrupa'ya Min-Tuna ve Ren-Tuna kanallarıyla ve Hazar Denizi'ne de Don-Volga kanallarıyla bağlanması Karadeniz'e havza derinliği olan zengin bir iç deniz özelliği yükler (Özgen 2017, 56). Bu özellik Rusya ve Hazar bölgesinden elde edilen enerji kaynaklarının Batı ülkelerine aktarılmasını kolaylaştıran bir fırsat sunmaktadır. Özellikle deniz alanlarındaki enerji taşımacılığı ve boru hatlarının enerji aktarımında etkin olarak kullanılması Karadeniz'in stratejik önemini tescil eden bir durum olarak değerlendirilebilir.

Üçte ikisi sularla kaplı dünyada uluslararası ticaretinin neredeyse %90'ı deniz ulaşım yollarıyla yapılmaktadır. Deniz yoluyla yapılan ticaretin daha çok tercih edilmesinin sebebi daha az maliyetli olmasıdır (Gürdeniz 2009, 212-217). Karadeniz'in deniz taşımacılığındaki potansiyelini vermesi açısından bazı verileri sunmak faydalı olacaktır. 2011 ve 2016 yıllarını kapsayan yıllarda Türk boğazlarından deniz taşımacılığıyla

taşınan petrol miktarı ortalaması günde 2.6 milyon varildir (Energy Information Administration 2017).

Karadeniz özellikle 2000'li yıllarda ağırlık verilen projelerle doğalgaz boru hattı üzerinden enerji taşımacılığında önemli bir yer edinmiştir. Enerji akışının Rusya üzerinden endüstrisi gelişmiş Batı ülkelerine ve çevre ülkelere gerçekleşmesi bölgeye enerji arz güvenliği açısından önemli bir hüviyet kazandırmıştır (Doğan 2018, 20). Rusya'nın Batı ülkelerine sevk ettiği petrol ve doğalgaz Ukrayna, Romanya, Bulgaristan ve Karadeniz dibinden döşenen boru hatları ile Türkiye ve buradan da Avrupa ülkelerine farklı güzergâh ve taşıma sistemleri ile nakledilebilmektedir. Bahsedilen enerji akışı Sovyetler döneminde yapılan çoklu anlaşmalarla başlatılmış ve sonrasında Rusya Federasyonu ile geliştirilerek devam ettirilmiş transit enerji projeleri olarak öne çıkmıştır. 1984 yılında Sovyetler döneminde başlatılan Batı Hattı olarak da adlandırılan Rusya-Türkiye doğalgaz boru hattı Karadeniz kuzeyinden (845 km. kara parçası üzerinden) Türk topraklarına (Trakya üzerinden) girmiş ve buradan gaz akışı sağlanmıştır. Aynı şekilde 1997 yılında başlatılan Karadeniz dibinden döşenen ve Mavi Akım doğal gaz projesi olarak isimlendirilen proje Rusya-Türkiye ve İtalya ile yapılmış önemli bir çoklu enerji anlaşmasıdır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2023). Soğuk Savaş sonrası Karadeniz üzerinden Avrupa'ya taşınan enerjinin Karadeniz'den geçmesi bağımsızlıklarını

kazanan yeni Karadeniz ülkelerinin de varlığı ile beraber bölgenin jeopolitik yapısına farklı bir özellik katmıştır.

Kaynak: European Parliament 2023, 17

Avrupa'nın Rusya ile enerji konusunda anlaşmazlığa düşmeye başlaması Karadeniz üzerindeki egemenlik ilişkilerine de hâliyle sirayet etmiştir (Ünalımsı ve Oğuz 2019, 4). Bölge üzerinden geçen boru hatları ya da deniz taşımacılığı özellikle Karadeniz'i ve Avrupa bacağıının tampon ülkesi olan Ukrayna'yı kritik bir noktada konumlandırmıştır. Rusya'nın kendi ürettiği ya da Hazar Havzası ülkelerinden tedarik ettiği enerjiyi bu güzergâh üzerinden Avrupa'ya ve Karadeniz ülkelerine pazarlama isteği bölgenin stratejik değerini artırmış ve Karadeniz ve kuzeyinde güç mücadelesi isteğini de ön plana

çıkarmıştır. 1990'lı yıllarda Rusya'nın Avrupa'ya yaptığı petrol ihracatının %95'i Ukrayna üzerinde bulunan boru hatlarından geçmekte olduğu görülecektir.⁸ Bu durum Rusya adına, Ukrayna'nın kendi nüfuz alanında olmasına rağmen güzergâh bağımlılığı yaratacağı düşünüldüğünden alternatif rotalar ve boru hatları projelerini geliştirmesine olanak sağlamıştır. Yamal-Avrupa, Mavi Akım, Baltık Boru Hattı, Sibirya-Pasifik Boru Hatları gibi projeler de bir anlamda tek pazar stratejisinden uzaklaşmak istediğinin göstergesidir⁹ (Nelson 2023, 11). 2006 yılında Ukrayna'dan Avrupa'ya giden Rus gaz akışının Rusya tarafından aniden kesilmesi Karadeniz ve kuzeyinde, transit enerji nakli hususu bağlamında ilk ve önemli bir kriz yaratmıştır. Batı Avrupa'da Rus enerji güvenliği meselesinin ciddi şekilde tartışılmasına neden olan bu kriz bölgenin de jeopolitik anlamda öne çıkmasına etki eden olaylardan biri olmuştur. (Doğan 2018, 20). Sonrasında bölgede cereyan eden bu jeopolitik ve jeoekonomik krizlerin temelinde enerji güvenliği meselesi olduğu ve bu krizlerin yaratılmasında Rusya'nın kuvvetli bir aktör olarak öne çıktığı görülmektedir. Bölgede Rusya'nın

⁸ Ukrayna AB transit gaz iletim hattı Rusya, Polonya, Macaristan, Slovakya, Romanya ve Moldova'yı kapsamaktadır. Hattın gaz akış potansiyeli şu şekildedir. 2021: 39,6 milyar m³, 2022: 18,7 milyar m³, 2023: 13,5 milyar m³, 2024 ilk sekiz ay: 10,8 milyar m³. AB'ye aynı yılları kapsayan diğer Rus boru hatlarından yapılan ithalat oranları ise 2021: 104,8 milyar m³, 2022: 45,8 milyar m³, 2023: 13,5 milyar m³, 2024 sekiz ay: 11,1 milyar m³ (Keliauskaitė ve Zachmann 2024, 2-4).

⁹ Yamal-Avrupa: 33 milyar m³ (Global Energy Monitor 2024), Nord Stream: 35 milyar m³ (Nord Stream 2024), Rusya-Türkiye Batı Hattı: 8 milyar m³, Mavi Akım: 16 milyar m³, Türk Akım: 15,75 milyar m³ (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 2023) yıllık taşıma kapasitesine sahip boru hatlarıdır.

stratejisinden ciddi şekilde etkilenen Ukrayna'nın bir şekilde istikrarsızlaştırması ve bu ülkenin kendince enerji geçişinde güvenilir bir ülke olmadığını Avrupa'ya göstermek istemesinden kaynaklanmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'yı etkisizleştirip alternatif rotalar yaratma çalışmaları bir yönüyle enerji piyasasındaki Rus tekerciliğini yaratmaya çalışmasının örneği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu örnekler, Rusya'nın enerjiyi Avrupa'da siyasi avantaj ve nüfuz elde etmek için kullanma yeteneğini göstermesi yönünden dikkat çekmektedir. Ayrımcı fiyatlandırma, Rusya'yı devre dışı bırakan enerji rotalarına karşı koyma stratejisi, gaz akışının kesintiye uğraması ve uyumlu davranışın avantajlı gaz anlaşmalarıyla ödüllendirilmesi dönem içinde Rusya'ya, Doğu Avrupa ve Batı Avrupa'daki birçok ülke üzerinde önemli bir nüfuz sağlamıştır (Ratsiborynska 2018, 8-9). Bölgede Rusya'nın içinde olmadığı bir enerji denklemi bu ülke tarafından hibrit savaşlarla¹⁰ sabote edildiği gibi, Ukrayna üzerinden Avrupa'ya transit gaz akışını sabote etmek için de özellikle 2014 yılından itibaren bu ülkedeki enerji alt yapılarına yerel işbirlikçilerini de kullanarak sabotaj tarzında eylemler gerçekleştirmiş olması, sert argümanları da kullanabileceğini göstermiştir (Butrimas vd. 2021, 13). Karadeniz ve

¹⁰ Hibrit savaş, konvansiyonel yeteneklerin de kullanıldığı (düşük yoğunluklu da olsa silahlı çatışma) içinde terör eylemlerini, düzensiz taktik ve oluşumları barındıran, hedef bölgelerde ayırım gözetmeyen şiddet eylemlerinin gerçekleştirildiği farklı savaş modeli olarak tanımlanabilir (Hoffman 2007, 14).

Karadeniz'in kuzeyi olarak en kritik bölgede bulunan Kırım'ın Rusya tarafından hibrit ya da konvansiyonel anlamda çeşitli müdahalelere maruz kalması ve 2014'te ele geçirilmesi, nihayetinde 2022 yılında Rusya-Ukrayna Savaşı bölgenin enerji güvenliği dengesini de Batı ve NATO aleyhine bozmuştur. Bu durum NATO ülkelerinin, kuvvetli bir alan hakimiyetine ve karşı harekât yeteneklerine sahip bir düşmanla, istikrarsızlaşmış bölgede güvenli enerji alışverişi yapamayacağını ortaya çıkarmıştır (Dupuy 2022).

2. NATO, Rusya ve Çatışan Çıkarlar

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Yeltsin ile Batıya yaklaşan Rusya'nın tekraren eski gücüne kavuşup saldırgan politik yapıya bürünmesinin önüne geçmek için NATO bazı girişimlerde bulunmuştur. 1997 yılında NATO-Rusya Kurucu Senedi imzalanmış ve NATO-Rusya Daimi Ortak Konseyi kurulmuştur. Karşılıklı olarak, nükleer silahlanma da dahil askerî konularda güven ilişkisini tesise yönelik olan bu çalışmalar Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi ve bu ülkenin bir anlamda sistem içinde karşılıklı kontrolünü sağlamak ekseninde ilerlemiştir (Yapıcı 2007, 1456). Aynı şekilde eski Sovyet ülkeleri ile iş birliğini geliştirmek adına Kuzey Atlantik İş Birliği'nin ve Rusya'nın da dahil olduğu Barış İçin Ortaklık programlarının geliştirilmesi Rusya'nın ve Doğu Bloku ülkelerinin Batı sistemine entegrasyonunu amaçlayan çalışmalar olarak dikkat çekmektedir (Kök 2012, 174). 1990-2000 yılları

arasında, Rusya'nın NATO ile ilişkileri denge politikası içinde yürütülmüş, özellikle NATO organları içinde bulunan Rus temsilciler, örgütün işleyiş yapısını da yakından tanıma fırsatı yakalamışlardır (Yapıcı 2007, 1469). Belirtilen dönemde bu denge politikasını gerektirecek nedenler ise Rus ordusunun ciddi anlamda köhneleşmiş yapısı ve Çeçenistan'daki karışıklıklar olarak gösterilebilir. Putin, ABD'deki 11 Eylül saldırıları neticesinde dünyada oluşan uluslararası terörizm tehlikesini kendi ülkesi için de ciddi bir tehdit olarak değerlendirmiş, krizi fırsata çevirerek Çeçenistan-Rusya Çatışması'na uluslararası meşruiyet kazandırmak, iç politikada da halk desteğini arkasına almak için ABD ve NATO ile iş birliği içerisinde olmuştur. İlerleyen yıllarda bu denge politikası ülkenin ekonomik toparlanmasıyla birlikte değişmeye başlayacaktır. Putin 2004'te ikinci defa seçildikten sonra artan enerji fiyatları ve sonrasındaki ekonomik toparlanma sayesinde de daha rahat siyaset yapma imkânına ulaşmıştır. Özellikle ABD'ye karşı meydan okuyucu tarzda politik söylemlerini bu süreçte daha da artırmıştır.

2007'de Münih Güvenlik Konseyi'nde tek kutuplu dünyanın son bulduğunu ve artık Rusya'nın tekraren denge yaratacak bir güç hâline geldiğini ifade etmesi mevcut durumun en net ifadesi olarak tanımlanabilir (Smith 2008, 18-21). NATO'nun ya da bir yönüyle ABD'nin, genişleme politikası ve özellikle süreç içinde Gürcistan'ı bu politikanın yürütülmesinde nirengi noktası olarak görmesi, Rusya'da bölgesel güvenlik ve enerji güvenliği kaygılarının artmasına neden olmuştur. 2008

yılındaki Rusya-Gürcistan Savaşı, ilişkilerin kırılma noktası olarak da dikkat çekmektedir. Kısa süreli cereyan eden bu savaş, Rusya'nın yakın çevresinde atılan adımlarda askerî yaptırım seçeneklerini kullanılabileceğini; ABD, AB ve NATO'nun Rusya ile gereksiz çatışmalardan kaçınmak adına bölgedeki eylemlerini dikkatli seviyede yürütmesi gerektiğini gösteren kritik bir olay olarak değerlendirilebilir (De Haas 2009, 8).

NATO ve Rusya arasında bölgede cereyan eden güç mücadelesi esasında, içinde birçok aktörün ve meselenin olduğu stratejik bir güç mücadelesi olduğunu vurgulamak gerekir. Bu hususların başında gelen konu ise kuşkusuz enerji ticareti bağlamında enerji güvenliği tartışmalarıdır. Zengin Hazar enerji kaynakları ve transit güzergâhların güvenliği NATO, AB, Rusya ve bölge ülkeleri için önemli bir meseledir. Hazar ötesi enerji akışının ve ekonomik faaliyetlerin güvenliğinin önemli bir yer aldığı düşünüldüğünde, bölgede ticaret yapan ülkeler arasında deniz güvenliği rejimlerinin ve kapasitelerinin iyileştirilmesi hassasiyet arz etmektedir. Bu durum özellikle Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ı doğrudan etkilerken, bu ülkelerin dışındaki aktörleri de hâliyle etkilemektedir. Avrupa ve Karadeniz ülkeleri Orta Asya'dan gelen enerji kaynaklarına doğrudan bağımlıdırlar ve buradan gelen enerji kaynaklarıyla hem iç ihtiyaçları karşılanmakta hem de boru hatlarından iletim geliri sağlanmaktadır.

Bu anlamda Güney Kafkasya ve Orta Asya'da gelişmiş güvenlik programlarının tesis edilmesi NATO ve Avrupa için elzem bir durum olarak öne çıkmaktadır. Bunun için bölgesel güvenlik güçleriyle geniş çapta ortaklık programlarına ihtiyaç duyulduğu öne çıkan bir konudur (Repass ve Rogers 2022, 6). Ancak Rusya'nın Hazar Denizi'ndeki hakim askerî gücü ve kendi enerji koridorunu kurmak istemesi bölge ülkelerinde, NATO veya Batı ülkeleri ile geliştirilecek iş birliği projelerini sekteye uğratabilecek sorun olarak da görülmektedir (Oral 2022, 430). Bu anlamda Batı ülkelerinin bölge ülkeleriyle kurmak istediği ilişkilerin mahiyeti enerji güvenliği meselesi ile güç mücadelesi denkleminde bağımsız düşünülemeyecektir. Özellikle ABD'nin eski Sovyet coğrafyasında NATO aracılığıyla genişleme isteği ve Ukrayna'da politik ve toplumsal değişimleri teşviki birçok açıdan Rusya tarafından yine güvenlik problemi hâline getirilmiş ve bu durum Rusya adına saldırgan bir hâl olarak Kırım'ın ilhakına zemin hazırlamıştır (Saluschev 2014, 41). NATO bu krizde Rusya ile askerî ve siyasi kanalları açık tutarken tüm pratik sivil ve askerî iş birliğini askıya almıştır (NATO 2023).

Rusya ve NATO arasında bölgede devam eden bu rekabetin, enerji ve transit enerji hatlarının kontrolünden de kaynaklandığı yadsınamaz bir durumdur. Rekabetin bölge ülkeleri üzerinden yürütüldüğü göz önüne alındığında ise Rusya'nın burada enerji nakil hatlarını kontrol edebileceği kritik noktaları hibrit savaş şeklinde eline geçirme, fiilen olmasa da

kontrol mekanizmalarını işleterek bölgeye ve ülkeye nüfuz etme alışkanlığı, bölge ülkelerini birçok açıdan strese sokabilmektedir. Bu durum AB ülkelerinde de enerji ticaretinin sürdürülebilirliği açısından bir güvenlik meselesine dönüşebilmektedir. Bazı AB devletlerinin ve eski Doğu Bloku ülkelerinin Rusya'ya olan enerji bağımlılığı, onların siyasi karar alma süreçleri üzerinde baskı oluşturması, Rusya'nın iradesine tabi olması ve daha da ilerisi, ekonomik konularda veya enerji konularında etkili bir direniş gösterme potansiyellerini ortadan kaldırabilme riski açısından önem arz etmektedir. Ayrıca Rusya'ya enerji bağımlılığı, bu ülkeye karşı askerî olmayan yöntemlerle kullanılabilir siyasi, ekonomik, jeopolitik avantaj sağlayan baskı unsurlarında da kırılğanlıklar yaratabilmektedir. Enerji bağımlılığının neden olduğu diğer bir kırılğanlık ise Rusya'nın enerji pazarını etkileyebilecek müdahaleleridir. Rusya'nın fiyatları artırması, enerji kesintileri ve benzeri manipülatif uygulamaları tüketici ülkeler için ciddi bir enerji güvenliği meselesine dönüşebilmektedir (Ratsiborynska 2018, 3).

Bölgede enerji kaynakları, transit enerji güzergâhları ve enerji pazarına hakim olma gayretlerini içeren bu rekabet, anlatıldığı gibi NATO ve Rusya arasında çok önemli bir güç mücadelesine dönüşmüş ve bu durum Rusya'nın kendi yakın çevresi olarak telakki ettiği coğrafyalarda sıcak savaşa varan hibrit savaş yöntemlerini kullanmayı, sınırları zorlayacak seviyede denemesi ile NATO'ya üye olsun ya da olmasın, birçok

açından bölge ülkelerinde ve NATO’da güvenlik kaygısı yaratmıştır. Bölgede artarak devam eden bu sıcak çatışma ve krizler 2022 yılındaki Ukrayna Savaşı ile zirveye ulaşmıştır denebilir. NATO-Rusya ilişkileri bu savaş ile ciddi anlamda çıkmaza girmiş, Güney Kafkasya ve Orta Asya’daki jeostratejik durum da Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etmesiyle aniden ve ciddi biçimde değişikliğe uğramıştır (Repass ve Rogers 2022, 7). NATO, Rusya’nın Ukrayna’nın doğusunu, yapmış olduğu referandumlarla kendisine bağlamış olmasının kabul edilemez olduğunu belirtmiş ve BM’nin 51. maddesi çerçevesinde işgale karşı Ukrayna’nın meşru müdafaa hakkını kullanmasına katkı sağlayan sürecin içinde olmuştur. Bunun üzerine NATO Avrupa’nın doğusunda Rus tehdidine karşı 40.000’den fazla askerî konuşlanmasını sağlamıştır. Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya’daki askerî varlığına ek olarak Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Slovakya’da çok uluslu görev grubu oluşturmuştur. Ayrıca Baltık Denizi’nde ve Karadeniz bölgesinde de askerî tedbirlerini artırmak zorunda kalmıştır (NATO 2023).

2.1. Enerji Güvenliği ve Olası Güç Kullanımı

NATO ordularının ve ülkelerinin enerji ihtiyacını karşılamak için kaynak zengini ülkelerle farklı şekillerde muhatap olması ve transit güzergâhların güvenliğine yönelik askerî tedbirlerin geliştirilmesi ön plana çıkarmıştır. Enerji kaynaklarının güvenliğinden, transit güzergâhın güvenliğine

kadar birçok bileşeni barındıran bu uygulamalar enerjiyi küresel örgütlerin ve devletlerin stratejik mücadele sahasında öncelikli bir sırada konumlandırmıştır.

NATO, enerji güvenliği bağlamında güç kullanma seçeneklerini çeşitli zaman ve bölgelerde denemiş bir örgüt olarak dikkat çekmiştir. Orta Doğu bölgesinde, İran-Irak savaşlarında Körfez bölgesinden Batıya aktarılan petrol tankerlerinin güvenliğinin sağlanmasına yönelik operasyonlar (Gallis 2007 5), yine Akdeniz'deki transit enerji güzergâhının kontrolünü sağlamak için NATO donanma unsurlarının kullanılması (Çelikpala 2014, 92) ve Kaddafi döneminde, Libya'da gerçekleştirilen askerî müdahaleler enerji arz güvenliğini tesis etmeye yönelik girişimler olarak gösterilebilir (Biresselioğlu 2012, 242).

Avrupa ülkeleri için alternatif enerji coğrafyalarından biri konumunda olan Hazar bölgesi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Avrupa için daha da öne çıkmıştır. Enerjide çeşitlilik ilkesi ile hareket eden AB ülkelerinin ABD'nin politikalarından bağımsız olarak da Orta Asya ülkeleriyle diyalog kurabildiği ve ortaklık ve iş birliği anlaşmaları ile ilişkilerini geliştirme gayretinde olduğu görülecektir (Şahin 2021, 306). Ancak her ne kadar AB münferit iş birliği anlaşmalarıyla bölgede ilişkilerini geliştirme gayreti içinde olsa da bölgenin tekraren hakimi olduğunu iddia eden ve 2008 yılında Gürcistan'a askerî müdahaleden sonra sert

politik yaklaşımı ile hem NATO'nun hem de AB'nin kendince eski hakimiyet alanına girmesini istemeyen Rusya'nın duruşu, enerji güvenliği algısında, NATO için yeni bir durumun başlangıcını oluşturmuştur. Orta Doğu bölgesi ve Kuzey Afrika bölgesinde enerji tedariki ve rotalarının güvenliği için kendi güç kapasitesi açısından çok da zor olmayan askerî yaptırımlar (kuvvet kullanımı) uygulamış (Basra Körfezi-Operation Earnest Will, Akdeniz'de 2001 yılından itibaren bulundurulan NATO donanma unsurları, 2012 Libya operasyonu) olan NATO'nun, Hazar bölgesi ve stratejik önemi yüksek olan Karadeniz'de bu tür bir müdahale seçeneğini, Rusya faktörü, örgütün diğer üyeleri ile tam bir görüş birliği olmaması ve Karadeniz'in Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nden kaynaklanan özel statüsü gibi nedenlerle kullanmadığını ya da kullanamadığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

Enerji güvenliği bağlamında NATO Karadeniz'de ve eski Sovyetler Birliği coğrafyasında varlık göstermeye çalışmıştır. Özellikle bu politika ABD'nin öncülüğünde hem enerji güvenliği hem de küresel güç politikalarının Avrasya'da kendi stratejisi çerçevesinde şekillenmesini istemesinden kaynaklanmıştır. Askerî, diplomatik ve hukuki nitelikleri olan bu isteklerin ne ölçüde karşılık bulduğu tartışılan bir konudur. Karadeniz, uluslararası deniz hukuku uyarınca ABD donanmasının rahatlıkla giremediği tek bölgedir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ndeki tonaj ve gün kıstası Türk boğazlarından Karadeniz'e geçecek yabancı savaş gemilerinin

bölgedeki etkinliğini sınırlayıcı niteliğe sahiptir. Bu durum özellikle ABD'nin bölgede etkinlik göstermesine engel teşkil eden bir durum olarak gösterilmektedir. Ayrıca ABD'nin tek başına bölgede karşı tedbir geliştirmek gibi bir stratejiyi de çok benimsemediği, daha çok NATO'ya üye bölge ülkeleri ve AB ülkelerinin de sürece kolektif anlamda dahil olması gerekliliği görüşü, güç kullanımı tartışmalarının hangi seviyede olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir (Clough 2024). Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ele geçirmesi ve 2022 yılında Ukrayna'yı işgal etmesi, ülkelerin enerji güvenliğiyle beraber kendi güvenliklerini de sağlama zaruretlerini doğal olarak ön plana çıkarmıştır (Repass ve Rogers 2022, 5). Sovyetlerden kopan bölge ülkeleri bu güvenlik kaygısının da etkisiyle ister istemez kendilerini Rusya ve NATO arasında ikili, karşıt bir denklem içerisinde bulmuşlardır. NATO lehine yapacakları bir tercih üzerlerinde ciddi anlamda, örnekleri bulunan, saldırgan bir Rus baskısı yaratacak; Rusya lehine yapılacak tercih de Batı ülkelerinin politik ve ekonomik sisteminden dışlanma riskiyle karşılaşmalarına neden olabilecektir. Bu anlamda, Ukrayna Savaşı'nın devam ettiği süreçte, bahsedilen askerî ve politik şartların oluşmaması, Rusya'nın saldırgan tutumu gibi nedenlerin varlığı, bölgede NATO'nun enerji güvenliğini sağlamak için güç kullanma ihtimalini düşüren unsurlar olarak öne çıkmıştır.

2.2. Güç Kullanımı Bağlamında Rusya-Ukrayna Savaşı

Rusya 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'nın doğu kısmında bulunan şehirlerini işgal etmiştir. Aslında Donetsk ve Luhansk şehirlerinde 2014 yılında Kırım'ın ilhakından itibaren başlayan ayrılıkçı hareketlerin Rusya tarafından desteklenmesi işgalin Rusya adına önemli bir ön hazırlık çalışmasıydı. Kırım'ın ilhakı sonrasında Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri ilan edilmiş ve bir anlamda Rusya'ya dahil olmanın alt yapısı oluşturulmuştur (Aktürk 2022). Rusya tarafından bölgedeki Rus ayrılıkçı hareketinin desteklenmesi ve etnik Rus nüfusunun da korunması, bir bakımdan insani ve önleyici meşru müdafaa haklarını doğurmuştur. Ancak bu nedenle Ukrayna'ya müdahale edildiğinin belirtilmiş olması uluslararası hukukta meşruiyet zemini oluşturmak adına atılmış adımlar olarak değerlendirilse de müdahalenin hukuki anlamda meşru bir girişim olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir (Halhallı 2022, 450-453). BM, işgalin başlamasından hemen sonra 141 üyenin evet oyu verdiği bir kararla bu eylemin insani ve meşru müdafaa sınırları içinde olmadığı yönünde karar alarak işgali kınadığını belirtmiştir. Ayrıca Uluslararası Adalet Divanı da 16 Mart 2022 tarihinde aldığı kararla Rusya'nın işgal ettiği Ukrayna topraklarından çekilmesi gerektiği konusundaki görüşünü uluslararası kamuoyu ile paylaşmıştır (Anadolu Ajansı 2023).

Rusya'nın tehlike ya da tehdit algısı 1991'den bu yana ABD liderliğindeki tek kutuplu dünyada, NATO'nun eski Sovyet coğrafyasında, mütemadiyen genişlemesi ve kendi coğrafyasında jeopolitik anlamda hapsedilmesi olarak tanımlanabilir. Rusya bu jeopolitik gerekçeyi ciddi bir tehdit boyutunda değerlendirerek, NATO esasında Rus ana karasını doğrudan işgal etme amacı olmasa da kendince güçlü siyasi ve askerî reflekslerle Ukrayna'ya askerî müdahalede bulunmuştur denebilir. Burada dikkat çeken nokta Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan'a askerî müdahalesiyle başlayan ve kendi yakın çevresinde NATO'nun genişlemesini kısıtlamaya yönelik birbirini takip eden, askerî ve siyasi olarak Rusya lehine kesin sonuçlar doğuran bu müdahalelerden aldığı gücü, özgüven boyutunda Ukrayna'da da denemiş olmasıdır. Daha önce gerçekleştirdiği Gürcistan ve Kırım harekâtları gibi kısa sürede hedeflerine ulaşacağı öngörüsü Rusya için stratejik hata seviyesinde bir adım olmuştur. Ukrayna'nın siyasi ve askerî iradesini birkaç gün içinde kırabileceğini öngören Rusya'nın bu beklentisi gerçekleşmemiştir ve Ukrayna'nın direnişi karşısında aylarca süregelen bir savaş ortamı oluşmuştur (Sapmaz 2022).

Ukrayna açısından değerlendirilecek olursa ordunun iki yıllık savaş süresince kendi topraklarına girmiş olan Rus birliklerinin ana lojistik merkezlerinden uzaklaşmasının da etkisiyle Ruslara ciddi kayıplar verdirdiği gözlemlenmiştir. Buna karşın iki yıllık süreçte Ukrayna ordusunca, işgal edilmiş topraklarından Rus ordusunu atmak için yapılan, ancak kesin

sonuçlu olmayan taarruzi harekâtlar kısa süreli bir başarı sağlasa da bu çabalar Rusların topraklarından çıkarılmasını sağlayacak bir düzeyde olmamıştır (Bielieskov 2024). Buna sebep olan unsurlar ise Ukrayna ordusunun modernize edilmemiş olması ve savaş esnasında bir dizi eğitim faaliyetlerine tabi tutulan Ukraynalı askerlerin Rus birlikleri ile yeterli seviyede mücadele edememesi ve ordu için gönderilen silah, mühimmat ve lojistik ikmal maddelerinin de iyi organize edilmiş bir şekilde, muharebe sahasındaki birliklere dağıtılamaması gösterilebilir. Gönderilen silahların ise askerî personelce temel teknik kullanım prosedürlerine hakim olması ve bunu en verimli şekilde kullanması için yeterli eğitimi alması gerekmektedir. Bu ise sıcak muharebe şartlarında çok da mümkün olmamaktadır. Bu durumun Ukrayna silahlı kuvvetlerinin moral ve motivasyonunu da olumsuz bir şekilde etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır (Krooker 2024). Bununla beraber Ukrayna, ilerleyen safhalarda kimi zaman Rus ordusunun deniz ve hava unsurlarına karşı güçlü şekilde karşılık verse de kara unsurlarına karşı güçlü bir direniş gösterememiştir. Bu durum savaşın seyrini Rusya lehine değiştirebilecek bir eksiklik olarak değerlendirilebilir (Gottmoeller ve Ryan 2024). İki yıllık süreçte Ukrayna ordusunun kimi zaman taktik ve operatif, kimi zaman stratejik seviyede muharebelerin gidişatına tesir edecek hatalar yapması komuta kademesi ve siyasi irade arasında da uyumsuzluğa neden olmuştur. Bu durum karşısında Ukrayna Genelkurmay Başkanı, Cumhurbaşkanı Vladimir Zelenskiy

tarafından, Şubat 2024'te görevden alınmıştır. Ukrayna Savunma Bakanı Umerov görevden almanın sebebini yeni taktik ve stratejik yaklaşımlara ihtiyaç duyulması olarak göstermiştir (Euronews 2024). Aslında bu gelişme iki yıllık savaşın seyrinin Ukrayna açısından kendi istedikleri şekilde sürdürülemediğinin de bir tezahürüdür demek yanlış olmayacaktır. Savaşın devam ettiği bu süreçte Ukrayna ordusunun mevcut şartları kendi inisiyatifini doğrultusunda lehine çevirmesi bu koşullarda pek mümkün görünmemektedir.

2.2.1. Savaşın Enerji Güvenliğine ve Piyasalarına Etkisi

Rusya-Ukrayna Savaşı enerji güvenliği ve küresel enerji ticaret hacimlerinde de önemli bir değişkenlik yaratmıştır. NATO'nun Stratejik Kavram belgeleri ile de geliştirdiği politikalarla Rusya'ya karşı yaptırımlar devreye sokulmuştur. Bu durum Rusya'nın AB ülkeleri olan enerji ticaretinde daha önceki yıllara göre köklü bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Savaş öncesi yıl olan 2021'in sonunda AB kömür ithalatının %47,9'u Rusya'dan yapılmaktayken, 2022 yılı sonunda bu oran sıfıra kadar düşmüştür. AB kömür ihtiyacını ABD'den karşılamak suretiyle bu boşluğu doldurmak istemiştir. 2022 yılında AB'nin ABD'den kömür ithalatı %19,1'e; 2023'te ise %34,9'a yükselmiştir. Boru hatları üzerinden Rusya'dan gaz ithalatı ise 2021'de %48 paya sahipken 2022'de %19'a, 2023'te ise %12'ye kadar gerilemiştir. AB'nin Rusya'dan petrol

ithalatında ise savaş öncesinde %24,8 ile birinci sıradayken 2022 yılından itibaren bu oran düşmeye başlamış ve 2023 sonunda %3,5'e gerilemiştir. Diğer kalemlerde olduğu gibi petrolde de ABD'nin AB pazarındaki etkisi artmıştır. 2023 yılı sonunda AB'nin ABD'den petrol ithalatı oranı %17'lik rakamla birinci sıraya oturmuştur. Ayrıca ABD 2022 yılı sonunda AB'ye %39,4 oran ile en fazla LNG ithal eden ülke olmuştur. Bu oran 2023 yılı sonunda %49,4'e ulaşmıştır (Eurostat 2024). Bu veriler ışığında, savaşla birlikte AB'nin enerji ithalatında Rusya'nın yerini ABD'nin aldığı gözlemlenmektedir.

Bununla birlikte Rusya'nın enerji piyasalarındaki ticari hacminin düştüğü AB ülkelerinin yerini farklı ülkelerle doldurmaya çalıştığı görülmektedir. Rusya'nın 2023 yılında günlük petrol üretimi 7,5 milyon varil seviyesinde sabit kalmış ancak petrol fiyatlarının artması ile bu oran bir anlamda dengelenmiştir. Ayrıca savaş öncesi AB, ABD, Birleşik Krallık, OECD Asya ülkelerine yapılan toplam ihracat günde 4,3 milyon varilin altına düşmüş ancak bu durum Hindistan, Çin, Türkiye ve Orta Doğu ülkeleriyle dengelenmeye çalışılmıştır. Buna rağmen Rusya'nın petrol satışından 2023'te elde ettiği gelirin bir önceki yıla göre aylık ortalaması 4,2 milyar dolar azalmıştır (International Energy Agency 2024).

Savaş ve yaptırımlar nedeniyle Karadeniz üzerinden yapılan birçok ticari taşımacılık gibi petrol taşımacılığı rotası da güvenlik gerekçesiyle yön değiştirmek zorunda kalmıştır. Daha

önce Rusya'nın Karadeniz güzergâhından yaptığı taşımacılık Arktik Deniz hattına kaymıştır. Rusya bu hat üzerinden Çin limanlarına petrol taşımacılığını artırarak hem güvenlik açısından hem de ekonomik anlamda avantaj sağlamaya çalışmıştır (Gürler 2023). Enerji akış güvenliğini etkileyen başka bir gelişme de Rusya ve Almanya arasında Baltık Denizi içinde kurulmuş olan ve iki boru hattının çoğunluğu Rus Gazprom şirketine ait olan boru hatlarının 2022'nin Eylül ayında kim tarafından yapıldığı bilinmeyen bir sabotaj ile patlatılmasıdır (Adomaitis ve Ahlander 2024). Ukrayna coğrafyasında cereyan eden savaşın izah edilen diğer faktörlerle birlikte asimetrik şekilde coğrafya dışına da sirayet edebileceği Azzuni ve Breyer'in de belirttiği gibi enerji güvenliğinin çok bileşenli bir problem olduğunun kanıtı niteliğindedir.

2.2.2. Enerji Güvenliği Bağlamında Savaşın NATO-Rusya Çatışmasına Dönüşmesi

Rusya-Ukrayna savaşı bölgede jeostratejik manzarayı ciddi bir şekilde değiştirmiştir. Burada tartışılan konu NATO'nun bu işgal karşısında tavrının ne olduğu ve olabileceğidir. ABD ve Batı Avrupa ülkeleri Rusya ile sınır komşuluğu bulunan ülkelere de savaşın sıçraması riski çerçevesinde mevcut savaşta nasıl bir pozisyon almalıdır veya almalı mıdır? Bu durumu bir fırsata çevirme imkânı var mıdır soruları öne çıkmaktadır (Repass ve Rogers 2022, 7). Rusya'nın Ukrayna'yı işgale kalkışması belirtildiği şekilde enerji güvenliği ve enerji piyasalarında çoklu

değişkenliklere neden olmuş, uluslararası enerji ticareti bu değişkenliklerden ciddi şekilde etkilenmiştir. Bir önceki bölümde de ifade edildiği gibi Avrupa Birliği ülkelerinin LNG ithalatında %49,4 ile ilk sırayı ABD'nin almış olduğu dikkate alındığında (Eurostat 2024) bu değişim daha da net şekilde görülecektir. Bununla beraber transit güzergâhlardaki güvenlik meselesi de bu etkileşim içerisine girmiştir. Savaşın büyük ölçekli bir savaşa dönüşmesi riski çatışmaların cereyan ettiği Karadeniz kuzeyi ve Kırım bölgesidir. Dolayısıyla Karadeniz hakimiyetinin savaşın gidişatı üzerindeki etkisi önemli bir çarpan faktörü olarak öne çıkmıştır.

Hakimiyet mücadelesine tarihsel süreç penceresinden bakıldığında, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bölgede jeopolitik bir boşluk oluştuğu ve bunun doldurulması amacıyla Rusya'nın yakın çevre politikasını hayata geçirmek için çeşitli adımlar attığı gözlemlenmiştir. NATO ise bu coğrafyada genişleme ve buralara askerî anlamda nüfuz etme politikasıyla hareket etmiştir. NATO'nun özellikle enerji ve ekonomi alanındaki askerî yaklaşımları Rusya'da jeopolitik anlamda derin stratejik kaygılar yaratmıştır. Rusya'nın enerji zengini ve üreticisi bir ülke olduğu dikkate alındığında bölgede süreklilik arz eden bir gerginlik daima var olmuştur (Khamashuridze 2008, 55). Bu tarihsel süreçte Rus gücünü dengelemekten öte baskılamak şeklinde askerî-politik hamleler geliştiren NATO için Karadeniz daima önemli bir bölge olmuştur. NATO ve ABD, Karadeniz'de etkinliğini artırmak için

Bulgaristan ve Romanya'yı üyeliğe almış, ayrıca özellikle ABD, Ukrayna ve Gürcistan'daki halk ve hükümet hareketlerini de desteklemiştir. NATO ayrıca Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin aksine Karadeniz'de askerî birlik bulundurma isteğini de her zaman sıcak tutmuştur (Erol ve Demir 2012, 24). ABD Karadeniz'de Rusya'nın askerî ve siyasi olarak gelişmesine fırsat vermemek için bölgede deniz gücünü olabildiğince artırmak istemektedir. Ancak Karadeniz'in açık denizlerle bağlantısını sağlayan ve Türkiye Cumhuriyeti devletine egemenlik hakkı tanıyan Montrö Sözleşmesi'nin sınırlayıcı maddeleri ABD'nin Karadeniz'de bu hedeflerine ulaşmasına başından bu yana engel teşkil etmiştir (Köse 2020, 217-218). Bu durumda NATO'nun, özeldede ABD'nin Karadeniz'de aktif olarak harekât icra edebilmesi hukuki ve siyasi olarak mümkün olmamıştır. Ukrayna Savaşı özelinde, 2022 yılı öncesi ve sonrasındaki Türk boğazlarından geçen savaş gemilerine ait istatistik incelendiğinde bu durum daha da netlik kazanacaktır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi hükümlerinin Türkiye tarafından uygulanması sonucu sadece İstanbul Boğazı'ndan geçen savaş gemisi 2021'de 190 iken, 2022'de 30, 2023'te ise 33 olmuştur. (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 2024).

NATO için Karadeniz bölgesi, örgütün güneydoğu kanadını oluşturan stratejik anlamda önemi yüksek bir iç deniz niteliğindedir. Karadeniz, bir savaş durumunda NATO kuvvetlerinin Kuzeydoğu Avrupa bölgesine hareket etmesine izin vermektedir. Karadeniz bölgesinde barış zamanlarında

askerî tatbikatlar yapılmış olsa da savaş zamanında donanma kuvvetlerinin bölgeye girmesi yukarıda belirtilen boğazlardaki deniz hukuku kapsamında mümkün olamamaktadır. Bu durumun alternatifi olarak Yunanistan limanlarının ve Bulgaristan'ın üzerinden geçen hattın kullanılması görülebilir (Grishin vd. 2020, 449) ancak bu da NATO veya ABD için bölgede sürdürülebilir bir kontrol sağlamayı mümkün kılmamaktadır çünkü Rusya tarihsel süreçle beraber mevcut şartlarda Karadeniz filosunu, özellikle Kırım'ı ilhak ettikten sonra ciddi şekilde güçlendirmiş ve Kırım'ın stratejik avantajını da kullanarak Karadeniz'de hakim bir güç olmaya başlamıştır (Grenburg 2018). Dolayısıyla Karadeniz birçok açıdan hem Rusya hem de NATO için askerî-stratejik değeri yüksek bir bölge olarak görülmektedir. Bu durum bölgeyi elinde tutan güç için, çevre ülkeler üzerinde de ciddi ölçüde alan hakimiyeti baskısı sağlamaktadır. Bu açıdan bölge üzerinde girilen güç mücadelesinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. NATO'nun bu süreçte, uzun süredir Akdeniz'de elde ettiği hakimiyetini Karadeniz üzerinde elde edememesi Ukrayna'ya, en azından bu bölgeden, bir askerî yardım seçeneğini de kısıtlamaktadır.

Batılı ülkelerde tartışılan Ukrayna'ya fiili askerî destek ve NATO'ya üyelik konusu da bir diğer konu olarak gündemde olmuştur. Ancak bu durum da 5. maddenin işletilmesi anlamına geleceğinden ve savaşın daha geniş bir alana yayılabileceği riskini de barındırdığından bu süreçte bu adımdan da kaçınılmıştır (Stoltenberg 2022; Weaver 2023; Binnendijk ve

Kramer, 2023). 2024 Temmuz ayında Washington Zirvesi'nde alınan kararlarda da benzer konular tartışma konusu olmuştur. "...Müttefikler kabul ettiğinde ve koşullar oluştuğunda Ukrayna'yı ittifaka davet etme konumunda olunacağına..." atıf yapılırsa da aslında bu kararın temel algılamasında üyeliğin mevcut koşullarda, belirtilen çekinceler kapsamında, pek de mümkün olmadığı çıkarımı yapılabilir. Nitekim aynı zirvenin diğer karar maddelerinde Ukrayna'ya güvenlik yardımı (askerî malzeme ve eğitim desteği dahil) taahhüdü ve 2025 yılında 40 milyar avroluk finansman destek taahhüdü yapılmış ve bu yardımların BM Şartı doğrultusunda yapılmış olacağına ve bunların NATO'yu çatışmanın bir parçası yapmayacağına dair atıfların bulunması, esasında NATO'nun çatışmadan kaçındığının farklı bir emaresi olarak da gösterilebilir. Aynı zirvede ittifakın bir nükleer güç olduğu vurgusu yapılmış olması da esasında Rusya'nın nükleer tehditlerine karşı yapılmış caydırıcı bir hamle olarak görülebilir (NATO 2024b). Şöyle ki Rusya'nın 2008 yılından bu yana kendi yakın çevresi için oluşturduğu askerî doktrin ve ulusal güvenlik stratejilerinde dikkat çekici şekilde vurgu yapılan konuların başında NATO'nun genişlemesi ve tehdit unsuru olarak değerlendirilmesi ve Ukrayna'nın Batı ülkelerince Rusya için istikrarsız bir ara bölge hâline getirilmesi gelmektedir. Rusya'nın kendince bunların önüne geçebilmek için çatışmayı ve nükleer gücünü yaptırım seçeneklerine koymuş olduğu anlaşılmaktadır (The Military Doctrine of the Russian

Federation 2010, 2014; Russian National Security Strategy 2015). Nitekim 2008 Gürcistan, 2014 Kırım ve 2022 Ukrayna harekâtları Rusya'nın askerî-politik hedeflerini fiili olarak test ettiği birer örnek bağlamında değerlendirilebilir.

Rusya'nın askerî doktrinleri ve stratejik yaklaşımlarını içeren bu belgelerde kendisine yönelik ciddi tehdit ve saldırılarda (konvansiyonel saldırılar dahil) nükleer silah kullanmaktan çekinmeyeceğini belirtmesi, mevcut savaş ortamında meseleyi daha da somut ve önemli kılmaktadır (Sapmaz 2022). Rusya adına nükleer caydırıcılık unsurunun da hamle seçenekleri arasında olması Ukrayna Savaşı'nda NATO'nun fiili çatışma sürecine dahil olmasını, en azından bu süreçte ihtimal dışı bırakmaktadır. Ancak değişen koşullar, savaş sırasında cereyan eden farklı gelişmelerin düşük de olsa böyle bir ihtimali doğurabileceği gerçeği de yadsınmamalıdır.

2.3. Enerji Güvenliği Bağlamında Hazar'da NATO-Rusya Çatışması

Hazar bölgesinde NATO ve ABD gibi küresel güçlerin hakimiyet kurmasını istemeyen Rusya için Hazar filosu çok önemli bir misyona sahiptir. Rusya'nın buradaki askerî kuvvetini Karadeniz'de de kullanma alternatifine sahip olması kendisine jeopolitik anlamda harici bir avantaj da sağlamaktadır. Bununla beraber Rusya'nın Hazar Donanması'nı etkisiz kılacak Akdeniz ve Karadeniz üzerinden gerçekleştirilebilecek olası önleyici saldırıların güzergâhı Kuzey Kafkasya'daki Rus hava

sahası ve Güney Kafkasya'daki Azerbaycan ve Gürcistan hava sahası olacaktır. Rusya'nın Astrahan'daki askerî üssü, derinliğine ve genişliğine bu coğrafyadan gelebilecek tehditleri algılayabildiğinden ve karşı hamle ile bunları önleyebilme yeteneğine sahip olduğundan, karşı güçler için burada askerî harekât icra edebilmek oldukça zor bir durum yaratmaktadır. Bu anlamda Rus Hazar filosu sadece bölgede değil, Ukrayna, Karadeniz ve Orta Doğu'da da Rusya'ya kritik seviyede askerî esneklik sunmaktadır (Mac Laren vd. 2022, 7). 2018 yılından itibaren Rus ordusu Hazar bölgesinde geliştirdiği ve Duvar olarak adlandırılan kara-hava, deniz-hava radar tespit ve silah sistemlerinin savunma sistemlerine entegre edilmesiyle taktik üstünlüğünü daha da geliştirmiştir (Aliyev 2019). Bu üstünlük Hazar filosunun manevra, yüksek ve uzun menzilli silahlarla atış yeteneklerine harici bir kuvvet çarpanı katkısı sunmuştur. Bu durumun NATO ve ABD için ciddi seviyede bir zorluk yarattığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Buna ilaveten yaklaşma istikametleri olarak bakıldığında Hazar'ın coğrafi yapısı da NATO'nun ve ABD'nin diğer açık denizlerde tesis edebildiği alan hakimiyetini, Hazar Denizi'nde tesis etmesine imkân vermediği görülecektir (Gorgemans 2021). Ayrıca ABD bölgede askerî teşkilatlanma bağlamında da kopuk bir yapılanmaya sahip olduğundan (Mac Laren vd. 2022, 11), bu durum Rusya'ya diğer etkenlerle beraber coğrafyanın avantajlarını da kullanmasına olanak tanımakta ve Rus Silahlı

Kuvvetleri'nin Hazar içerisindeki askerî verimliliğini olabildiğince artırmaktadır.

Bu tespitler dikkate alındığında Hazar bölgesi enerji kaynaklarının paylaşımı çok bileşenli bir ilişkiler bütünü olarak öne çıkmaktadır. 2018 yılında imzalanan Hazar Sözleşmesi münferit enerji anlaşmalarını Batı ülkeleri için kolaylaştırırsa da Rusya'nın bölgede güçlü bir donanmasının bulunması, Ukrayna Savaşı'ndan alınan dersler bağlamında Rusya'nın çıkarları ile çelişecek konularda güç kullanım opsiyonunu sergilemekten çekinmemesinin bölge ülkelerinde yarattığı hassasiyet, Hazar'ın coğrafi konumunun NATO veya Batı destekli bir askerî harekâta müsait olmaması, bölgede güç kullanımını bu bileşenler bütününde ve bu aşamada, NATO için çok da mümkün kılmamaktadır. Rusya tüm bu avantajları elinde bulunduran bir güç olarak bölgedeki varlığını korumakta olup NATO'nun ve Batı ülkelerinin ise sıcak çatışmadan uzak, daha öncesinde de olduğu gibi münferit enerji anlaşmaları ile Hazar bölgesinin imkânlarından faydalanma stratejisi ile hareket edeceği öngörüsü makul bir yaklaşım olacaktır.

Sonuç

Çalışmada NATO'nun güç kullanma seçeneklerinin Hazar ve Karadeniz'in kuzeyindeki enerji güvenliği denkleminde nasıl bir karşılık bulduğu veya bulabileceği bulgular ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır. Devam eden Ukrayna-Rusya Savaşı'nın

NATO'nun anılan bölgelerde, güç kullanım ölçeğinin resmedilmesine katkı sağladığı değerlendirilmiştir.

Enerji güvenliği bağlamında NATO'nun tüm çalışmaları ve askerî güç uygulamaları şartlara göre değişebilmektedir. Örgütün bazı durumlarda diplomatik-politik ilişkilerle, bazı durumlarda da askerî uygulamalarla hareket ettiği görülmüştür. NATO'nun askerî yaptırımları, belirtildiği şekilde bazı coğrafyalarda risk faktörlerini gözetererek uyguladığı ve sonucunda başarı kazandığı görülmüştür. Hazar bölgesi ve Karadeniz'in kuzeyinde ise NATO'nun enerji güvenliğini kendi çıkarlarına göre yürütmesi ve sürdürülebilir bir başarıyı tesis etmesinin mevcut koşullar ölçeğinde mümkün olamayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut koşulları NATO aleyhine güçleştiren en önemli faktörler ise Rusya'nın hem askerî varlığı hem de yakın çevresi olarak telakki ettiği bu bölgelerde politik nüfuzunun buna müsaade etmediğidir. Rusya-Ukrayna Savaşı örneği aslında mütemadiyen doğuya doğru genişleyen NATO'nun bir anlamda askerî ara hattının da netleşmesini sağlamıştır. Karadeniz'in kuzeyini, Ukrayna'yı, kritik enerji geçiş hattı olarak gören Rusya (NATO için de geçerlidir) bu bölge üzerindeki her türlü NATO tasarrufunu da esasında kendisi için tehdit sınırının son halkası olarak görmüş ve kendi tarihsel bağlarını da gerekçe göstererek Ukrayna'ya askerî harekât düzenlemiştir.

Savaşa enerji güvenliği çerçevesinde bakıldığında ise savaşın Rusya-NATO çatışmasına dönüşmesinin Karadeniz, Kırım, boğazlar hukuku, Rusya'nın Karadeniz ve Hazar donanmalarının bölgedeki etkinliği ve nükleer silah kullanma tehdidi faktörleri nedeniyle çok özellikli bir durum gelişmezse düşük ihtimalli olduğudur. Bu gerekçeler NATO'nun Karadeniz ve Hazar'daki varlığını da doğrudan etkilediğinden ve örgütün bu bölgelerdeki askerî ve siyasi teşkilatlanmasının da olgunlaşmamış bir seviyede olduğu değerlendirildiğinde, farklı durum gelişmediği müddetçe, NATO'nun bölge üzerinde enerji güvenliği konusunda askerî güç kullanma seçeneğinin sınırlı olacağı tespit edilmiştir.

Savaşın enerji piyasalarına etkisinin ne olduğu sorusu ise açık bir cevapla çalışmada kendine yer bulmuştur. Elde edilen nicel bulgular ışığında, dünyanın önde gelen enerji tüketicisi ve bağımlısı olan Avrupa Birliği'nin enerji ithalatında Rusya'nın yerini ABD'nin almaya başlamış olduğu net bir şekilde gözlemlenmiştir. Rusya'nın ise petrol taşımacılığında Kuzey hattını kullanmaya başlayarak Avrupa'da kaybettiği pazarı, Arktik Denizi üzerinden, Çin ile doldurmaya çalıştığı dikkat çekmiştir.

KAYNAKÇA

- Adomaitis, Nerijus ve Ahlander, Johan. 2024. “North Stream: What’s Known about the My Stery Pipeline Expolisions?” Erişim: 05.01.2024. <https://www.reuters.com/world/europe/qa-what-is-known-about-nord-stream-gas-pipeline-explosions-2023-09-26/>.
- Aktürk, Şener. 2022. “Sebepleri ve Sonuçlarıyla Rusya’nın Ukrayna’yı İşgali.” Erişim: 28.02.2024. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/sebepleri-ve-sonuclariyla-rusya-nin-ukrayna-yi-isgali/2512248>.
- Aliyev, Nurlan. 2019. “Russian Military Capabilities in the Caspian.” Erişim: 24.03.2024. <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13558-russias-military-capabilities-in-the-caspian.html>.
- Anadolu Ajansı. 2023. “Ukrayna ve Rusya Savaşı Birinci Yılımı Doldururken BM’nin Hâlâ Tartışma Konusu.” Erişim: 29.02.2024. <https://www.aa.com>.
- Asia Pasific Energy Research Centre. 2007. “A Quest for Energy Security in the 21st Century: Resources and Constraints.Japan,” APERC-Institute of Energy Economics.
- Azzuni, Abdelrahman and Breyer, Christian. (2018). Definitions and Dimensions of Energy Security: A Literature Review. *WIREs Energy Environ*, 7(268): 1-34. DOI: 10.1002/wene.268.
- Bağbaşıoğlu, Arif. 2021. “NATO’nun Deniz Güvenliği Algısı: Süreklilik ve Değişim.” *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 10 (1): 59-78.

- Bielieskov, Mykola. 2024. "To Defeat Putin in a Long War, Ukraine must Switch to Active Defense in 2024." Erişim: 06.02.2024. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/pa-vin-g-the-way-for-putins-defeat-ukraine-must-prioritize-defense-in-2024/>.
- Binnendijk, Hans and Franklin, Krame. 2023. "Providing Long- Term Security for Ukraine: NATO Membership and other Security Options." Erişim: 14.01.2024. <https://www.atlanticcouncil.org/in- depth- research- reports/issue-brief/providing-long- term- security-for-ukraine-nato-membership-and-other-security-options/>.
- Biresselioğlu, Mehmet Efe. 2012. "NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu." *Uluslararası İlişkiler* 9(34): 227-252.
- Boniface, Pascal. 1997. "The NATO Debate in France." Erişim: 09.05.2024. <https://www.nato.int/acad/conf/enlarg97/boniface.htm>.
- Brzezinski, Zibigniew. 1997. *Büyük Satranç Tahtası Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklikleri*, Çeviri, Yelda Türedi. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Buzan, Barry. 2008. "Askerî Güvenliğin Değişen Gündemi." *Uluslararası İlişkiler* 5(18): 107-123.
- Butrimas, Vytautas. Hajek, Jaroslav. Oleksandr, Sukhodolia. Dmytro, Bobro and Karasol, Sergii. 2021. "Hybrid Warfare Against Critical Energy İnfrstructure: The Case of Ukraine." Erişim: 15.05.2024. <https://www.enseccoe.org/pabications/hybrid-warfare-against-critical-energy-infrastructure-the-case-of-ukraine/>.

- Cherp, Aleh ve Jewell, Jessica. 2011. "The Three Perspectives on Energy Security: Intellectual History, Disciplinary Roots and the Potential for Integration." *Current Opinion in Environmental Sustainability* 3: 202-212.
- Clough, Gavin. 2024. "To Fend off Russia in the Black Sea, the US and NATO Need to Help Boost Allies' Naval Power." Erişim: 06.02.2024.
<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/to-fend-off-russia-in-the-black-sea-the-us-and-nato-need-to-help-boost-allies-naval-power/>.
- Coffey, Luke. 2023. "NATO's Black Sea Frontier is the Southern Shore of the Caspian Sea." Erişim: 20.12.2023.
<https://www.hudson.org/security-alliances/natos-black-sea-frontier-southern-shore-caspian-sea>.
- Cornell, E. Svante, McDermott, N. Roger, O'Malley, D. William, Socor, Vladimir, Star, Fredericks. 2004. *Regional Security in the South Caucasus: The Role of NATO*, Washington, Central Asia-Caucasus Institute, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies The Johns Hopkins University.
- Cunningham, Jennifer and Yetiv, Steve. 2012. "NATO and the Caspian." *Journal of Energy Security*, Erişim: 12.01.2024.
http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=352:nato-and-the-caspian&catid=123:content&Itemid=.
- Çelikpala, Mithat. 2014. "Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı." *Uluslararası İlişkiler* 10(40): 75-99.
- De Haas, Marcel. 2009. "NATO-Russia Relations After the Georgian Conflict." *Atlantisch Perspectief* 33(7): 4-9.
- Doğan, Göknil Erbaş. 2018. "Karadeniz Bölgesinde Boru

Hatları Jeopolitiği.” *Karadeniz Araştırmaları XV* (57): 17-31.

Dupuy, Arnold. 2022. “Energy Security is Critical for NATO’s Future in the Black Sea.” Erişim: 20.12.2023. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/energy-security-is-critical-to-natos-black-sea-future/>.

Energy Information Administration. 2017. “Country Analysis Brief: World Oil Transit Chokepoints.” Erişim: 17.01.2024. https://www.eia.gov/international/content/analysis/special_topics/World_Oil_Transit_Chokepoints/wotc.pdf.

Erol, Seyfettin Mehmet ve Demir, Sertif. 2012. “Amerika’nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek.” *Akademik Bakış* 6(11): 17-33.

Euronews. 2024. “Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenskiy, Genelkurmay Başkanı Valeriy Zaluzjniy’ı Görevden Aldı.” Erişim: 29.02.2024. <https://tr.euronews.com/2024/02/08/ukrayna-devlet-baskani-vladimir-zelenskiy-genel-kurmay-baskani-valeri-zaluzhnyi-gorevden-aldi>.

European Parliament. 2023. “The Impact of the Gas Supply Crisis on the Just Transition Plans.” Erişim: 27.10.2024. [https://www.eurogarl.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733134/IPOL_STU\(2023\)733134_EN.pdf](https://www.eurogarl.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733134/IPOL_STU(2023)733134_EN.pdf).

Eurostat. 2024. “Statistics Explained-EU Imports of Energy Products - Latest Developments.” Erişim: 25.03.2024. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_imports_of_energy_products_-_latest_developments.

Gallis, Paul. 2007. NATO and Energy Security. *CRS Report for Congress*.

- Gawliczek, Piotr and İskandarov, Khayal. 2023. “The Zangezur Corridor as part of the Global Transport Route (Against the Backdrop of Power Games in the South Caucasus Region).” *Security Defence Quarterly* 41(1): 36-53, DOI: 10.35467/sdq/161993.
- Global Energy Monitor. 2024. “Yamal-Europe Gas Pipeline.” Erişim: 01.12.2024. https://www.gem.wiki/Yamal-Europe_Gas_Pipeline.
- Gorgemans, Benoit. 2021. “The Caspian Flotilla: Russia’s Offensive Reinvention.” Erişim: 24.03.2024. <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2021/august/caspian-flotilla-russias-offensive-reinvention>.
- Gottemoeller, Rose, Ryan, Michael. 2024. “Ukraine has a Pathway to Victory.” Erişim: 06.02.2024. <https://foreignpolicy.com/2024/01/08/ukraine-russia-war-victory-stalemate-strategy-weapons-congress-aid/>.
- Gürdeniz, Cem. 2009. “Deniz Güvenliğinin Enerji Arz Güvenliği Üzerindeki Rolü.” *Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları Sempozyumu 28-29 Nisan 2009*, Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Gürler, Halil Emre. 2023. “Rusya ve Ukrayna Savaşı’nın Deniz Ticaretine Etkisi.” Erişim: 25.10.2024. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/72479/rusya_ve_ukrayna_savasinin_deniz_ticaretine_ etkisi.
- Grenburg, Dmitry. 2018. “Is a New Russian Black Sea Fleet Coming? or is it Here?” Erişim: 15.11.2024. <https://warontherocks.com/2018/07/is-a-new-russian-black-sea-fleet-coming-or-is-it-here/>.

- Grishin, Oleg. Todorova, Ralitsa, and Tolochko Aleksandr. 2020. "Energy Security of the Black Sea Region: Geostrategy and Geoenergy Measurement." *Przełąd Strategiczny* 13: 439- 453.
- Grison, Nathon. Robinson. 2013. "NATO's Energy Security Policy Put to the Caspian Test." *Connections* 12(2): 83-94.
- Gülyüz, Yasin. 2020. "Yeni Büyük Oyunun Bir Cephesi: Hazar Bölgesi'nde Enerji Rekabeti." *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi* 4(2): 361-382.
- Halhallı, Ozan Emin. 2022. "Rusya Federasyonu ve Ukrayna Çatışmasının Uluslararası Hukuk Açısından Kısa Bir Analizi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5: 442-464.
- Hamilton, Daniel. 2008. "A Transatlantic Strategy for the Wider Black Sea?" In *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives*, derleyen, Hamilton, Daniel ve Mangott, Gerhard, 319-337. Washington, D.C.: Center For Transatlantic Relations.
- Hamzaoğlu, Halit. 2020. "Rus Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Primakov Doktrini ve Yakın Çevre Kavramı." *Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi* 8(24): 281-299.
- International Energy Agency. 2024. "Russia's War of Ukraine." Erişim: 01.05.2024. <https://www.iea.org/topics/russias-war-on-ukraine>.
- Kahraman, Firdes Şeyda ve Merdan, Ali Samir. 2020. "Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsü." *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* 11(21): 434-468.
- Kalehsar, Omid Sohri. 2020. *Hazar Havzası'nda Amerika'nın Enerji Diplomasisi*. Ankara: Astana Yayınları.

- Keliauskaite, Ugne and Zachmann, Georg. 2024. “The end of Russian Gas Transit Via Ukraine and Options for the EU.” Erişim: 01.12.2024.
<https://www.bruegel.org/analysis/end-russian-gas-transit-ukraine-and-options-eu>
- Khamashuridze, Zurab. 2008. “Energy security and NATO: Any Role for the Alliance?” *Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Study Institutes* 7(4): 43-58.
- Kök, Havva. 2012. “NATO’nun Genişlemesi: Avrasya’da Rusya-ABD Nüfuz Mücadelesi.” *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar* içinde, derleyen Mehmet Seyfettin Erol, 171-199. Ankara: Barış Platin Yayınları.
- Köse, İsmail. 2020. “Soğuk Savaş Sonrası Dönem Karadeniz’de Güç Mücadelesi.” *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 29: 203-226.
- Krooker, Joshua. 2024. “Transparency For Victory: How Openness Can Improve Ukraine’s Public Relations.” Erişim: 06.02.2024.
<https://warontherocks.com/2024/01/transparency-for-victory-how-openness-can-improve-ukraines-public-relations/>.
- Kulick, Jonathan and Yakoboshuili, Temuri. 2008. “Georgia And The Wider Black Sea.” In *The Wider Black Sea Region In The 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives*, derleyen Hamilton, Daniel ve Mangott, Gerhard, 23-53. Washington, D.C.: Center For Transatlantic Relations.
- Kuzembayeva, Asiya. 2014. “NATO and Ensuring Energy Security in The Caspian Basin.” *Kaznu Bulletin*

International Relations and International Law Series
1(65): 75-79.

Mac Laren, Ron. Repass, Michael. Rich, Justin. 2022.
“Land-Locked Naval Defense Diplomacy in the
Caspian Sea.” Erişim: 25.03.2024.
<https://www.caspianpolicy.org/research/policy-brief/land-locked-naval-defense-diplomacy-in-the-caspian-sea>.

NATO. 1999. “The Alliance’s Strategic Concept.” Erişim:
15.11.2023.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm.

NATO. 2006. “Riga Summit Declaration.” Erişim: 27.11.2024.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm.

NATO 2008. “Bucharest Summit Declaration.” Erişim:
27.11.2024.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_8443.htm.

NATO. 2016. “Warsaw Summit Communiqué.” Erişim:
19.10.2024.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm.

NATO. 2023. “Relations with Russia.” Erişim: 01.01.2024.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.C,01.

NATO. 2024a. “Energy Security.” Erişim: 28.11.2024.
https://www.nato.int/cps/ic/natohq/topics_49208.htm%20
0.

NATO. 2024b. “Washington Summit Declaration.”

Erişim: 04.08.2024.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm.

Nelson, Haley. 2023. “Powering Progress and Energy Expansion: 2023 in Review, Caspian Policy Center.”
Erişim: 21.01.2024.
<https://www.caspianpolicy.org/research/energy/powering-progress-and-energy-expansion-2023-in-review>.

Nordenman, Magnus. 2015. “The Naval Alliance: Preparing NATO for a Maritime Century.” Erişim: 25.09.2023.
<https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/the-naval-alliance-preparing-nato-for-a-maritime-century/>.

Nord Stream. 2024. “Operations.” Erişim: 01.12.2024.
<https://www.nord-stream.com/operations/>.

Oral, Ferhan. 2022, “Role Of The Caspian Region Within The Context Of Energy Security.” *Bölgesel Araştırmalar Dergisi* 6(2): 419-439.

Önder, Halil ve Maden Nafiz. 2023. “Avrupa Birliği’nin Kayıp Enerji Projeleri: Nabucco, Trans Hazar ve Güney Akım.” *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi* 3(1): 33-56.

Özgen, Cenk. 2017. “Türkiye’nin Karadeniz’de Deniz ve Enerji Güvenliğine Yönelik Faaliyetleri.” *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15(2): 49-84.

Petersen, Michael. 2019. “The Naval Power Shift in the Black Sea.” Erişim: 15.11.2023.
<https://warontherocks.com/2019/01/the-naval-power-shift-in-the-black-sea/>.

Ratsiborynska, Vira. 2018. “Russia’s Hybrid Warfare in the Form of its Energy Manoeuvres Against Europe: How the EU and NATO can Respond Together?,” *Research Paper*.

Rome.

Repass, Michael. Rogers, Darsie. 2022. “Now is the Time to Increase U.S. Security Engagement in the Caspian.” Erişim: 01.11.2023.
https://api.caspianpolicy.org/media/ckeditor_media/2022/06/14/now-is-the-time-to-increase-us-security-engagement-in-the-caspian.pdf.

Russian National Security Strategy. (2015). Erişim: 06.03.2024.
<https://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015>.

Saluschev, Sergey. 2014. “Annexation of Crimea: Causes, Analysis Global Implications.” *Global Societies Journal* 2: 37-46.

Sapmaz, Ahmet. 2022. “Rusya Neden Ukrayna’ya Karşı Savaş Başlattı ve Harekât Ne Durumda.” Erişim: 28.02.2024. <https://www.ankasam.org/rusya-neden-ukraynaya-karsi-savas-baslatti-ve-harekat-ne-durumda/>.

Smith, Julianne. 2008. “The NATO-Russia Relationship: Defining Moment or Dejavu?” *Politique Etrangere* 4.

Sovacool, Benjamin K. 2011. “Evaluation Energy Security in the Asia Pacific: Towards a More Comprehensive Approach.” *Energy Policy* 39, 7472-7479.

Stoltenberg, Jens. 2022. “Press Conference.” Erişim: 06.02.2024.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_193610.htm.

Şahin, Çiğdem. 2021. “Avrupa Birliği’nin Orta Asya Siyaseti.” *21. Yüzyılda Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Orta Asya*

Siyaseti içinde, derleyen Çiğdem Şahin ve Turgay Düğen, 295-347. Konya: Eğitim Yayınevi.

Tang, Donald. 2016. “China’s Investment in the Central Asian Republics.” Erişim: 05.10.2023.
<https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fms0/m/fms0-monographs/194970>.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. 2023. “Boru Hatları ve Projeleri.” Erişim: 22.01.2023.
<https://enerji.gov.tr/neupgm-boru-hatlari-ve-projeleri>.

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. 2024. “Diğer İstatistikler.” Erişim: 04.02.2024.
<https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/diger-istatistikler>.

Telli, Azime. 2022. “Ulusal Çıkar ve Ortak Güvenlik İkileminde NATO’nun Enerji Güvenliği Rolü.” *VI. Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi-NATO ve Türkiye Bildiri Özetleri Kitabı* içinde, 124-127. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

The Military Doctrine of the Russian Federation. 2010. “Text of Newly Approved Russian Military Doctrine.” Erişim: 05.03.2024.
https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf.

The Military Doctrine of the Russian Federation. 2014. Erişim: 05.03.2024.
https://web.archive.org/web/20180501051233id_/https://www.offiziere.ch/wp-content/uploads-001/2015/08/Russia-s-2014-Military-Doctrine.pdf.

Tüysüzoğlu, Göktürk. 2013. “Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzasındaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi.” *Avrasya Etütleri* 44(2): 57-85.

Ünalmiş, Ahmet Nafiz ve Oğuz Şafak. 2019. “Karadeniz’de Rusya-ABD Rekabeti ve Ukrayna Krizi.” *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 5(7): 1-10.

Yapıcı, Merve İrem. 2007. “Rusya-NATO İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Geleceği.” 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, 1451-1473. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Yapıcı, Merve İrem. 2020. “Hazarı Aşan Bir Hazar Gücü: Geçmişten Günümüze Rus Hazar Filosu.” *Karadeniz Araştırmaları* XVII(68): 851-874.

Weaver, John. 2023. “2023 NATO Zirvesinin Ardından.” Erişim: 02.01.2024.
<https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2023/07/27/2023-nato-zirvesinin-ardindan/index.html>.

World Economic Forum. 2023. “Energy Transition Index,” Erişim: 16.07.2023.
https://www.weforum.org/reports/fostering-effective-energy-transition-2023/country-deep-dives-a57a63d0d5?gl=1*1f3dcex*_up*MQ..&gclid=EAIaIbChMI8ovc65iTgAMVSpjVCh0q7Q3DEAAYASAAEglSTPD_BwE#report-nav.